

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

NASILJE NAD OTROKI

**STROKOVNE SMERNICE ZA DELO Z OTROKI,
KI DOŽIVLJAJO ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE**

Ljubljana, december 2015

NASILJE NAD OTROKI

Strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje

Urednica: Tjaša Hrovat

Avtorice (po abecednem redu): Klavdija Aničič, Tanja Hrovat Svetičič, Tjaša Hrovat, Andreja Sušnik

Strokovni pregled: Katja Zabukovec Kerin

Oblikovanje: Gašper Mlakar, Tjaša Hrovat

Izdajatelj: Društvo za nenasilno komunikacijo

Kraj in leto izida: Ljubljana, 2015

Tisk: Kript d. o. o.

Naklada: 500

© - To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

Publikacija je bila izdana s sofinanciranjem Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij.

Publikacija ni namenjena prodaji. Dostopna je brezplačno.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

343.62-053.2

NASILJE nad otroki : strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje / [avtorice Klavdija Aničič ... [et al.] ; urednica Tjaša Hrovat]. - Ljubljana : Društvo za nenasilno komunikacijo, 2015

ISBN 978-961-91732-3-7

1. Aničič, Klavdija 2. Hrovat, Tjaša, 1977-
282563072

KAZALO

NAMESTO UVODA.....	10
1. ZANEMARJANJE OTROKA IN NASILJE NAD OTROKOM.....	16
1.1. ZANEMARJANJE OTROKA	18
1.2. PSIHIČNO NASILJE NAD OTROKOM	22
1.3. FIZIČNO NASILJE NAD OTROKOM	24
1.4. SPOLNA ZLORABA OTROKA.....	26
1.4.1. IZRAZOSLOVJE, POVEZANO S SPOLNO ZLORABO	26
1.4.2. SPOLNA ZLORABA.....	27
1.4.3. KAKO LAHKO PREPOZNAMO SPOLNO ZLORABO OTROKA? ...	29
1.5. EKONOMSKO NASILJE NAD OTROKOM.....	31
2. SPECIFIČNE VRSTE NASILJA NAD OTROKI	32
2.1. IZKORIŠČANJE OTROŠKEGA DELA.....	32
2.2. NASILJE POVZROČENO Z ZLORABO INFORMACIJSKO- KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ (IKT).....	34
2.3. DISKRIMINACIJA OTROKA.....	39
2.4. PRISILNA POROKA OTROK	41
2.5. GENITALNA MUTILACIJA	42
2.6. RITUALNA ZLORABA	44
3. POSLEDICE NASILJA PRI OTROKU	46
3.1. SPLOŠNE POSLEDICE NASILJA	47
3.2. SPECIFIČNE POSLEDICE DOLOČENE VRSTE NASILJA	51
4. KDO POVZROČA NASILJE NAD OTROKI	56
4.1. ZANEMARJANJE OTROKA IN NASILJE NAD OTROKOM S STRANI STARŠA, SKRBNIKA/CE ALI REJNIKA/CE	57
4.2. ZANEMARJANJE IN NASILJE NAD OTROKOM V USTANOVNI - INSTITUCIONALNO NASILJE	60
4.3. ORGANIZIRANO NASILJE NAD OTROKI - TRGOVANJE Z OTROKI.....	61

4.4. NASILJE S STRANI VRSTNIKOV/IC	64
4.4.1. OBLIKE NASILJA NAD VRSTNIKI/CAMI	65
4.4.2. NAPAČNA PREPRIČANJA ODRASLIH O NASILJU NAD VRSTNIKI/CAMI	67
4.4.3. VLOGA ŠOLE IN VRTCA PRI PREPREČEVANJU, ZMANJŠEVANJU IN UKREPANJU OB ZAZNAVI NASILJA NAD VRSTNIKI/CAMI.....	69
4.5. NASILJE NAD OTROKI V SKUPNOSTI	72
4.6. NASILJE MED ZMENKANJEM.....	73
5. TEMELJNA NAČELA DELA Z OTROKOM, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE.....	75
6. POMOČ OTROKU, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN NASILJE	78
6.1. PRVI KORAK – PREPOZNAVA NASILJA	78
6.2. OCENA OGROŽENOSTI OTROKA	79
6.2.1. UPOŠTEVANJE VAROVALNIH IN RIZIČNIH DEJAVNIKOV	80
6.2.2. SKUPINE OTROK, KI SO LAHKO ŠE POSEBEJ OGROŽENE ZA DOŽIVLJANJE RAZLIČNIH VRST NASILJA	81
6.2.3. STARŠI, PRI KATERIH JE POTREBNA POSEBNA POZORNOST.....	82
6.2.4. POMEMBNO.....	83
6.2.5. KRITERIJI IN DOLOČITEV STOPNJE OGROŽENOSTI	84
6.3. NAČRT POMOČI	92
6.3.1. NAČRT POMOČI OTROKU, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE IN NEOGROŽAJOČEMU STARŠU ALI DRUGI PODPORNI OSEBI.....	94
6.3.2. NAČRT DELA S STARŠEM OZIROMA OSEBO, KI ZANEMARJA OTROKA IN/ALI IZVAJA NASILJE NAD OTROKOM	95
6.4. DELO S POVZROČITELJEM/ICO NASILJA NAD OTROKOM	96

6.4.1. OCENA PONOVIIVNE NEVARNOSTI	97
6.4.2. PRIPRAVA OSEBNEGA NAČRTA ODGOVORNOSTI S POVZROČITELJEM/ICO	100
7. SPECIFIKE DELA V PRIMERIH NASILJA V DRUŽINI	103
7.1. DELO Z DRUŽINO, KJER SE DOGAJA NASILJE IN/ALI ZANEMARJANJE OTROKA, SPREMLJANJE DELA IN KONČNA OCENA	103
7.2. DELO Z OTROKOM Z IZKUŠNJO ZANEMARJANJA IN/ALI NASILJA	105
7.3. DELO S STARŠEM, KI POVZROČA NASILJE NAD OTROKOM ALI OTROKA ZANEMARJA	106
7.4. STIKI POD NADZOROM	109
7.4.1. PROTOKOL IZVAJANJA STIKOV STARŠA Z OTROKOM POD NADZOROM	109
7.4.2. PRIPRAVA OTROKA NA STIKE S STARŠEM POD NADZOROM	112
7.5. IZDELAVA VARNOSTNEGA NAČRTA Z OTROKOM	114
7.5.1. POJDI NA VAREN KRAJ	115
7.5.2. NE POSREDUJ	116
7.5.3. POKLIČI NA POMOČ	116
7.5.4. NISI SAM/A	117
7.5.5. NASILJE SE NE DOGAJA ZARADI TEBE. ZA NASILJE NISI ODGOVOREN/A.	117
7.5.6. NASILJE V DRUŽINI JE NEVARNO IN V NASPROTJU Z ZAKONOM	118
7.5.7. ZAKLJUČEK IZDELAVE VARNOSTNEGA NAČRTA - POVZETEK	118
7.5.8. DODATEK: UPOŠTEVANJE RAZVOJNE STOPNJE OTROKA	118
7.6. VARNOSTNI NAČRT ZA NENADZOROVANE STIKE OTROKA S STARŠEM, KI POVZROČA NASILJE	121

8. RAZLIKA MED PROGRAMI POMOČI IN PROGRAMI DELA Z OSEBAMI.....123

9. PRAVNI VIRI, POVEZANI Z DELOM Z OTROKOM, KI DOŽIVLJA

ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE..... 126

9.1. USTAVNE IN ZAKONSKE DOLOČBE..... 126

9.1.1. USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE..... 126

9.1.2. KAZENSKI ZAKONIK.....127

9.1.3. ZAKON O KAZENSKEM POSTOPKU 128

9.1.4. ZAKON O PREPREČEVANJU NASILJA V DRUŽINI IN
SPREMLJAJOČI PODZAKONSKI AKTI 129

9.1.5. ZAKON O NALOGAH IN POOBLASTILIH POLICIJE 130

9.1.6. ZAKON O VARSTVU JAVNEGA REDA IN MIRU 130

9.1.7. ZAKON O ZAKONSKI ZVEZI IN DRUŽINSKIH RAZMERNOSTI..... 131

9.1.8. ZAKON O IZVAJANJU REJNIŠKE DEJAVNOSTI 133

9.1.9. ZAKON O PRAVDNEM POSTOPKU 133

9.1.10. ZAKON O NEPRAVDNEM POSTOPKU 134

9.1.11. ZAKON O IZVRŠBI IN ZAVAROVANJU 134

9.1.12. ZAKON O USMERJANJU OTROK S POSEBNIMI
POTREBAMI..... 135

9.1.13. ZAKON O SOCIALNEM VARSTVU..... 136

9.1.14. ZAKON O VARSTVU OSEBNIH PODATKOV 137

9.1.15. PRAVILNIK O ZBIRANJU IN VARSTVU OSEBNIH
PODATKOV NA PODROČJU OSNOVNOŠOLSKEGA
IZOBRAŽEVANJA..... 138

9.2. DRUGI POMEMBNI MEDNARODNI AKTI Z USMERITVAMI ZA ZAŠČITO OTROK 138

9.2.1. KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH
PRAVICAH 138

9.2.2. MEDNARODNI PAKT O EKONOMSKIH, SOCIALNIH IN
KULTURNIH PRAVICAH 139

9.2.3. MEDNARODNI PAKT O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH	139
9.2.4. KONVENCIJA O ODPRAVI VSEH OBLIK DISKRIMINACIJE ŽENSK	139
9.2.5. PROTOKOL ZA PREPREČEVANJE, ZATIRANJE IN KAZNOVANJE TRGOVINE Z LJUDMI, ZLASTI ŽENSKAMI IN OTROKI	139
9.2.6. EVROPSKA KONVENCIJA ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH ČLOVEKOVIH SVOBOŠČIN	140
9.2.7. EVROPSKA KONVENCIJA O URESNIČEVANJU OTROKOVIH PRAVIC	140
9.2.8. KONVENCIJA SVETA EVROPE O PREPREČEVANJU NASILJA NAD ŽENSKAMI IN NASILJA V DRUŽINI TER O BOJU PROTI NJIMA - ISTANBULSKA KONVENCIJA	140
9.2.9. KONVENCIJA SVETA EVROPE O UKREPANJU PROTI TRGOVINI Z LJUDMI	140
9.2.10. KONVENCIJA SVETA EVROPE O ZAŠČITI OTROK PRED SPOLNIM IZKORIŠČANJEM IN SPOLNO ZLORABO - LANZAROTSKA KONVENCIJA.....	140
9.2.11. KONVENCIJA SVETA EVROPE O KIBERNETSKI KRIMINALITETI.....	140
9.2.12. EVROPSKA KONVENCIJA O PREPREČEVANJU MUČENJA IN NEČLOVEŠKEGA ALI PONIŽUJOČEGA RAVNANJA ALI KAZNOVANJA.....	140
9.2.13. EVROPSKA SOCIALNA LISTINA.....	140
9.3. KODEKSI ETIČNIH NAČEL RAZLIČNIH POKLICEV	140
10. VIRI IN LITERATURA	142

Pomembno vodilo smernic je Konvencija o otrokovih pravicah, ki otroka definira kot **osebo, staro manj kot 18 let**. Posebnega pravnega varstva in zaščite zaradi doživljanja zanemarjanja in nasilja so deležne tudi osebe, starejše od 18 let, ki jim je odvzeta opravilna sposobnost in so glede na stopnjo duševne in/ali telesne razvitosti izrazito odvisne od skrbi, volje in odgovornosti staršev, skrbnikov ali institucij, v katerih živijo.

V smernicah uporabljamo besedo **otrok** za vse osebe do dopolnjene starosti 18 let, torej **tudi za mladostnike in mladostnice**.

Izraz starš oziroma starši uporabljamo za biološke in socialne starše, prav tako pa za druge osebe, ki iz različnih razlogov skrbijo za otroka namesto staršev, torej tudi za **rejnice, rejnike ter skrbnike, skrbnice**.

NAMESTO UVODA

»Povzpnem se še po zadnjem klancu, ki vodi do doma. Ker sem imela danes več ur, sem končala kasneje, zato pozorno opazujem, če je očetov avto pred hišo. Ko se dovolj približam dovozu, si oddahnem, ni ga še! Imam še kakšno uro, ki jo lahko preživim bolj mirno kot sicer. Če hitro naredim nalogo, posesam dnevno, vase zmečem kosilo, mi uspe, še predno se pojavi na vratih, iti k Andreji. Ob načrtu, da mi danes uspe preskočiti domačo soško fronto, odprem vrata in stopim v hišo. Ploščice so bele, verjetno je mama spet pomivala, in diši po kosilu. Na hitro ošvrknem mamo za štedilnikom in se usedem za mizo. Pripravim zvezke in se lotim naloge. Z nalogami večinoma nimam težav, zato me mama skoraj nikoli ne opozarja nanje. Včasih si želim, da bi me vprašala, če sem naredila nalogo. Občutek, da je vse to že tako samoumevno, mi ne prija. Ljudje so se navadili, da lepo govorim, delam naloge, ne ugovarjam, se ne spuščam v prepire ... Počutim se, kot da ne morem izraziti občutij, ki jih doživljam. Včasih bi z veseljem prijela vazo in jo zalučala v bližnjo steno, naj se razdrobi na tisoč majhnih koščkov. Vendar ne smem, ljudje tega niso vajeni od mene, zato vedno znova požrem vse, kar se dogaja, in ne odreagiram. Žal vedno ostajam razdrobljena le jaz znotraj sebe, polna občutij, ki ne smejo na plano. Če jih pokažem, bom zavrnjena. Naredim nalogo in se lotim sesanja. Zaradi ropotanja sesalca nisem spremljala dogajanja okoli sebe. Kar naenkrat začutim, da se je stanje doma spremenilo, da je dihanje bolj plitko in ropotanje tišje. Ozrem se čez ramo in zagledam očeta. Vse mi je jasno. Kadar je doma, moram vedno paziti, kaj rečem, če imam obute copate, da vse naredim, kot je treba, vse samo, da ga ne ujezim. Najbolje je, če se delam, da ne obstajam, da ne slišim in ne vidim. V hišo prinaša težo, strah in stalni nadzor, zato se nikoli, ko je doma, zares ne sprostim. Opazim, da danes gleda z napol priprtimi očmi, njegova žila sredi čela je izbočena, kot da bo vsak hip eksplodirala, in njegova lica so rdeča kot stop znak. Opominjajo, da moram biti danes v pripravljenosti, saj je v drugi fazi. V tej fazi je najhujše, tako da danes ne smem zapustiti doma. Paziti moram, da bom imela vse pod nadzorom in bom stopila v bran mami. Ta

faza vedno prinese največ klofut, prepirov, vpitja in groženj. Po navadi traja dolgo v noč, tako da lahko dober spanec danes ponovno črtam s seznama. Zadnji mesec se druga faza stalno ponavlja, zato vsak večer prosim Boga, če že obstaja, naj se končno konča ta faza.

Očitno me je danes ponovno zatajil, tako kot že tisočkrat poprej. Počasi in tiho pospravim sesalec, pogledam očeta, ki si za mizo nekaj brunda, in odnesem sesalec v kot, kamor sodi.

Mama prinese kosilo na mizo in tako se hišna fronta začne. Vsi zazrti v svoje krožnike poslušamo očetovo tarnanje, da je kosilo premalo soljeno, da je mama ponovno dala smeti v kanto za smeti (po njegovem jih ne bi smela dati), da vse dela za njegovim hrbtom in da mu bo že še plačala. Ker vemo, kaj sledi, če se ugovarja, si rajši vsak v svoji glavi pojemo pesmico. Lažem. Vsak izmed nas le čaka, kdaj bo udarilo rjojenje in vpitje. Oče počasi zaradi nezanimanja vedno bolj povzdiguje glas, dokler ne pride do kričanja. Med tem časom že vsi vse pojemo, a se bojimo stvari pospraviti z mize. Kakršno koli dejanje je lahko povod za eksplozijo njegove žile.

Z grozo v očeh opazujem Jureta, ki mu ni jasno, kaj se dogaja, le nemo sedi in opazuje. Zaradi kričanja se je prebudila Nina, ki jo moram pomiriti. Previdno vstanem izza mize in odhitim do sobe. Previdno jo vzamem iz posteljice in jo privijem k sebi. Hudo mi je, ker mora poslušati vso to grozoto, ki se jasno sliši iz dnevne sobe. Želim si, da bi jo lahko obvarovala pred vsemi bolečimi besedami očeta in pred vsemi nepredvidljivimi sunki po ledvicah ali pred čevlji, ki ti letijo naravnost v glavo. Tako rada bi jo odpeljala nekam, kjer bi se lahko v miru igrali z ropotuljicami in kjer bi ji lahko mirno pela uspavanke za lahko noč. Nekam, kjer bi bilo dihanje lažje opravilo. Da se preveč ne obotavljam, se vrnem na naše bojno polje. Oče proti mami. Vedno se prepirata zaradi enih in istih stvari. Oče mami vedno očita ene in iste zadeve. Denarne stiske, naše nevezgledno obnašanje, večkrat tudi omeni, da se je mama »kurbala«. Zraven doda nekaj psovk, kot so prasica, kurba, baba neumna in podobno. Mama le joka in vsake toliko reče kakšno besedo nazaj v obrambo. Oče ne sedi več, temveč zviška

gleda mamu in ji pridiga. Sovražila sem ga, ko je tako navzdol gledal nanjo. Veliko je pretrpela zaradi njega in ni si zaslužila, da tako dela z njo. Vedno znova sem si obljubila, da bom naslednjič jaz povzdignila glas, utišala očeta in osvobodila mamu. Vendar je bil moj strah vedno znova prevelik, zato sem le kdaj pa kdaj v hudih stiskah zakričala ali ga rotila, naj preneha, vendar sem hitro končala. Znal se je postaviti nad mano.

Tako nekako so izgledali moji dnevi otroštva, odkar pomnim zase. Polno vpitja, groženj, zatrtih čustev, neprespanih noči. Stalno v strahu in v nevarnosti, kaj bo sledilo. Ko sem dokončala svojo osnovno šolo, sem odšla na srednjo šolo v Ljubljano. Tako sem bila večino dni zdoma, kar pa ne pomeni, da nisem razmišljala o njem. Veliko in preveč je bilo poglobljanja v to, kaj bo, kaj lahko storim, kdo je kriv ... Od vseh zatrtih čustev, vsega neizrečenega straha in jeze so se začele poglobljati moje težave s hrano. Že v osnovni šoli so bile prisotne, vendar ne tako intenzivno, kasneje pa so izbruhnile. Bile so mi edina rešilna bilka v mojem življenju. Hrana je bila edina stvar, ki je bila stalnica v mojem življenju. Bila je tam, ko sem jo rabila, in ko sem jo odrinila daleč proč, je tam tudi ostala. Bila mi je edina uteha in rešitev, kako se spopadati s problemi. S hrano sem se lahko kaznovala ali nagradila za dogodke v svojem življenju. Tako sem počasi tonila v začaran krog motenj hranjenja. Ne, nisem se zavedala, da tonem. Včasih sem se ob svojih ritualih zdrznila in se zavedala, da je moje početje škodljivo, vendar mi je bilo v tistem trenutku mar le za potešitev notranje napetosti.

S 15. leti sem začela delati in služiti kruh zase in za družino. Hodila sem v šolo in zraven še delala. Tako sem nekaj časa celo imela občutek, da kaj doprinesem v mojo družino in nisem le odvečni potrošniški material. Tako sem si lahko sama plačevala položnice, svojemu mlajšemu bratu in sestri pa sem tako vsake toliko polepšala dneve s kinom. Nekaj časa sem lahko peljala tako življenje, vendar me je na dolgi rok začelo izčrpavati. Nisem več imela energije in volje, moja samopodoba in samozavest pa sta se le še zmanjševali (če je bilo to sploh še mogoče). Nisem več imela hobijev, le še obveznosti, ljudje pa so mi šli

enostavno na živce. Nisem več prenesla druženj in moja komunikacija je pešala. Začela sem se zapirati vase, postala sem arogantna in nedostopna. V meni je vrelo od jeze, razočaranja, strahu, sramu in žalosti. Sovražila sem ta del sebe, ko sem postala šibka, ko sem imela občutek, da ne bom več zdržala, da se bom zlomila. Hrana mi ni več dajala zadovoljstva in utehe, zato sem se zatekla k rezanju. Ko mi je britvica vedno znova zadala topo bolečino, se je moje telo zdrznilo in notranja tesnoba je popustila. Vedno znova je bilo treba iti globlje. Bila je edina stvar, ki mi je prinašala potešitev v življenju, bila mi je varnost, ki sem si jo lahko zagotovila. Kakšno leto sem živela v takšnem tempu. Dokler se nisem zlomila. Zlomila in zdrobila na tisoče koščkov, za katere sem verjela, da se ne bodo nikoli več sestavili. Želela sem si preprosto umreti in zapustiti ta svet. Pristala sem v psihiatrični bolnišnici. Dobila sem zdravila, posteljo in mir. Čudno se sliši, vendar prvih nekaj dni je bil zame to oddih. Končno ni nihče vpil name, ni me več skrbelo, če bom naredila nalogo, prvič me ni skrbelo, če bom zdržala naslednjo uro brez tesnobe, prvič me ni skrbelo, kako bo, ko pridem domov, prvič sem lahko bila strta 17-letnica. Prvič sem se lahko čutila in prvič so me pohvalili za moj jok, namesto da bi me topli. Dolgo časa sem ostala za zidovi te ustanove, saj sem prvič našla ljudi, ki so me razumeli, poslušali in me ne obsojali za moja dejanja. Postali so na nek način moja družina, kjer sem se počutila prvič varno in sprejeto. Počasi sem spoznala dinamiko svoje družine, začela sem razumeti, da sem zaradi okoliščin doma osvojila vedenja, ki niso v prid meni. Takrat sem potrebovala hrano in rezanje zato, da sem preživela, da sem vzdržala vso napetost in breme, ki sem ga dnevno nosila na ramenih. Potrebovala sem neko stvar, ki mi je dajala upanje v boljši jutri. Čeprav sta bila hrana in rezanje slabo upanje, sta bila vseeno edina, ki sta me v najtežjih dneh držala pokonci. Ko sem že mislila, da ne bom zmogla več, sem z rezanjem sprostila napetost in dobila upanje, da se bo nekoč spremenilo. Hrana pa mi je zapolnila občutek praznine. Zgodba bi bila popolna, ko bi lahko rekla, da je moja družina sprejela moj odhod v bolnišnico. Da so se kar naenkrat zavedali, da gre pri nas nekaj močno narobe. Žal se to ni zgodilo. Veliko ljudi sem v tem času izgubila, za veliko ljudi sem postala nora, večji del moje družine pa je ostal

z mano. Ostali sorojenci so začeli čutiti mojo stisko, saj so šli sami čez enake dneve kot jaz. Pomagali so mi splezati iz dreka, v katerega sem zapadla, in mi dali vedeti, da nisem edina, ki se tako počuti. Kar naenkrat sem došla, da moja sorojenca čutita enako kot jaz, le da o tem nismo smeli govoriti. Imeli smo enake rane in bolele so nas enake besede. Bilo je jasno, da smo vsi trpeli v sebi, le vsak zase. Mama mi je postala podporni člen, bodrila me je, ko je bilo hudo, in mi pomagala čez marsikatero oviro. Oče pa žal ni videl problema v naši družini, še danes ga išče vsepovsod drugje, vendar na koncu vedno konča pri alkoholu. Bolnišničnega zdravljenja ni podpiral. Čutila sem njegov sram, da ima hčerko v umobolnici. Bilo je grozljivo in boleče, ko vedno znova vidiš, da se te sramuje. In vedno znova si želiš, da bi te sprejel, da bi spregledal in bi končno lahko živeli drugačno, srečno ... Nekaj časa sem želela našo družino sestaviti skupaj, da bomo končno eno. Vendar sem se vedno znova spotaknila in padla na kruto realnost. Spoznala sem, da lahko spremenim le sebe in moram žal sprejeti bolečo resnico, da nikoli ne bom imela očeta, ki bi me objel in mi nudil varnost in zavetje. Da naša hiša ni varno zavetje pred nevihto in da nikoli ne bom mogla pomagati očetu.

Danes sem tu z veliko brazgotinami, ki mi jih je pustilo življenje. Moja pot iskanja sebe se še ni končala. Vsak dan znova se spoznavam in uvidevam vzorce, ki mi jih je pustilo otroštvo. Vsak dan se bojujem z občutki krivde in manjvrednosti. Še vedno me velikokrat zanese, da bi očeta želela rešiti iz peklenke omame. Kakšne dni tako preživim v postelji, poplavljeni od solz. Včasih me še vedno tako zelo boli ... Vendar so tudi dnevi, ko sem boljše, ko ima življenje namen in se zavedam, da si lahko ustvarim nekaj lepšega od tistega, kar sem imela. Takrat sem zares hvaležna, da sem imela možnost uvideti, kaj zares pomeni živeti. Takrat začutim v sebi moč, ki me vodi že vsa ta leta. Začutim in vidim, da se da priti iz najbolj peklenkih časov, tudi takrat, ko misliš, da ne boš zmogel niti koraka več. Zavem se, da sem lahko srečna kljub temu.«

Barbara

1

ZANEMARJANJE OTROKA IN NASILJE NAD OTROKOM

Otroci pogosto doživljajo zanemarjanje in nasilje v odnosih, ki naj bi bili najbolj varni. Zanemarjanje otroka in nasilje nad otrokom lahko vključuje fizično nasilje, psihično nasilje, spolno nasilje, ekonomsko nasilje, zanemarjanje, neodgovorno ravnanje in izkoriščanje otroka, katerih posledica je dejanska in/ali možna škoda, ki jo otrok utрпи. Zanemarjanje otroka in nasilje nad otrokom je neustrezno ravnanje z otrokom glede na splošne družbene in pravne norme, opuščanje potrebne skrbi in pomanjkljiva ter neustrezna skrb za otroka. Otroek je lahko ogrožen tudi zaradi neprimernih razmer, v katerih živi. Otroek je lahko žrtev več različnih oblik zanemarjanja in nasilja hkrati.

Zanemarjanje in nasilje negativno vplivata na:

- otrokov telesni, psihični, čustveni in kognitivni razvoj,
- telesno in duševno zdravje otroka,
- oblikovanje otrokove identitete in samopodobe,
- vzpostavljanje, vzdrževanje in ohranjanje otrokovih odnosov z drugimi ljudmi,
- otrokov razvoj veščin skrbi za samega sebe in druge.

Žrtev nasilja je tudi otrok, ki je priča nasilju enega starša nad drugim. Otroek, ki je priča nasilju nad bližnjimi osebami (mama, sorojenci/ke ...), zaradi

simbioze, odvisnosti in identifikacije z osebo, ki doživlja nasilje, utrpi škodo tudi, ko je kot opazovalec posredno izpostavljen nasilju.

Večino nasilnih dejanj in zanemarjanja otroka povzročijo osebe, ki jih otrok pozna in so del njegovega življenja. Nasilje in zanemarjanje se dogaja v različnih okoljih: v družini, v organizacijah, kjer otroci preživljajo del časa (vrtci, šole, organizacije, kjer se izvajajo obšolske aktivnosti ...), v organizacijah, ki nudijo celodnevno varstvo in oskrbo, v prevzgojnih zavodih, v zavodih za prestajanje mladoletniškega zapora, na krajih, kjer otroci delajo in preživljajo svoj prosti čas, v skupnosti in drugje.

Posebno pozornost je potrebno nameniti otrokom, ki doživljajo nasilje v okoliščinah ali na načine, ki niso zelo pogosti, vendar se dogajajo: genitalna mutilacija (pohabljanje spolovil), trgovanje z otroki, ritualna zloraba, prisilna poroka, nasilje nad otroki, ki živijo na ulici ... Zaradi pogostosti uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij moramo biti pozorni tudi na nove situacije, v katerih se dogaja zanemarjanje in/ali nasilje.

Nasilje je še vedno (pre)pogosto družbeno sprejemljiv način discipliniranja in vzgoje otrok. Smernice so zato narejene tudi s ciljem preprečiti nadaljnje povzročanje, toleriranje in opravičevanje nasilja v imenu ohranjanja tradicionalnih odnosov. Vedno je namreč potrebno kritično presoditi, katere dele tradicije je vredno ohranjati, katere pa je zaradi škodljivosti potrebno prekiniti. Pri reševanju problema nasilja nad otroki je pomembno upoštevati visoko stopnjo sprejemanja nasilja v družbi, saj odrasli, ki nasilje povzročajo, posledično pa tudi otroci, ki nasilje doživljajo, pogosto razumejo nasilje kot nekaj običajnega in neizbežnega.

Zaradi ranljivosti otrok in njihove odvisnosti od odraslih je nujno, da se vzpostavi trden sistem družbene zaščite otrok ob zanemarjanju in nasilju. To je mogoče le z multidisciplinarnim pristopom, zato morajo v sistemu zaščite otroka sodelovati različne službe ter posameznice in posamezniki.

Nasilje nad otroki ostaja iz različnih razlogov v številnih primerih še vedno skrito. Tudi, ko žrtev poskuša spregovoriti ali drugače opozoriti na svojo stisko, nasilja pogosto ne prepoznamo, ga minimaliziramo, opravičujemo in ne poskrbimo za ustrezno zaščito otroka. Tako zanemarjanje in nasilje pogostokrat ostaneta nezaznana, neprijavljena in neraziskana. Informiranje o nasilju je prvi korak k boljšemu in hitrejšemu ukrepanju.

V nadaljevanju podajamo nekatere širše definicije, ki jasneje določajo, kaj je zanemarjanje otroka in nasilje nad otrokom.

1.1. ZANEMARJANJE OTROKA

Zanemarjanje je običajno dolgotrajno, lahko pa je enkratno ali večkratno neskrbno in neustrezno ravnanje staršev ali skrbnic in skrbnikov, ki ne zadovoljijo telesnih, psihičnih, čustvenih, kognitivnih, izobraževalnih in/ali socialnih potreb otroka ali te potrebe zadovoljijo na neustrezen način. Starši, ki zanemarjajo otroka, ne poskrbijo dovolj dobro za osnovne potrebe otroka, otroka ne zaščitijo pred možnimi nevarnostmi in z otrokom ne ravnajo njegovi starosti ustrezno, kar otroku povzroča škodo. Zanemarjanje lahko ogroža življenje otroka ter negativno vpliva na njegovo zdravje in psihosocialni razvoj. Starši zanemarjajo otroka tudi, ko ignorirajo, zanikajo ali izkrivijo informacije, povezane z otrokom, ob katerih bi morali ravnati v smeri zaščite otroka.

Zanemarjanje je lahko telesno, psihično, čustveno, kognitivno.

Starši (ali druge otroku pomembne osebe) otroka telesno zanemarjajo, ko:

- otroka **zapustijo**;
- otroka **spodijo** od doma;
- otroka **pustijo samega** daljše obdobje, oziroma, ko otrok zaradi svoje starosti še ni zmožen ostati sam doma;
- otroka pustijo pod **neprimernim/neustreznim nadzorom** in varstvom;
- za otroka ne skrbijo sami, pač pa ga **prepogosto puščajo v skrbi drugih ljudi** (dneve in tedne);
- otrok živi v **neprimernem okolju** (higiensko oporočnem, neogrevanem ...) ali brezdomstvu;
- neprimerno in nezadostno poskrbijo za otrokovo **prehranjevanje, obleko, higieno, negovanost in počitek**;
- otroka **izpostavijo nevarnostim** doma in izven doma (strupi, orožje, majhni predmeti, ostri predmeti, ogenj, električna napeljava, stopnice, kajenje v prostoru ...);
- se otrok poškoduje, ker starši **opustijo skrb** za njegovo varnost;
- dovoljujejo ali ne ukrepajo, ko otrok uporablja **nevarna vedenja** (opijanje, drogiranje, povzročanje kaznivih dejanj, samopoškodovanje ...);
- otroka **izpostavijo drugim nevarnim vedenjem** (opiti vozijo otroka, otroka pustijo samega v avtu ...);
- otroka izpostavljajo kemičnim zasvojenostim v času nosečnosti.

K telesnemu zanemarjanju sodi tudi **zdravstveno zanemarjanje otroka**, ko starši otroku odrečejo in/ali prepozno poiščejo potrebno zdravstveno oskrbo in pomoč na področju telesnega in duševnega zdravja.

Starši (ali druge otroku pomembne osebe) otroka psihično, čustveno in kognitivno zanemarjajo, ko:

- otroku odrekajo izpolnitev osnovnih psiholoških potreb po ljubezni, naklonjenosti, čustveni podpori in pozornosti;
- ignorirajo otroka;
- se ne odzivajo na otrokovo potrebo po stiku in varni navezanosti;
- je stik starša z otrokom večino časa površen in omejen na najmanjšo mero;
- otroku ne nudijo primernih in potrebnih spodbud za njegov razvoj;
- se ne odzivajo na razvojne potrebe otroka (radovednost ...);
- se ne zanimajo za otroka in otrokov razvoj;
- otroka omalovažujejo;
- otroka izpostavljajo nasilju (v družini ...);
- otroka ne zaščitijo pred zanemarjanjem, nasiljem in drugim otroku škodljivim vedenjem s strani tretje osebe;
- šoloobveznega otroka ne vpišejo v šolo ali mu onemogočajo/preprečujejo, da bi se šolal;
- otroku dovolijo, da je pogosto neupravičeno odsoten od pouka;
- ne ukrepajo, kadar otrok ne opravlja svojih šolskih obveznosti;
- ne sodelujejo s šolo ali z vrtcem;
- ne zagotovijo ali preprečujejo, da bi se otrok vključil v ustrezen program pomoči ali zdravstveno obravnavo, ki jo potrebuje;
- otroka izolirajo in mu onemogočajo, da bi navezoval in vzdrževal odnose izven doma;
- ne delujejo v smeri preprečevanja uporabe alkohola, drog in/ali drugih psihoaktivnih snovi in drugega otroku škodljivega vedenja ...

Znake zanemarjanja ponavadi opazimo na otrokovem videzu, v otrokovem vedenju ali jih razberemo iz njegovega pripovedovanja.

Možni znaki, iz katerih lahko sklepamo, da otrok doživlja zanemarjanje, so:

- Otrok ima **zdravstvene težave**, za katere starši ne poskrbijo.
- Otrok **prihaja** v vrtec ali šolo v **akutnih stanjih bolezni**, starši kljub opozorilom osebja ne zadržijo otroka v domači negi.
- Otrok je pogosto sam doma in **nihče ne poskrbi zanj**.
- Otrok je **pogosto lačen**. Hrano kopiči, jo krade ali prosi zanjo.
- Otrok ima **prenizko ali prekomerno težo**, starši pa ob tem ne ukrepajo.
- Otrok ima **težave s pravilnim uživanjem hrane** (ne zna uporabljati jedilnega pribora, jé z rokami ...).
- Opazna je **pomanjkljiva higiena** otroka, otrok ima vonj po nečistoči, urinu, cigaretinem dimu, alkoholnih pijačah.
- Otrok ima predele kože z **zastarano umazanijo, zobno gnilobo, slabo higieno las, neoskrbovane rane**, nezdravljene izpuščaje in podobno.
- Otrok je oblečen v umazana, opazno premajhna ali prevelika **oblačila**, ali je glede na vremenske pogoje neustrezno oblečen.
- Otrok pogosto pove, da **sam skrbi za mlajše** otroke v družini.
- Otrok **prevzema vlogo odraslih** v družini.
- Otrok je **pogosto utrujen** in ima malo energije.
- Otrok je **pretirano plašen**, zaskrbljen, išče stalno prisotnost odraslega ali se izogiba stiku z drugimi.
- Otrok ne opravlja ali preneha opravljati **šolske obveznosti**.

Tudi v vedenju in življenjskih okoliščinah odraslih moramo biti pozorni na znake, ki lahko kažejo na zanemarjanje otroka:

- Starš daje vtis, da je **nezainteresiran za otroka** ali da mu je za otroka vseeno.
- Starš se **vede nenavadno in okoliščinam neustrezno**, njegovo vedenje lahko izraža stisko, nerazrešene težave v duševnem zdravju ali osebnostno motnjo.

- Starš vzpostavlja odnos z otrokom predvsem z namenom, da sam dobi od otroka skrb, pozornost in **zadovoljitev svojih čustvenih potreb**.
- Starš doživlja otroka kot **slabo in nevredno osebo**.
- Starš doživlja otroka kot svoje **življenjsko breme**.
- Starš **zanika težave**, ki jih ima otrok doma ali v šoli, ali pa odgovornost za težave prelaga na otroka ali/in osebo v šoli.
- Starš je **zasvojen** z alkoholom, drogami in/ali drugimi kemičnimi substancami.
- Starš je **nasilen** do partnerja/ke.

1.2. PSIHIČNO NASILJE NAD OTROKOM

Psihično nasilje nad otrokom je **zloraba moči ene ali več oseb nad otrokom, ki poteka na besedni in/ali nebesedni ravni in otroka prestraši, poniža, razvrednoti**. Otrok se zaradi doživljanja psihičnega nasilja počuti neljubljeno in nezaželeno, prestrašeno. Posledično je poškodovan otrokov občutek lastne vrednosti, kar negativno vpliva tudi na otrokovo samopodobo in samozaupanje. Prav tako je porušen otrokov občutek varnosti. Ko starš ali druga oseba do otroka povzroča psihično nasilje, ne zadovolji otrokovih osnovnih psiholoških potreb po varnosti, ljubezni, pripadnosti in spoštovanju.

Primeri psihičnega nasilja:

- **grožnje, ustrahovanje in zastraševanje** otroka,
- **žaljenje, poniževanje in preklinjanje** otroka,
- **kritiziranje** in negativno označevanje otrokove **osebnosti**,
- **neprestano kritiziranje** otrokovega vedenja,
- povzročanje **občutka krivde** pri otroku,

- kričanje na otroka,
- pretirano nadzorovanje otroka glede na njegovo starost,
- pretirano omejevanje otrokove svobode in socialnih stikov, izolacija otroka,
- manipuliranje z otrokom,
- medijsko izpostavljanje otroka za doseg lastnih ciljev ...

Oseba povzročča psihično nasilje nad otrokom, tudi ko namerno ali nenamerno:

- Zanika otrokove psihične in fizične potrebe, zanika dogodke, izrečene besede ter otrokove spomine na dogodke.
- Minimalizira ali/in trivializira otrokovo izkušnjo dogodka/dogajanja.
- Ne zaznava, zavrača, izkrivlja ali spodkopava otrokovo dožemanje realnosti.
- Postavlja nerealna in/ali previsoka pričakovanja do otroka.
- Otroka izkorišča za zadovoljevanje svojih čustvenih potreb.
- Otroka sili v prevzemanje vloge odraslega.
- Ustvarja neprestano napetost v odnosu: odrasla oseba namerno začne prepir z otrokom ali se neprestano prepira z otrokom. Odgovornost za prepir z manipuliranjem preloži na otroka. Ta način je tako neopazen in prikrit, da ga otrok večkrat sploh ne zazna.
- Hitro in nepredvidljivo spreminja svoje odzive na otrokovo vedenje.
- Oseba uporablja nenadne čustvene izbruhe, s katerimi povečuje nadzor nad otrokom in mu vsiljuje svojo voljo.
- Uporablja tihe dneve kot obliko kaznovanja otroka. Kaznovanje s tišino in ignoriranjem otroka je močno orožje, še posebej, ko je s strani odraslega do otroka prisoten občutek sovraštva. S takim vedenjem odrasla oseba otroku sporoča, da ni vreden njegove pozornosti. Ponavadi otrok pristane na marsikaj, le da se tihi dnevi končajo.
- Ščuva otroka proti drugemu staršu, grdo govori o drugemu staršu.

- Spodkopava avtoriteto drugega starša in skuša otroka s podkupovanjem, grožnjami ali širjenjem neresničnih informacij pridobiti na svojo stran.
- Namenoma uničuje odnos otroka z drugim staršem.
- Povzroča nasilje nad drugo osebo v pričo otroka.

1.3. FIZIČNO NASILJE NAD OTROKOM

Fizično nasilje nad otrokom je enkratno ali ponavljajoče dejanja zlorabe fizične moči, ki ga nad otrokom stori starš ali druga oseba. Fizično nasilje povzroča poškodbe, ki so lahko manj opazne (bolečina, spremembe na koži ...) ali izrazite (lahke in hude telesne poškodbe, hendikepiranost, smrt ...). Širša definicija fizičnega nasilja vključuje širok spekter grobih, kaznovalnih, nadzorovalnih in nasilnih načinov vzgoje.

Nekaj primerov fizičnega nasilja:

- klofutanje, boksanje otroka,
- lasanje, cukanje in vlečenje otroka za lase,
- pretepanje in udarci otroka z roko ali s predmetom (pas, palica, bič, vrv, drugi predmeti),
- metanje različnih predmetov v otroka,
- povzročanje ureznin, vbodnin ali strelnih ran na otrokovem telesu,
- zvijanje rok otroku,
- brcanje otroka,
- privezovanje otroka k predmetom ali na način, da se ne more premikati,
- tresenje otroka,
- davljenje ali dušenje otroka,

- polivanje otroka z vodo,
- povzročanje in/ali izpostavljanje otroka oparinam, ožganinam, opeklinam,
- povzročanje in/ali izpostavljanje otroka podhladitvam, ozeblinam, zmrzlinam,
- pritiskanje ali metanje otroka ob različne površine,
- sunkoviti potegi otroka za oblačila, roko, uho, lice ali druge dele telesa,
- porivanje otroka,
- nasilno preprečevanje izhoda iz stanovanja ali vstopa v stanovanje,
- pljuvanje otroka,
- grizenje otroka,
- prisiljevanje otroka h klečanju,
- odrekanje hrane ali siljenje otroka s hrano,
- nepotrebno in samovoljno dajanje nepredpisanih zdravil otroku,
- zastrupljanje otroka,
- namerno izzivanje bolezenskih simptomov pri otroku (Munchausnov sindrom),
- detomor ...

Fizična zloraba otroka so tudi vsa dejanja, s katerimi starš zavestno in namerno ne prepreči nastanka poškodb oz. ne zavaruje otroka pred poškodbami, čeprav zazna nevarnost, da se bo otrok poškodoval.

1.4. SPOLNA ZLORABA OTROKA

1.4.1. IZRAZOSLOVJE, POVEZANO S SPOLNO ZLORABO

⇒ Gradivo (ali posnetki) spolne zlorabe otrok

Namesto izraza otroška pornografija uporabljamo izraz gradivo (ali posnetki) spolne zlorabe otrok. Menimo, da je **izraz otroška pornografija popolnoma neprimeren**. Izhajamo namreč iz definicije besede pornografija, ki označuje prikaz spolnih organov, položajev ali spolne aktivnosti ODRASLIH oseb z namenom vzburjenja oziroma erotične stimulacije¹. Gre torej za gradivo, ki ga naredijo odrasli za odrasle, pri čemer naj ne bi šlo za kaznivo dejanje (v kolikor akterke in akterji sodelujejo brez prisile). V nasprotju s tem je **vsaka podoba ali posnetek s spolno vsebino, na kateri je otrok, spolna zloraba otroka**.

Namesto izraza otroška pornografija sta se uveljavila sledeča izraza:

- **Posnetki (ali gradivo) spolnega izkoriščanja otrok (ang. *Child Exploitation Material*)**

Gre za gradivo, ki sicer ni protizakonito, a lahko pri določenih osebah povzroči vzburjenje (npr. razglednice z otroškimi zadnjicami, fantovskimi spolovili ...).

- **Posnetki (ali gradivo) spolne zlorabe otrok (ang. *Child Abuse Material*)**

Gre za gradivo, ki prikazuje spolno zlorabo otrok in za katerega se je v preteklosti uporabljal izraz otroška pornografija.

¹ Frangež, Klančnik et al., 2014.

⇒ Povzročitelj/ica spolne zlorabe

Namesto izraza pedofil in pedofilija uporabljamo izraz povzročitelj/ica spolne zlorabe. **Pedofilija je psihična motnja**, opisana v DSM-5² kot spolna deviacija, ki vključuje ponavljajoče se in močne seksualne fantazije, seksualno slo ali dejanja, ki vključujejo seksualne aktivnosti z otrokom, starim 13 let ali mlajšim. **Večina oseb, ki zlorabi otroka, NI pedofilov, prav tako vsi pedofili ne zlorabijo otroka, temveč lahko o zlorabi le fantazirajo.** Poleg tega izraz pedofilija izhaja iz grške besede *philia*, ki pomeni ljubezen do in *pedo*, ki označuje otroka. Pedofilija torej v dobesednem pomenu besede označuje ljubezen do otroka, kar ne bi moglo biti dlje od resničnosti spolne zlorabe. Zato izraza pedofil in pedofilija ne uporabljamo. Ko govorimo o osebi, ki spolno zlorabi otroka, govorimo o **povzročitelju/ici ali storilcu/ki spolne zlorabe** in ne o pedofilu.

1.4.2. SPOLNA ZLORABA

Spolna zloraba otroka je vsako dejanje osebe³, ki z zlorabo svojega privilegiranega položaja, moči in vpliva nad otrokom, **otroka prisili ali zavede v spolnost ali dejanja s spolno konotacijo, z namenom zadovoljitve lastne potrebe po kontroli in moči, lahko tudi z namenom zadovoljitve svojih spolnih potreb.** Spolna zloraba otroka je kršitev etičnih, moralnih in socialnih norm ter zakonskih določil.

Otroka najpogosteje spolno zlorabi njemu znana odrasla oseba, ki postopno gradi odnos z otrokom in/ali njegovimi starši. Večina oseb, ki spolno zlorabi otroka, je večča navezovanja stikov z otroki ter se z otroki dobro razume.

² American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. Washington, D. C: American Psychiatric Association.

³ Oseba je lahko odrasla ali mladoletna, ki ima več telesne, čustvene, socialne ali ekonomske moči nad drugim otrokom.

Pogosto iščejo specifične situacije in okolja, v katerih bodo lahko zgradili odnos z otrokom z namenom spolne zlorabe (samske matere, delovna okolja kot so vrtci, športne organizacije ...).

Oseba, ki spolno zlorabi otroka, najpogosteje uporablja manipulacije, prevare, podkupnine, grožnje in/ali fizično nasilje, da otroka zavede in/ali prisili v spolno zlorabo.

Spolna zloraba je:

- ko oseba **načrtno opazuje otroka pri intimnih opravilih** (kapanje, opravljanje potrebe, preoblačenje, samozadovoljevanje ...) z namenom doseganja vznemirjenja, lastnega užitka in zadovoljevanja svojih potreb;
- ko je oseba **načrtno vpričo otroka gola**, se slači pred otrokom, **razkazuje** otroku intimne dele svojega telesa ali se v prisotnosti otroka **dotika intimnih delov** svojega telesa, z namenom doseganja vznemirjenja, lastnega užitka in zadovoljevanja svojih potreb in/ali z namenom, da bi jo otrok opazoval;
- ko odrasla oseba **kaže** otroku **pornografske slike ali filme** ali otroku omogoči ali ne prepreči dostopa do njih;
- ko se oseba **samozadovoljuje** v otrokovi prisotnosti, ko opazuje otroka, ki se samozadovoljuje ali ko otroka prisili ali zapelje k vzajemnemu samozadovoljevanju;
- ko oseba otroku ali v prisotnosti otroka daje **neprimerne pripombe**, ki se nanašajo ali namigujejo na spolnost in/ali intimne dele njegovega ali otrokovega telesa;
- ko oseba prisili ali prepriča otroka, da se **dotika intimnih delov** svojega telesa in/ali intimnih delov telesa odraslega;
- ko oseba **intimno poljublja otroka**;
- ko oseba **otipava intimne dele** otrokovega telesa;

- ko oseba prisili ali prepriča otroka, da se z usti **dotika genitalij** odraslega ali ko se odrasli z usti dotika genitalij otroka;
- ko moški ali fant **drgne penis** ob genitalije otroka, ob notranjo stran stegen otroka, ob otrokovo zadnjico ali katerikoli drug del otrokovega telesa;
- ko oseba **potisne prste ali predmete** v danko ali vagino otroka;
- ko fant ali moški **penetrira** s penisom v danko ali v vagino otroka;
- ko oseba vključi (prisili ali zavede) otroka v **izdelavo posnetkov spolnih zlorab** otroka (fotografije, filmi, zvočni zapisi ...);
- ko oseba prisili ali zavede otroka v **prostitucijo**;
- ko oseba prisili otroka v **otipavanje spolnih organov živali**;
- ko oseba prisili otroka v **spolni odnos z živaljo ...**

Oseba, ki si na spletu ogleduje posnetke spolne zlorabe otroka, sodeluje pri zlorabi otroka. O **spolnih zlorabah s pomočjo informacijsko - komunikacijskih tehnologij** glej tudi → **str. 38**.

1.4.3. KAKO LAHKO PREPOZNAMO SPOLNO ZLORABO OTROKA?⁴

- Otrok zaupnim osebam omeni, da se v njegovem življenju **nekaj dogaja** in tega ne opredeli nujno kot nenavadno, neprijetno. Včasih govori o namišljenem otroku, pravljичni osebi, ki se z njim vede drugače kot ostali. O spolnosti in spolnih organih ponavadi **govori na način, ki je za njegovo starost neobičajen**.

⁴ Našteti znaki seveda ne pomenijo nujno, da je otrok žrtev spolne zlorabe, saj so lahko popolnoma običajen del otrokovega spolnega raziskovanja in dozorevanja.

- **Otrok spremeni svoje vedenje.** Kaže nenavadno zanimanje za spolne organe in spolne odnose, izogiba se dotikom in določenim osebam. Včasih prevzame zapeljiv način vedenja, pogosto se samozadovoljuje ali dotika svojih spolnih organov ali spolnih organov drugih.
- Včasih **odločno protestira, da bi ostal sam z nekom, ki ga pozna.** Možno je, da se mu poslabša učni uspeh, da je pogosto miselno odsoten ali ima agresivne izbruhe.
- Nekateri otroci, ki doživljajo spolno zlorabo, imajo lahko **zdravstvene težave**, predvsem z mehurjem, sečili, težko hodijo ali sedijo. Otrok lahko toži, da ga srbi v okolici spolovil ali danke. Pogosto se pojavi bruhanje in težave z zadrževanjem blata. Prav tako tožijo o bolečinah v spodnjem delu trebuha.

Pomembno je, da otrokovo namigovanje na zlorabo in druge znake, ki lahko kažejo na to, **vzamemo skrajno resno in takoj poiščemo pomoč**. Odrasli si pogosto očitajo, da niso prej posumili, da otrok doživlja spolno zlorabo in navajajo, da so le težko sprejeli to možnost. Poleg tega zloraba dolgo ostane skrita, ker storilci/ke najdejo učinkovita sredstva, s katerimi pripravijo otroke do tega, da obdržijo skrivnost.

Prav tako lahko otroci zaradi strahu zlorabo kasneje zanikajo, čeprav se je zgodila. Soočenje, da smo sami doživeli spolno zlorabo ali da jo je doživel naš otrok, pretrese sistem, na katerem temelji občutek osebne varnosti in stalnosti, zato je vsako razkritje povezano s hudo stisko. Še posebej zato, ker je povzročitelj navadno človek, ki je družini blizu in ga do razkritja vidimo v povsem drugačni vlogi. **Pomembno je, da otroku verjamemo**. Tudi, če smo se v svojih sumih o spolni zlorabi zmotili, bo to imelo manjše posledice, kot če spolna zloraba ostane skrita. V kolikor se kasneje izkaže, da si je otrok spolno zlorabo izmislil, je prav tako potrebno takoj ukrepati, saj to kaže na otrokovo stisko, ki jo je izrazil na ta način.

Ko otrok spregovori o nasilju, ali ko na to posumimo, je naša zakonska dolžnost, da o tem poročamo ustreznim službam.

Otroci, še posebej majhni, si zlorabe ne izmislijo. Pomembno je, da jim takoj pomagamo, namesto da bi ugotavljali, ali lažejo.

1.5. EKONOMSKO NASILJE NAD OTROKOM

Ekonomsko nasilje nad otrokom zajema različne oblike zlorabe moči s pomočjo sredstev za preživetje, oziroma odrekanje pravic, povezanih s sredstvi za preživetje. Dejanja ekonomskega nasilja nad otrokom vključujejo »uporabo otrok za delo ali za druge dejavnosti ali izkoriščanje njihovega dohodka. To zajema tudi delo otrok, otroško prostitucijo, ugrabitev otrok in/ali prodajo otrok z namenom delovnega izkoriščanja«⁵, o čemer podrobneje pišemo v poglavju 2.1.

Zelo pogosta oblika ekonomskega nasilja nad otroki je tudi neplačevanje preživnine, ki je prav tako kaznivo dejanje.

Otrok lahko doživlja ekonomsko nasilje tudi s strani vrstnikov/ic ali sorojencev/k. Najpogosteje gre za odvzem žepnine, jemanje, skrivanje ali uničenje stvari in podobno.

⁵ Kaljenje. *Preprečevanje nasilja v družini* (2010), št. 10. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

2

SPECIFIČNE VRSTE⁶ NASILJA NAD OTROKI

2.1. IZKORIŠČANJE OTROŠKEGA DELA

O izkoriščanju otroškega dela govorimo, ko ena ali več odraslih oseb z otrokom vzpostavi odnos, ki temelji na zlorabi moči, privilegiranem položaju odrasle osebe, grožnjah, prevarah, manipulaciji ali drugi obliki prisile, z namenom izkoriščanja otroka kot delovne sile, pridobivanja denarja in/ali drugih materialnih sredstev.

Oseba, ki izkorišča otroka kot delovno silo, pogosto poleg hudega ekonomskega nasilja, za katerega je značilno, da otrok za opravljeno delo dobi minimalno plačilo oziroma plačila ne dobi ali mora plačilo odstopiti odrasli osebi, ki otroka izkorišča, **izvaja nad otrokom tudi psihično, fizično in/ali spolno nasilje**.

Konvencija o otrokovih pravicah v 32. členu navaja, da »države pogodbenice priznavajo otrokovo pravico do zaščite pred ekonomskim izkoriščanjem in pred opravljanjem kateregakoli dela, ki je lahko nevarno ali ki moti otrokovo šolanje

⁶ Izraz »oblika nasilja« uporabljamo za opisovanje tega, na kakšni ravni in s kakšnimi sredstvi povzročitelj/ica izvaja nasilje. Izraz »vrste nasilja« uporabljamo za opisovanje nasilja glede na druge značilnosti, po navadi glede na to, kje se nasilje odvija, oziroma kdo so povzročitelji/ce ali žrtve nasilja. Velja, da lahko pri vsaki vrsti nasilja povzročitelj/ica uporablja različne oblike nasilja.

ali škodi njegovemu zdravju ali telesnemu, umskemu, duhovnemu, nravstvenemu ali družbenemu razvoju.«⁷

Najpogosteje odrasle osebe izkoriščajo otroško delo tako, da otroka prisilijo v:

- **Delo za zadovoljevanje materialnih potreb starša** (prosjačenje, nastopanje z namenom pridobivanja sredstev, odplačevanje dolgov z otroškim delom, plačani športni in drugi nastopi otroka ...).
- **Prekomerno delo** v kmetijstvu, v gospodinjstvu, v podjetjih, ki so last otrokove družine, prekomerna skrb za sorojence/ke ...
- **Povzročanje kaznivih dejanj** (sodelovanje pri proizvodnji in preprodaji drog, prostitucija, izdelava gradiva spolnih zlorab ...).
- **Delo v nevarnih okoliščinah** (v rudnikih ali kamnolomih, v utesnjenih prostorih, delo pod vodo, višinska dela, sodelovanje v oboroženih spopadih ...).

Otroku, ki je žrtev izkoriščanja otroškega dela, so poleg osnovnih človekovih pravic kršene tudi pravice, navedene v Konvenciji o otrokovih pravicah. Kršena je njegova pravica do varnega življenja, pravica do počitka, pravica do prostega časa in igre, pravica do druženja z vrstniki/cami in druge pravice otrok.

Otrok, ki je žrtev izkoriščanja otroškega dela, trpi negativne posledice v fizičnem, psihičnem, čustvenem, kognitivnem in socialnem razvoju.

⁷ Konvencija o otrokovih pravicah. Uradni list republike Slovenije, št. 35/1992.

2.2. NASILJE POVZROČENO Z ZLORABO INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ (IKT)

Komunikacija med ljudmi poteka tudi z uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij (telefon, mobilni telefon, elektronska pošta, zasebne in javne klepetalnice, forumi, družabna omrežja, blogi, spletne strani ...). S tem se povečuje tudi nasilje, ki ga otroci doživljajo, povzročajo in/ali opazujejo kot uporabniki IKT.

Nasilje nad otrokom, povzročeno z IKT, je zloraba moči ene ali več oseb, ki prek IKT z zavajanjem, laganjem, nadlegovanjem, grožnjami in drugimi oblikami manipuliranja in/ali prisile, [izkoriščajo radovednost, zaupljivost in neizkušnost otroka](#). Namen tovrstnega početja je lahko različen, na primer otroka prizadeti, se mu maščevati, ga izolirati, zastrašiti, ga izkoristiti ali povzročiti nad njim spolno nasilje.

Preko klepetalnic, družabnih omrežij, hipnih sporočil in elektronske pošte se širi tudi nasilje nad vrstniki/cami, ko otrok ali skupina otrok v pogovoru drugega otroka žalijo, ga obrekujejo, mu grozijo, se iz njega norčujejo, posmehujejo, o otroku širijo neresnice ali izpostavljajo za otroka neprijetne dogodke. Vrstniki/ce lahko z lažno spletno identiteto v otrokovem imenu komunicirajo z ostalimi in nad posamezniki/cami ali skupinami v otrokovem imenu izvajajo nasilje.

Dosegljivost preko mobilnega telefona daje otroku občutek povezanosti, varnosti in tudi anonimnosti ter svobode. [Mobilni telefoni pa so lahko tudi sredstvo za povzročanje nasilja](#), saj lahko otrok po mobilnem telefonu dobiva grožnje v obliki sms sporočil, zlonamerne klice, klice neznanih klicateljev ali fotografije, ki ga prizadenejo ali vznemirijo. Otrok lahko preko mobilnega telefona prejme tudi grožnje, iz katerih razbere, da ga nekdo opazuje in zalezuje z namenom ustrahovanja, povzročanja občutka ogroženosti, prisiljevanja v določena dejanja ali opuščanja posameznih dejanj.

Pri uporabi računalnika in spleta so otroci potencialno in dejansko **izpostavljeni nasilju**, ko gledajo in igrajo nasilne kibernetske igre in ob uporabi spletnih strani, na katerih so vsebine, ki prikazujejo pornografijo, nasilje, spolne zlorabe, sovražni govor. **Sovražni govor** se pogosto odvija v posebnih forumih zaprtega ali odprtega tipa, v katerih člani/ce promovirajo svoje ideje in iščejo nove člane/ice. Širjenje sovražnega govora lahko poteka tudi preko elektronske pošte.

Za nasilje, ki ga vrstniki in vrstnice izvajajo s pomočjo IKT, je značilno, da je z vidika storilca ali storilke lahko razumljeno kot nekaj povsem nedolžnega in neškodljivega, saj se ne zavedajo, kako hude posledice pušča pri žrtvi.

Prek interneta in drugih komunikacijskih sredstev otroci **najpogosteje doživljajo in povzročajo psihično nasilje v pisni in slikovni obliki ter spolno nasilje**. Tipologije tovrstnih oblik nasilja so različne, predvsem pa se nenehno pojavljajo nove, zato je težko opredeliti vse oblike nasilja, ki so ga otroci deležni ali ga povzročajo z uporabo IKT. Nekaj najpogostejših oblik je⁸:

- 1. Spletno nadlegovanje** (ang. *cyber harassment*) je uporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologij z namenom namernega,

⁸ Delno povzeto po: Žakelj, T. (2013). Nasilje med mladini v kibernetskem prostoru: Neraziskanost pojava v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, XXIX, 74: 107–123.

ponavljajočega in sovražnega obnašanja do posameznika/ce. Gre za ponavljajoče se in vztrajno nadlegovanje v obliki besed ali dejanj, ki pri žrtvi povzroči veliko čustveno stisko. Nadlegovanje traja dolgo časa in je vedno usmerjeno zgolj na eno osebo.

2. **Spletno zalezovanje** (ang. *cyber stalking*) so zlonamerni, ponavljajoči se poskusi, da bi določeni osebi vsilili komunikacijo, ki je ne želi, kar oseba občuti kot ogrožanje svoje varnosti. Spletno zalezovanja poteka:
 - a. prek vsiljevanja neželene pošte (sporočila, ki vsebujejo grožnje, sovražni govor, obscenosti ...),
 - b. prek zalezovanja v forumih in klepetalnicah, kjer zalezovalec/ka otroku grozi in ga nadleguje,
 - c. prek zalezovanja otrokovega računalnika, ko se zalezovalec/ka poveže z računalnikom otroka in ga nadzoruje.
3. **Kibernetsko ustrahovanje** (ang. *cyber bullying*) je ustrahovanje, ki se odvija na spletu oziroma s pomočjo IKT, na primer grožnje preko sms-jev, elektronske pošte, žaljiva sporočila ...
4. **Razkritje** (ang. *outing*) **in prevara**: gre za posredovanje osebnih podatkov nekemu, komur ti podatki sicer ne bi bili posredovani, z namenom, da se osramoti žrtev. Podobno je pri prevari, ki pomeni, da povzročitelj/ica prevara žrtev, da iz nje izvabi intimno informacijo, ki jo nato posreduje dalje.
5. **Žaljenje** (ang. *flaming*) je izmenjava žaljivih sporočil, ki se običajno pojavi na javnih spletnih krajih, torej na forumih, diskusijskih skupinah, redkeje pa v izmenjavi elektronske pošte. Pogosto se pojavlja na Facebooku, predvsem v diskusijskih skupinah. Lahko je načrtovano (namerno in sistematično usmerjeno na osebo ali osebe zaradi njihove verske, etične, spolne pripadnosti ali drugih osebnih okoliščin) ali spontano, ki se razvije naključno, med spletno komunikacijo.

6. **Trolling** je namensko, prebrisano spodbujanje drugega uporabnika/ce, da v dialogu z njim/njo doseže njegov/njen bes, jezo in ogorčenje (ga »spravi ob pamet«). Bistvena elementa trollinga sta, da uporabnik/ca prepriča svojo žrtev, da bodisi resnično verjame v to, kar ji sporoča, bodisi svoji žrtvi pod pretvezo resnične pomoči poda zlonamerna navodila. Če ne pride do opisane reakcije žrtve (jeza, bes ...), potem ni prišlo do trollinga. Ta dejanja so pogosta v družabnem omrežju Omegle⁹.
7. **Očrnitev** (ang. *denigration*) je posredovanje neresničnih informacij o nekom, z namenom, da se to osebo očrni, ji poruši ugled, status. Informacija je lahko objavljena na spletni strani, nato pa poslana preko sms sporočil ali elektronske pošte različnim naslovnikom/cam.
8. **Seksting ali sekstanje** (ang. *sexting*) je objava in širjenje slik ter posnetkov golih delov telesa ali spolnih aktov. Pri sekstingu gre za nasilje, kadar posnetkov ne pošilja oseba, katere telo je na posnetku. Otroci slikajo sebe, ko je pomanjkljivo oblečen, gol ali v seksualiziranih položajih. Sam fotografije pošlje le enemu otroku (ponavadi svoji puncici ali fantu), nato pa se lahko zgodi, da drug otrok fotografije razpošlje še drugim, najpogosteje takrat, ko se par razide.
9. **Klofutanje za zabavo** (ang. *happy slapping*) je ena novejših oblik kibernetičnega nasilja. Poteka tako, da eden od otrok nekoga med hojo udari in zbeži, drug otrok pa dogodek posname in ga objavi na spletu ali pa ga posreduje prek mobilnega telefona. Žrtev je lahko znana ali neznan.
10. **Izključitev/izgon** (ang. *exclusion/ostracism*) pomeni izključitev v virtualnem prostoru. Tako kot v realnem prostoru je tudi v virtualnem prostoru običajno, da se mladostniki/ce združujejo v skupine. Tudi v kibernetičnem prostoru lahko vrstniki/ce otroka osamijo, ga izločijo.

⁹ Klančnik, A. T. (2015). *Internet: Mladostniki, nasilje in trendi - vse več skupnih izzivov*.

IKT so tudi medij spolnih zlorab. Povzročiteljem/icam spletnega spolnega zlorabljanja otrok splet zagotavlja anonimnost in prikrivanje prave identitete, zaradi decentraliziranosti medija pa je otežena možnost kakršnega koli resnega nadzora.

Spolno zlorabljanje otrok prek interneta je:

- **Grooming**, ki je zavajanje otroka z namenom, da se povzročitelj/ica kasneje z njim osebno sreča in ga spolno zlorabi. Ponavadi se dogaja v spletnih klepetalnicah. Povzročitelj načrtno izbere otroka, vzpostavi z njim kontakt s podajo pozitivnega komplimenta, ustvarja vtis, da se za otroka zanima, ga posluša in razume, je ljubeč/a in razumevajoč/a. Tako si pridobi zaupanje, da se je otrok pripravljen z njim/njo srečati v živo.
- **Ustvarjanje materiala**, ki prikazuje spolno zlorabo otrok.
- **Objavljanje, predvajanje in kopiranje** materiala, ki prikazuje spolno zlorabo otrok.
- **Zbiranje in izmenjava** materiala, ki prikazuje spolno zlorabo otrok.
- **Razširjanje in prodaja** materiala, ki prikazuje spolno zlorabo otrok.
- **Izpostavljanje otroka** pornografskim posnetkom.
- **Kibernetsko spolno nadlegovanje** (ang. *cyber sexual harassment*) so žaljiva sporočila s spolno vsebino, ki jih povzročitelj/ica pošilja žrtvi. Lahko gre za žaljiva sporočila o spolu žrtve, za grožnje s posilstvom ali za vizualne posnetke s spolno ali pornografsko vsebino.
- **Izsiljevanje za spolne namene** (ang. *sexual extortion*), ki je izsiljevanje s posnetki spolnih aktivnosti ali golega telesa žrtve z namenom, da žrtev prisili v spolni odnos s povzročiteljem/ico.
- **Posnetki samega sebe** oz. selfie (ang. *self - generated content*), ki je material, ki nastane, ko otroci slikajo sami sebe in pošljejo povzročitelju/ici fotografijo (običajno ima povzročitelj/ica lažno identiteto in se predstavlja kot otrokov vrstnik/ca). Te posnetke povzročitelj/ica nato zlorabi za izsiljevanje, objavo na spletu ...

- **Posnetki spolnih zlorab otrok v živo** (ang. *live abuse videos*), kar poteka tako, da povzročitelj/ica preko prikritih spletnih strani plača staršem, da zlorabijo svoje otroke, kar hkrati snemajo in zlorabo predvajajo v živo »naročniku/ci«.

Gradivo, ki prikazuje spolne zlorabe otrok, povzročitelji/ce uporabljajo za različne namene, med drugim:

- za spolno vzburjenje,
- v fazi groominga, ko hoče povzročitelj/ica otroku pokazati, da je to nekaj čisto normalnega,
- za izsiljevanje,
- kot valuta menjave,
- za povečanje dobička (s prodajajo posnetkov spolnih zlorab otrok preko spleta).

2.3. DISKRIMINACIJA OTROKA

Diskriminacija otroka pomeni neenako ravnanje s posameznico ali posameznikom v primerjavi z nekom drugim zaradi njegove/njene starosti, spola, rase, narodnosti, etničnega porekla, jezika, telesne oviranosti, spolne usmerjenosti, izobrazbe, materialnega stanja ali katerekoli druge osebne okoliščine.

Diskriminacija otroka je lahko neposredna ali posredna. O **neposredni diskriminaciji** govorimo, kadar se z otrokom v primerljivi situaciji ravna manj ugodno kot z nekom drugim zaradi njegove narodnosti, rase, etničnega porekla, spola, zdravstvenega stanja, telesne oviranosti, jezika, verskega ali drugega prepričanja, starosti, spolne usmerjenosti, izobrazbe, gmotnega

stanja, družbenega položaja ali katerekoli druge osebne okoliščine (primer je npr. slabša ocena za enako znanje zaradi narodnosti ...). O **posredni ali prikriti diskriminaciji** govorimo, kadar na videz nevtralne določbe, merila ali ravnanja v podobni situaciji postavljajo otroka v slabši položaj kot nekoga drugega zaradi njegove narodnosti, rase ali etnične pripadnosti, spola, verskega prepričanja, invalidnosti ali zdravstvenega stanja, spolne usmerjenosti ali druge osebne okoliščine (npr. otrok z gibalno oviranostjo je sprejet v pevski zbor, vendar vaj zaradi neprilagojenosti dostopa ne more obiskovati). Za žrtve diskriminacije je še posebej huda **večplastna diskriminacija**, o kateri govorimo takrat, ko sovpadeta dve ali več osebnih okoliščin, ki so podlaga za diskriminiranje (npr. romska deklica je lahko diskriminirana zaradi spola, starosti in narodnosti).

Posledica diskriminacije je, da je določena družbena skupina odrinjena na rob družbe. Gre za marginalizacijo in socialno izključenost določenih skupin. Diskriminacija pa ne vpliva negativno le na diskriminirano osebo ali skupino, temveč tudi na celotno družbo, saj znotraj nje povzroča neenakosti ter jo tako šibi. Prav tako so določene oblike diskriminacije podlaga za nastanek novih, nadaljnjih oblik diskriminacije.

Diskriminacija ne vpliva negativno le na diskriminirano osebo ali skupino, temveč tudi na celotno družbo, saj znotraj nje povzroča neenakosti ter jo tako šibi. Prav tako so določene oblike diskriminacije podlaga za nastanek novih, nadaljnjih oblik diskriminacije.

2.4. PRISILNA POROKA OTROK

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih¹⁰ določa, da je zakonska zveza veljavna le s svobodno privolitvijo **polnoletnih** bodočih zakoncev. Zakon določa, da zakonske zveze ne more skleniti oseba, ki še ni stara osemnajst let¹¹.

Prisilna poroka pomeni sklenitev zakonske zveze proti volji in izbiri ene/ga od udeležencev ali udeleženk. V Zakonu o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C) je dodan člen¹², ki kriminalizira prisilno poroko kot samostojno kaznivo dejanje, definira pa jo kot dejanje, ko oseba: »s silo ali grožnjo, da bo uporabil silo, ali z zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja drugega prisili v sklenitev zakonske zveze ali v vzpostavitev podobne skupnosti, ki je v skladu z zakonom v določenih pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo ...«¹³

Kljub različnim tradicionalnim prepričanjem in kulturnim vrednotam ter navadam, je prisilna poroka kršitev človekovih pravic in oblika nasilja nad otroki. Večinoma gre za nasilje nad deklicami in se dogaja znotraj družine. V večini primerov se v poroke prisiljuje dekleta in ženske med trinajstim in tridesetim letom, statistike pa beležijo tudi petnajst odstotkov dečkov in moških, ki so prisiljeni v poroko. Pogosto gre za fante ali moške, ki kažejo homoseksualno spolno orientiranost.

Povzročitelji/ce, ponavadi so to starši ali družinski člani/ce, uporabljajo različne načine za dosego prisilne poroke. V prisilno poroko skušajo prisiliti z

¹⁰ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 69/2004.

¹¹ Center za socialno delo sme osebi, ki še ni stara osemnajst let, dovoliti sklenitev zakonske zveze, če obstajajo za to utemeljeni razlogi.

¹² 132. a člen: Prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitev podobne skupnosti.

¹³ Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C), *Uradni list RS*, št. 54/2015.

uporabo groženj, trpinčenja, napadov, ugrabitev. Niso redki umori deklet, ki pobegnejo ali se zoperstavijo prisilni poroki.

Mnogi menijo, da je potrebno ločiti med **dogovorjenimi porokami** in prisilnimi porokami. Medtem ko se pri prisilni poroki eden ali oba udeleženca ne strinjata s sklenitvijo zakonske zveze, gre pri dogovorjeni poroki za poroko, dogovorjeno s strani staršev ali drugih sorodnikov, pri čemer naj bi imela **oba bodoča zakonca možnost poroko zavrniti**, torej se s poroko strinjata. Pri tem se postavlja vprašanje, v kolikšni meri gre za dejansko strinjanje bodočih zakoncev, koliko pa je pogojeno s prikrito prisilo tradicije in pričakovanj družine.

2.5. GENITALNA MUTILACIJA

Genitalna mutilacija je **pohabljanje spolnih organov**. To so vsi postopki, s katerimi se deloma ali v celoti odstranijo zunanja spolovila otroka, pa tudi druge poškodbe otrokovih spolnih organov, opravljene brez zdravstvenih razlogov¹⁴.

Genitalna mutilacija deklic je povezana z družbeno vlogo žensk, ki jim je predpisana že ob rojstvu. Najbolj pogosta napačna prepričanja, s katerimi se utemeljuje, opravičuje in minimalizira izvajanje genitalne mutilacije, so¹⁵:

- Prepričanje o **pravici družbe do nadzora nad žensko seksualnostjo** (preprečevanje spolnih odnosov pred poroko, povečanje plodnosti ženske, zagotavljanje zvestobe partnerju in preprečevanje

¹⁴ United Nations Population Fund (2015): *Female genital mutilation (FGM)*.

¹⁵ Martinelli, M. in Ollé-Goig, J. E. (2012): *Female genital mutilation in Djibouti. African Health Sciences* 12(4): 412–415.

sekundarnih spolnih zvez, ohranjanje nedolžnosti, preprečevanje spolnega užitka ...).

- Prepričanje o **spolno pogojeni družbeni vlogi žensk** (določanje in ohranjanje pričakovanega vedenja žensk, prepričanje, da naj bi genitalna mutilacija pomirjujoče delovala na ženske ...).
- Prepričanje o **nujnosti spoštovanja tradicije** pred spoštovanjem človekovih pravic žensk (verske zahteve, obredi prehoda iz otroštva v odraslo obdobje ...).
- Prepričanja o **nevarnosti ženskih spolnih organov za moške** (klitoris naj bi poškodoval spolne organe moškega) ...

Oblike genitalnih mutilacij¹⁶:

- **obrezovanje deklic** (obrezanje kože klitorisa),
- **obrezovanje dečkov** (obrezanje kože penisa), ko ne gre za zdravstvene razloge,
- **delna genitalna mutilacija deklic** (izrezovanje celega klitorisa in celih ali dela malih spolnih ustnic),
- **popolna genitalna mutilacija deklic** (izrezovanje klitorisa, velikih in malih spolnih ustnic, šivanje tkiva, vključno z vaginalno in sečno odprtino ter ponovno rezanje zabrazgotinjene rane pred spolnim odnosom ali ob rojstvu otroka),
- **posebna oblika genitalne mutilacije deklic** (izrezovanje klitorisa in malih spolnih ustnic ter šivanje velikih spolnih ustnic),
- **druge oblike genitalne mutilacije** (prediranje klitorisa in/ali spolnih ustnic, žganje klitorisa in okoliškega tkiva, strganje kože vaginalne odprtine, vnašanje zelišč ali jedkih snovi v vagino, z namenom oženja vagine ...).

¹⁶ World Health Organization (2014): *Female Genital Mutilation*.

2.6. RITUALNA ZLORABA

Ritualna zloraba otroka je psihično, fizično in spolno nasilje, ki ga povzroči posameznik/ca ali skupina oseb s **sistematično uporabo simbolov, ravnanj in obredov, ki so del sistema čaščenja in prepričanj neke skupine**. Z zlorabo dosežejo zlonamerni religiozni, obredni ali mistični učinek. Namen ritualne zlorabe je lahko tudi manipulacija in zastraševanje žrtve ter ustrahovanje morebitnih nasprotnikov/ic skupine. Gre za zlorabo, ki je ponavadi del ritualnih obredov verskih ali drugih sekt in kultov.¹⁷

Ritualna zloraba se najpogosteje dogaja daljše časovno obdobje in večinoma **vsebuje ekstremne oblike psihičnega, fizičnega, ekonomskega in spolnega nasilja**¹⁸. Gre za različna dejanja zlorabe, od pranja možganov, mučenja (tetoviranje in vžiganje simbolov na otrokovo telo, uporaba elektrošokov na otrokovem telesu), groženj s kaznovanjem, mučenjem, pohabljanjem, mučenje, pohabljanje in ubijanje živali ali ljudi v prisotnosti otroka ali prisiljevanje otroka k udeležbi pri mučenju, pohabljanju in ubijanju živali, prisiljevanje otroka v spolne odnose (z družinskimi člani/cami, drugimi otroki, starejšimi in onemoglimi osebami, umirajočimi osebami, umrlimi osebami, živalmi ...), fotografiranje, snemanje, izdelovanje, posredovanje in prodajanje materialov, povezanih z ritualno zlorabo in podobno.

Ritualne zlorabe pogostokrat spremljajo različni **načini ustrahovanja** (prikrajšanje otroka za vodo in hrano, za spanec ali počitek ...) **manipuliranja** z otrokom (laži, grožnje, zavajanje otroka ...) in **zastraševanja** otroka. Neposredno po zlorabi povzročitelj/ica ali povzročitelji otroka pogosto prepričuje/jo, da se zloraba ni zgodila ali da se je zgodila za »njegovo dobro«,

¹⁷ Laurel House (2015): *Ritualistic Abuse*.

¹⁸ Salter, M. (2012). The Role of Ritual in the Organised Abuse of Children. *Child Abuse Review*, 21: 440–451.

oziroma si je tega želel sam. Tudi zato so ritualne zlorabe le redko prijavljene pristojnim institucijam in pogosto otrok šele v odraslosti uvidi, da je bil žrtev hudega nasilja.

Starši otroka so lahko z zlorabo seznanjeni ali ne, lahko pa so celo sami aktivno udeleženi pri ritualnem zlorabljanju otroka.

V Sloveniji so primeri ritualnih zlorab malo znani. Mediji so na primer poročali o ritualni zlorabi v okviru Društva Zemlja, ki je, po poročanju portala Planet Siol, »zagovarjalo idejo, da lahko človek lepo živi le takrat, ko je očiščen grehov. To je mogoče doseči le s tepežem, kar naj bi opravljali terapevti. Na terapiji, katere posledice so bile modrice, so bile tudi štiri mladoletnice. Zaradi učnih težav so si morale med terapijo sleči hlače do kolen, leči na posteljo, terapevti naj bi jih topli po goli zadnjici in nogah, dva pa naj bi jih poleg tudi otipavala ...«¹⁹

Za ritualno zlorabo je značilno ekstremno nasilje. Osebe, ki zanje izvejo, zato pogosto težko razumejo in verjamejo, da se je kaj takega otroku lahko zgodilo. Poleg tega so člani/ce skupine ali posamezniki/ce, ki izvajajo ritualno zlorabo, pripravljeni narediti vse, da svoja dejanja ohranjajo nerazkrita in nadaljujejo z zlorabo.

¹⁹ Planet Siol.net (15. 10. 2011): *Spolne zlorabe ljudi, ki jim najbolj zaupamo.*

3

POSLEDICE NASILJA PRI OTROKU

Nasilje ima številne in pogosto zelo hude posledice za otroka, ki ga doživlja ali ga je doživel. Posledice so različne, saj so **odvisne od več dejavnikov**, na primer od:

- **značilnosti zlorabe** (kako dolgo je trajala, intenzivnost in pogostost zlorabe, za kakšno obliko zlorabe je šlo in drugih okoliščin ...),
- **odziva okolice** na zlorabo,
- **odziva pristojnih institucij** na zlorabo,
- **podpore** otrokove socialne mreže,
- otrokovih **osebnostnih značilnosti**,
- otrokovih morebitnih **drugih težav**,
- otrokovih sposobnosti za **soočanje s stresom**,
- drugih okoliščin.

Ni nujno, da so posledice nasilja pri otroku prisotne njegovo celotno življenje ali da segajo v vse pore njegovega življenja. **Z ustreznim ukrepanjem lahko otroku pomagamo, da bo kljub izkušnji nasilja živel kakovostno in zadovoljno življenje.**

Osveščенost o posledicah nasilja nam lahko pomaga pri prepoznavi žrtve nasilja tudi v primerih, ko žrtev o nasilju ne spregovori ali mu nismo sami priča.

3.1. SPLOŠNE POSLEDICE NASILJA

Ne glede na to, katero obliko nasilja otrok doživlja, so najpogostejše splošne posledice sledeče:

NA TELESNEM NIVOJU	
Slabo splošno zdravstveno stanje.	Nastanek akutnih in/ali kroničnih bolezni.
Psihosomatska obolenja (akutna in/ali kronična).	Slabši zgodnji razvoj otrokovih možganov.
Motnje pri zadrževanju vode/blata.	Motnje dihanja in požiranja hrane.
Glavoboli.	Plešavost oziroma močno izpadanje las ...

EKONOMSKE POSLEDICE	
Povečana možnost nedokončane izobrazbe in zato vključitev v plačljive izobraževalne programe.	Slabša zaposljivost zaradi različnih primanjkljajev.
Visoki stroški psihološkega zdravljenja.	Visoki stroški zdravljenja ...

NA VEDENJSKEM IN SOCIALNEM NIVOJU

Sesanje prsta po starosti, ko je to običajno.	Manjša učinkovitost.
Zloraba alkohola ali drugih psihoaktivnih substanc.	Navidezna neodvisnost otroka.
Destruktivna, rizična in nasilna vedenja.	Pretirano resno («odrasli otrok») ali pretirano zabavljاشko («razredni zabavljač») vedenje.
Izključitev iz šole.	Povzročanje kaznivih dejanj.
Grizenje nohtov.	Pogosta, na videz neosnovana, jeza.
Pretirana navidezna zrelost otroka.	Izostajanje od pouka.
Agresivni izbruhi.	Neprimerna in moteča vedenja.
Pogosto kršenje pravil.	Samopoškodbena vedenja.
Strah pred dotikom drugih ljudi.	Izguba zaupanja v druge, negativno dožemanje drugih.
Pretirano izražena potreba po kontroli nad svojim in/ali tujim življenjem.	Razmišljanje o samomoru, poskusi samomora, samomor.
Preveč odraslo vedenje glede na otrokovo starost (pretirana skrb za druge).	Težave pri razvijanju socialnih veščin (pomanjkanje empatije, čustvene pismenosti, sposobnosti vzajemnosti) in veščin komuniciranja.
Osamljenost, socialna izoliranost.	Izogibanje ali ne sodelovanje v družabnih in šolskih aktivnostih.
Pasivnost.	Zmanjšana delovna storilnost.
Strah pred interakcijami z okoljem in izogibanje interakcijam.	Beganje od doma.

Težave pri vzpostavljanju in vzdrževanju zdravih in stabilnih odnosov.	Povečana možnost za doživljanje ali povzročanje nasilja med vrstniki/cami.
Pretirana potreba po pozornosti.	Odklanjanje stikov z drugimi in kontroliranje občutka navezanosti.
Popolna podredljivost.	Umik vase.
Povzročanje nasilja nad sorojenci/vrstniki/cami.	Težave pri postavljanju in spoštovanju osebnih mej ...

NA PSIHIČNEM, KOGNITIVNEM IN ČUSTVENEM PODROČJU

Prezemanje odgovornosti za nasilje, ki ga povzročajo drugi.	Strah pred izgubo ljubezni in pred kaznovanjem.
Občutek strahu (za svoje življenje, pred prihodnostjo ...).	Posttravmatski stresni sindrom.
Izguba stika s sabo.	Težave v duševnem zdravju.
Motnje hranjenja.	Napadi joka.
Težave ali nezmožnost izražanja svojih misli.	Prekomerno učenje ali poslabšanje učnega uspeha.
Pomanjkanje samospoštovanja.	Slaba samopodoba.
Težave s koncentracijo.	Zastoji in motnje v govornem razvoju.
Občutek nezmožnosti in nesposobnosti.	Zatiranje, neprepoznavanje ali neizražanje lastnih potreb.
Apatičnost, pomanjkanje energije.	Pretirana potreba po varnosti.

Spominski skoki v preteklost.	Nočne more.
Žalost, potrtoš.	Motnje pri zadrževanju vode in/ali blata.
Prevzemanje odgovornosti za nasilje.	Težave s sodelovanjem pri vodenih aktivnostih.
Težave s spominom.	Učne težave.
Slabo ali slabše razvita domišljija.	Slabo razvito abstraktno mišljenje.
Občutek nemoči in neobvladovanja svojega življenja.	Nizka motivacija.
Pomanjkanje samoiniciativnosti.	Pretirano sanjarjenje.
Vsiljene misli.	Nespečnost ali druge motnje spanja.
Neutemeljen strah pred prihodnostjo.	Napadi panike in druge anksiozne motnje.
Depresivnost.	Pogosta jeza.
Nihanje razpoloženja.	Občutek zapuščenosti.
Občutek sramu, krivde.	Samopoškodovanje ...

3.2. SPECIFIČNE POSLEDICE DOLOČENE VRSTE NASILJA

Poleg splošnih posledic, ki jih utrpijo osebe, ki doživljajo katerokoli obliko nasilja, obstajajo tudi nekatere specifične, značilne predvsem za posamično obliko nasilja ali zanemarjanja.

SPECIFIČNE POSLEDICE SPOLNE ZLORABE	
Pogosta vnetja mehurja.	Otrok se boji sleči ali pa se sleče v neprimernih situacijah.
Bolečine v trebuhu.	Otrok se boji postaviti v določen telesni položaj, povezan s spolno zlorabo.
Vnetja spolnih organov.	Otrplost - otrok se boji premakniti.
Otekline, podplutbe in poškodbe v predelu spolnih organov, prsi, zadnjice, na notranji strani stegen.	Motnje v spolnosti v mladosti in odraslosti (strah pred spolnostjo, pomanjkanje interesa za spolnost, močan interes za spolnost, pretirano samozadovoljevanje, motnje spolne vzburjenosti ...).
Spolno prenosljive bolezni.	Miselni beg iz situacije.
Nosečnost.	Beg iz realnosti.
Splav.	Spolno zlorabljanje drugih otrok.
Seksualizirano vedenje.	Težave v duševnem zdravju ...

SPECIFIČNE POSLEDICE FIZIČNEGA NASILJA

Praske, podplutbe, odrgnine, vreznine, vbodnine, oparine, ožganine, opekline, ugriznine.	Raztrganine in/ali razjede na dlesnih.
Sledi dlani in predmetov.	Podhladitve, ozeblina, zmrzline.
Zunanje krvavitve.	Zastrupitve.
Zlomi kosti, izvini in izpahi sklepov, težje gibljivi in/ali otečeni sklepi.	Krvavitve za očesnim zrkлом, poškodbe vida, poškodbe oči.
Manjkajoči ali majavi zobje.	Poškodbe sluha.
Notranje krvavitve, podkožne krvavitve (tudi na lasišču).	Bolečine v trebuhu, bolečine v prsnem košu in drugih delih telesa.
Poškodbe možganov.	Poškodbe centralnega živčevja.
Invalidnost.	Smrt ...

SPECIFIČNE POSLEDICE EKONOMSKEGA NASILJA

Prikrajšanje za osnovne življenjske potrebščine ...

SPECIFIČNE POSLEDICE ZANEMARJANJA

Slaba in neprimerna prehranjenost.

Zaostanek v rasti in razvoju ...

SPECIFIČNE POSLEDICE PSIHIČNEGA NASILJA

Posledice psihičnega nasilja prizadenejo otrokovo dožemanje sebe, drugih in okolja ter škodljivo vplivajo na otrokov nadaljnji razvoj in vedenje.

SPECIFIČNE POSLEDICE RITUALNE ZLORABE OTROKA

Preplavljenost z globokim občutkom strahu pred neprestanim izvajanjem nadzora nad otrokom.	Prepričanje, da se mora kaznovati ob spominu na dogodke ritualne zlorabe.
Identifikacija z zlom.	Prepričanje, da je skupina njegova edina prava družina.
Brezpogojno podrejanje pravilom skupine.	Ostale posledice, značilne za psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje ...

SPECIFIČNE POSLEDICE TRGOVANJA Z OTROKI

Ker je otrok, ki je žrtev trgovanja z ljudmi, deležen vseh oblik nasilja, lahko trgovanje na njem pusti vse posledice, značilne za psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje.

NEKATERE SPECIFIČNE POSLEDICE NASILJA NAD VRSTNIKOM/CO

Strah pred šolo.	Poškodovana ali manjkajoča oprema za trening, šolska oprema.
Primanjkljaj žepnine ...	

POSLEDICE, KI JIH LAHKO OTROK OBČUTI OB IN TAKOJ PO GENITALNI MUTILACIJI

Huda telesna bolečina.	Šok.
Krvavitev.	Zastoj urina.
Zagnojitev.	Zastrupitev krvi.
Okužba s tetanusom, okužba z virusom HIV.	Poškodbe anusa.
Poškodbe mehurja, sečevoda.	Smrt ...

NEKATERE POSLEDICE GENITALNE MUTILACIJE V ODRASLOSTI

Brazgotine in fistule.	Težave pri menstruaciji.
Ponavljajoče se okužbe rodil.	Bolečine pri spolnem odnosu.
Nezmožnost imeti spolne odnose.	Težave v nosečnosti in pri porodu.
Neplodnost.	Občutek izdaje s strani družinskih članov.
Prekinitev stikov z družinskimi člani.	Ostale posledice, ki nastopijo ob in po doživljanju spolnega nasilja ...

Potrebno je upoštevati, da se otrok na doživeto nasilje lahko odzove tudi na druge načine, da se včasih posledice pokažejo kasneje v življenju, včasih pa so manjše, kot bi glede na preživeto nasilje pričakovali.

Posledice nasilja nad otrokom se pogosto odražajo tudi v odraslosti. Oseba, ki je v otroštvu doživljala nasilje, ima lahko naslednje lastnosti:

- Ima nizko samopodobo.
- Ne zna sprejemati pohval.
- Ima težave s sprejemanjem in podajanjem kritike.
- V osebnih odnosih ima težave z intimnostjo, predanostjo, zaupanjem in varnostjo.
- Prekorači osebne meje, da bi bila sprejeta in potrjena s strani drugih.
- Lahko je pretirano lojalna do drugega, tudi ko druga oseba ni upravičena do lojalnosti.
- Ne prepozna ali ne izraža svojih želja in potreb.
- Ima težave z navezovanjem osebnih odnosov.
- Je perfekcionistična.
- Zanika, zmanjšuje in potlači svoje občutke.
- Ima močno potrebo po nadzoru tudi v situacijah, ki so izven nadzora osebe.
- Ima težave pri reševanju konfliktov.
- Se boji jeze drugih ter svoje jeze.
- Sebe neprizanesljivo kritizira.
- Se boji prizadeti drugega in biti prizadeta.
- Se boji zavrnitve in zapustitve, zato ohranja odnose, ki so zanjo lahko škodljivi.
- Ker se ob ljudeh ne počuti varno, se izolira, zato je lahko osamljena.
- Se sooča z občutki krivde, ko se postavi zase, za svoje potrebe in želje.
- Govori neresnico tudi v situacijah, ko to ni potrebno.
- Se sooča z občutki brezupa in nemoči.
- Težave v spolnosti.
- Pretirano išče potrditev s strani drugih.
- Povečana možnost za doživljanje ali povzročanje nasilja v sekundarni družini.
- Ravna pretirano odgovorno ali pretirano neodgovorno ...

4

KDO POVZROČA NASILJE NAD OTROKI?

Poleg velikih razlik v intenzivnosti in pogostosti povzročanja zanemarjanja in/ali nasilja nad otroki, je potrebno upoštevati širok razpon oseb, ki povzročajo nasilje in zanemarjenje. Možni povzročitelji/ce nasilja so lahko tako osebe, ki so v sorodstvenem ali prijateljskem odnosu z otrokom, kot osebe, ki so otroku popolnoma tuje. V največji meri do otrok povzročajo zanemarjaje in nasilje naslednje osebe: starši, partnerji ali partnerke starša, skrbniki/ce, rejniki/ce, sorodniki/ce ali drugi člani širše družine, drugi odrasli, ki skrbijo za otrokovo vzgojo in varstvo, otrokovi znanci/ke, otrokovi sorojenci/ke, drugi otroci, ki so otroku po starosti, zrelosti ali položaju nadrejeni, osebe, ki so otroku tuje. Zanemarjanje in nasilje povzročajo tudi institucije in zaposleni/e v institucijah, kadar sistem delovanja dopušča povzročanje zanemarjanja in/ali nasilja, opuščanje skrbi ali neprimeren način pristopa k otrokom s posebnimi potrebami ali drugim otrokom, ki so jim zaupani v varstvo in oskrbo.

Zaradi večje ranljivosti za vse oblike zlorabljanja, nasilja, zanemarjanja in opuščanja skrbi v institucionalnem in izveninstitucionalnem delu z otrokom je potrebno upoštevati specifične in **povečane možnosti za ogroženost otrok s posebnimi potrebami**. Otroci z motnjami v telesnem, duševnem, socialnem razvoju, z motnjami vedenja in osebnosti in dolgotrajno bolni otroci zaradi svojih specifičnih potreb težko izražajo svojo stisko, včasih stvari ne znajo in ne zmorejo povedati. Zato potrebujejo še dodatno podporo, strokovnjaki/nje pa morajo posebno paziti, da otrokom z zanikanjem ali minimaliziranjem njihove izkušnje še dodatno ne jemljejo moči. Zato je pri prepoznavanju in obravnavanju nasilja nujno sodelovanje strokovnjakov in strokovnjakinj, ki

poznajo specifične posebnosti posameznega otroka, njegove posebne potrebe in znajo z otrokom vzpostaviti dovolj dober odnos in komunikacijo.

4.1. ZANEMARJANJE OTROKA IN NASILJE NAD OTROKOM S STRANI STARŠA, SKRBNIKA/CE ALI REJNIKA/CE

Ker največ otrok v času odraščanja živi s svojimi starši, skrbniki/cami ali rejniki/cami, je tudi največ zanemarjanja in nasilja do otrok povzročenega s strani oseb, ki bi morale skrbeti za otroka in njegovo varnost.

Zanemarjanje in nasilje nad otroki pogosto povzročajo starši, skrbniki/ce ali rejniki, ki:

- odnos z otrokom in vzgojo otroka vzpostavljajo na **zlorabi svoje premoči in nasilju**;
- so **sami v otroštvu preživeli** hudo zanemarjanje ali nasilje ter prenašajo vedenjski vzorec na svoje otroke;
- **nimajo izkušenj in znanj**, kako z otrokom vzpostaviti in vzdrževati primeren odnos;
- **ne želijo otroka**, za katerega skrbijo;
- izražajo **dvome glede očetovstva**;
- so želeli otroka **drugega spola**;
- so z otrokom, iz kateregakoli razloga, **nezadovoljni** ali so nad otrokom **razočarani**;
- imajo **težave pri vzpostavljanju ustreznih odnosov** z otrokom (zaradi nezdravljenih težav v duševnem zdravju, osebnostne motnje ...);
- ne zmorejo ali ne znajo odgovoriti na **potrebe otroka**;

- imajo otroka s posebnimi potrebami zaradi težav v telesnem, duševnem in socialnem razvoju, dolgotrajne bolezni, senzoričnih okvar, motenj v socialni interakciji, motenj vedenja, motenj osebnosti,
- živijo v slabih življenjskih pogojih (pomanjkanje finančnih in materialnih sredstev, majhna, neprimerna stanovanja ...);
- se soočajo z osebnimi in socialnimi problemi (nasilje v družini, težave v partnerskem odnosu, izguba zaposlitve, nasilje na delovnem mestu ...);
- izvajajo rejniško dejavnost izključno z namenom pridobivanja državnih sredstev.

Starši, ki so kot otroci sami preživeli izkušnjo zanemarjanja ali/in nasilja, pogosteje do otroka uporabljajo nasilje, ga trajno zanemarjajo ali opuščajo skrb zanj, saj se od svojih staršev niso mogli naučiti veščin dobrega starševstva. Nekateri starši pa nasilje nad otrokom povzročijo občasno, ko težave rešujejo na nekonstruktiven način in z zlorabo moči.

Zaradi dinamike nasilja je potrebno biti pozoren na otroke, kjer še ni povsem jasnih znakov zanemarjanja ali nasilja, je pa na osnovi specifične psihosocialne situacije ali na osnovi spodaj navedenih okoliščin mogoče domnevati, da je otrok žrtev katere od oblik zanemarjanja in/ali nasilja.

Večjo stopnjo ogroženosti zaradi zanemarjanja in nasilja lahko pričakujemo pri:

- sorojencih/kah otroka, ki je zaradi zanemarjanja ali/in nasilja že nameščen v rejniško družino ali drugam;
- otrocih, ki živijo v družini, kjer je bil starš ali skrbnik/ca že osumljen, prijavljen ali obsojen zaradi zanemarjanja in/ali nasilja;
- otrocih, ki živijo v družini, kjer obstaja ena ali več dlje časa trajajočih težav: alkoholizem ali druge zasvojenosti, huda revščina, dalj časa trajajoča nezaposlenost staršev, prostitucija enega ali več članov/ic

družine, težave v duševnem zdravju ali druge hude zdravstvene težave posameznih članov/ic družine;

- potrebno je biti pozoren tudi na družine, kjer so socialno-ekonomske razmere sicer urejene, vendar člani/ce družine zaradi [vzdrževanja družbenega statusa](#) nasilje prikrivajo in imajo moč, da vplivajo na neukrepanje ustreznih institucij.

Starši, ki povzročajo zanemarjanje in/ali nasilje nad otrokom, so lahko že uporabniki/ce storitev centra za socialno delo ali drugih institucij. V mnogih primerih pa se zaposleni v institucijah ob prijavi suma nasilja ali/in zanemarjanja otrok prvič srečajo s starši, ko postanejo posledice zanemarjanja in/ali nasilja bolj izrazite in opazne.

Starši, ki do otroka povzročajo zanemarjanje in/ali nasilje, [praviloma ne iščejo pomoči za otroka in zase, temveč odlašajo tako z obiskom zdravnika/ce, še bolj pa z obiskom drugih pristojnih služb.](#)

Otrok, ki doživlja zanemarjanje in/ali nasilje s strani staršev, skrbnikov/ic ali rejnikov/ic, težko spregovori o nasilju. [Zaradi svojega položaja do odraslih, v katerem ima bistveno manj moči, je popolnoma življenjsko odvisen od ljudi, ki naj bi zanj skrbeli.](#) Ker osebe, ki povzročajo zanemarjanje in/ali nasilje, praviloma preložijo odgovornost za svoje neustrezno ravnanje na otroka, otrok pogosto ponotranji občutek krivde. Nasilje, ki ga doživlja, napačno povezuje s svojimi dejanji, napakami ali osebnostjo, kar omogoča odraslim, da skrivajo, minimalizirajo, zanikajo in racionalizirajo povzročanje zanemarjanja in nasilja. Mnogi otroci zaradi izkušnje zanemarjanja in nasilja s strani pomembnih odraslih izoblikujejo prepričanja, da tudi s strani drugih odraslih ne bodo doživeli spoštljivega in varnega ravnanja.

Otrok, ki doživlja nasilje, se pogosto umakne in obmolkne, ali zanika že opisane dogodke. Dogodke tudi težko kronološko in linearno ponavlja. [Zaradi čustvene navezanosti in življenjske odvisnosti od staršev, rejnikov/ic in skrbnikov/ic, strahu pred izgubo družine in ponotranjenega občutka krivde,](#)

je za otroka izjemno težko spregovoriti o nasilju. Otrok praviloma doživlja zelo hude pritiske s strani starša, skrbnika/ce, rejnika/ce ali druge odrasle osebe, ki od otroka zahteva, da o nasilju molči ali ga zanika. Poleg tega otrok tudi sočustvuje s starši, zanje ga skrbi, prevzema krivdo za doživeto nasilje in boji se, da bodo starši obsojeni na zaporno kazen. Zaradi vseh teh razlogov je zaščita otrok, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje, izjemno težko področje dela. Nujno je pravočasno ukrepanje in sodelovanje posameznic, posameznikov in institucij, da otroka zaščitijo in mu pomagajo.

4.2. ZANEMARJANJE IN NASILJE NAD OTROKOM V USTANOV - INSTITUCIONALNO NASILJE

S pojmom institucionalno nasilje nad otrokom označujemo zanemarjanje in/ali nasilje, ki se zgodi v ustanovi oz. instituciji, ki je lahko vrtec, šola, stanovanjska skupina, mladinski dom, dijaški dom, vzgojno izobraževalni zavod, prevzgojni zavod, zavod za prestajanje mladoletniškega zapora, zavod za otroke s posebnimi potrebami, splošna ali specialistična zdravstvena ustanova, športna, verska, umetniška ali kulturna ustanova in druge institucije, ki otroku nudijo krajše ali daljše zdravljenje, rehabilitacijo, vzgojo, izobraževanje in kjer otrok preživlja prosti čas.

Prav tako se institucionalno nasilje izvaja nad otroki begunci/begunkami ali otroki brez spremstva, ki so še posebej ogroženi, saj se še težje zaščitijo sami (ne poznajo jezika, nimajo socialne mreže ...).

Ločimo tri nivoje institucionalnega nasilja in zanemarjanja:

1. Osebni nivo

- **Psihično, fizično in spolno nasilje ali zanemarjanje**, ki ga nad otrokom povzroči ena ali več odraslih oseb, katerim je otrok zaupan v varstvo, vzgojo in izobraževanje (zaposleni in drugo osebje v ustanovah).

- Povzročitelj/ica nasilja do otroka je lahko tudi **sovrstnik/ca otroka ali starejši mladostnik/ca oz. drugi oskrbovanec/ka**. Težava je, če se strokovno osebje ne odzove na sume o zlorabi, če nasilje minimalizira, ga opredeljuje kot običajne vrstniške interakcije, išče krivdo v žrtvinem vedenju itd.

2. Programski nivo

Ustanova izvaja program, ki **ne ustreza predpisanim standardom in normativom** (neustrezna izobrazba ali usposobljenost oseb, ki skrbijo za oskrbo, varstvo, vzgojo in izobraževanje otrok, neprimerni prostori za bivanje) ali ko ustanova ob ustrezno predpisanem programu uporablja **nasilne metode kaznovanja, nadzorovanja in spreminjanja vedenja otroka**.

3. Sistemski nivo

Institucionalno nasilje na sistemskem nivoju se dogaja, ko država **ne zagotovi zadostnega števila ustanov in/ali ustreznih programov**, ki skrbijo za oskrbo, vzgojo, varstvo in izobraževanje otrok ali so ustanove in programi prezasedeni.

4.3. ORGANIZIRANO NASILJE NAD OTROKI - TRGOVANJE Z OTROKI

Trgovanje z otroki je organizirana zloraba otrok in je dejavnost organiziranega kriminala. Trgovanje z otroki so **dejanja novačenja, prevoza, premestitve, dajanja zatočišča ali sprejemanja otroka za namen izkoriščanja**.²⁰ Za to obliko zlorabe je značilen namen, načrtovanje zlorabe,

²⁰ Smernice za zaščito pravic otrok, žrtev trgovanja v jugovzhodni Evropi (2003). Unicef.

načrtno zavajanje in utišanje otroka ter zloraba otrokovega odvisnega položaja. Cilj organizirane zlorabe otrok je pridobivanje denarnih in/ali drugih materialnih in/ali nematerialnih sredstev.

Trgovanje z otroki je vsaka oblika zbiranja, prevoza, premestitve, nameščanja ali sprejemanje otrok z namenom izkoriščanja otrok za:

- prostitucijo ali druge oblike spolnih zlorab,
- prisilno delo ali prisilno služenje,
- služabništvo ali suženjstvo,
- prodajo in posvojitvev otrok,
- odstranjevanje telesnih organov z namenom prodaje ali nelegalne transplantacije.

Trgovanje z otroki najpogosteje poteka z uporabo goljufij, prevar, groženj, z uporabo sile in drugih oblik prisile, z zlorabo pooblastil, z zlorabo otrokovega odvisnega položaja in z dajanjem ali prejemanjem plačil ter drugih koristi. Poudariti je potrebno, da **prisila ne pomeni samo uporabe fizičnega nasilja in psihične premoči**. Vključuje tudi zlorabo otrokovega zaupanja ter odvisnega in ranljivega položaja, v katerem se otrok nahaja zaradi neizkušenosti, revščine, lakote, bolezni, neizobraženosti, neinformiranosti in življenja v neznanem okolju. Tudi če otrok privoli v trgovanje in organizirano nasilje ter pri tem ni bilo uporabljeno nobeno od naslednjih sredstev: sila, prisila, ugrabitev, prevara, zloraba pooblastil ali dejanja, storjena v času, ko je oseba ranljiva ali pod nadzorom druge osebe, gre še vedno za organizirano nasilje nad otroki in trgovanje z njimi.²¹ Trgovanje z ljudmi ogroža otroke, tudi ko sami niso neposredno vpleteni v trgovanje z ljudmi, so pa **ogroženi in izpostavljeni nevarnostim, ker so žrtve trgovanja z ljudmi njihovi starši**.

²¹ Ibid. *Smernice za zaščito pravic otrok, žrtev trgovanja v jugovzhodni Evropi* (2003). Unicef.

Trgovanje z otroki ni izključno pogojeno s prestopanjem državnih meja, se pa v največji meri dogaja skozi tihotapske kanale. Ti potekajo iz držav izvora otrok, žrtev trgovanja z ljudmi, v države tranzita, preko katerih poteka trgovanje z otroki in se zaključujejo v državi destinacije.

Pri tem je potrebno opozoriti na razliko med tihotapljenjem otrok (ang. *child smuggling*) ter trgovanjem z otroki (ang. *child trafficking*). Tihotapljenje otrok je načrtovanje ali izvajanje nelegalnega transportiranja otrok v državi ali izven nje z namenom pridobivanja finančne ali druge materialne koristi.²² Otroci se sami ne odločajo za ilegalne prehode, najpogosteje prestopijo mejo skupaj s svojimi starši, sorodniki/cami ali skrbniki/cami. V primeru, da otroci potujejo sami, so ti otroci tako imenovani **otroci brez spremstva**, ki jih mednarodna skupnost prepoznava kot **posebno rizično kategorijo pri trgovanju z ljudmi**.

Zaradi dodatne ogroženosti je potrebno izpostaviti trgovanje z deklicami in mladoletnicami za namen spolne zlorabe, ki vključuje prodajanje mladoletnic za namene prostitucije, izdelave posnetkov spolnih zlorab, prisilnih porok in suženjstva.

Zloraba otroka, ki je žrtev trgovanja z ljudmi, med drugim poteka na sledeče načine:

1. Prisiljevanje otroka v **prosjačenje** (zaslužek gre posamezniku/ci ali organizaciji).
2. Prisiljevanje otroka v **kazenske prestopke**: kraje, tatvine, žeparstvo, oboroženi ropi, vlomi ...
3. Prisiljevanje otroka v **prekomerno delo** v industriji, kmetijstvu ter v drugih storitvenih ali pridobitnih panogah.
4. Prisiljevanje otroka k **nastopanju** na različnih prireditvah.
5. Prisiljevanje otroka k **proizvodnji in preprodaji drog**.

²² UNODC on human trafficking and migrant smuggling. Dostopno na: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/>.

6. Izdelava, posredovanje, preprodaja, razmnoževanje različnih materialov s posnetki spolne zlorabe ali spolnega izkoriščanja otrok.
7. Zloraba otroka z namenom spolnega izkoriščanja.
8. Prodaja ali odkup otroka (z namenom odstranitve organov, tkiv ali krvi za nelegalne transplantacije, z namenom posvojitve ...).
9. Izvajanje rejniške dejavnosti izključno z namenom pridobivanja državnih sredstev za izvajanje rejniške dejavnosti ...

Zaradi dohodka, ki ga potrebujejo za vzdrževanje sebe ali družine ali za odplačevanje dolga trgovcem z ljudmi, so otroci, žrtve trgovanja, popolnoma odvisni od organizatorjev trgovanja, kar povečuje njihovo izjemno ranljivost za izkoriščanje.²³

4.4. NASILJE S STRANI VRSTNIKOV/IC

Nasilje nad vrstniki/cami²⁴ je namerna, ponavljajoča se uporaba psihičnega, fizičnega ali ekonomskega nasilja enega ali več otrok, mladostnikov ali mladostnic nad drugim otrokom, mladostnikom ali mladostnico podobne ali enake starosti. Pogosto je to dolgotrajnejši proces, lahko pa gre tudi za enkratni dogodek.

²³ Zavratnik Zimic et al. (2003). *Where in the Puzzle: Trafficking from, to and through Slovenia. Assessment Study*. Ljubljana: International Organization for Migration.

²⁴ Namesto sicer pogosteje uporabljenega izraza vrstniško nasilje ali medvrstniško nasilje, uporabljamo izraz nasilje nad vrstniki/cami. Izraz vrstniško ali medvrstniško nasilje namreč vsiljuje domnevo, da gre za nasilje, katerega povzročitelj/ice in žrtve so v enaki meri vsi vrstniki/ce, zaradi česar se odgovornost za nasilje nehote razprši tako med povzročitelje/ice kot žrtve. Izraz »nasilje nad vrstniki/cami« se nam zdi ustrežnejši, saj jasneje pove, da gre za nasilje, ki ga ena ali več oseb povzroča nad vrstnikom/co ali vrstniki.

Nasilje nad vrstniki/cami se najpogosteje dogaja v institucijah ali organizacijah (vrtec, šola, stanovanjska skupina, dijaški dom, kulturna, umetniška, verska ustanova ...). Pozorni moramo biti tudi na nasilje nad vrstniki/cami, ki se dogaja izven krajev, ki sodijo pod odgovornost ustanov: dom, igrišče, ulica, dvorišče, skupnost.

Otroci, ki izvajajo nasilje nad drugim otrokom, so pogosto tudi sami posredne ali neposredne žrtve zanemarjanja in/ali nasilja. Lahko se jim zdi, da se niso sposobni soočiti z zahtevami okolja in življenja nasploh in svojo nemoč izražajo z ustrahovanjem in izvajanjem nasilja do drugih.

4.4.1. OBLIKE NASILJA NAD VRSTNIKI/CAMI

1. **Fizično nasilje** (odrivanje, porivanje, spotikanje, brcanje, boksanje, klofutanje, lasanje, pljuvanje, polivanje z vodo, zapiranje v omare ali druge prostore, omejevanje gibanja, grožnje z orožjem, uničevanje osebne lastnine ...).
2. **Psihično nasilje** (žaljenje, zmerjanje, razširjanje lažnih govoric, pisanje žaljivih sporočil, namerno izključevanje iz skupine, manipuliranje s prijateljstvi, grožnje, žaljive kretnje, ustrahovanje, trpinčenje, nacionalistične, seksistične in druge diskriminatorne izjave, kritike na osebnost ...).
3. **Ekonomsko nasilje** (izsiljevanje denarja in/ali drugih materialnih sredstev, zahtevanje, da žrtev piše domače naloge, pomaga goljufati pri kontrolnih nalogah, ne pove o vandalizmu, ki mu je bila priča, kraja oblačil ali drugih osebnih stvari ...).

O nasilju nad vrstniki in vrstnicami z zlorabo informacijsko-komunikacijske tehnologije, glej tudi **str. →34.**

Zmotno je prepričanje, da je tudi otipavanje, nadlegovanje in izsiljevanje spolnih aktivnosti zgolj oblika nasilja nad vrstniki/cami. Zaradi specifičnih značilnosti (vloga spola, posledice pri žrtvah, družbena toleranca ...) moramo tovrstna dejanja obravnavati kot spolno nasilje.

Nekatere oblike nasilnih dejanj so hitro opazne (brcanje, pretepanje ...). Nasilje pa je lahko tudi prikrito in se dogaja dolgo časa, preden to kdorkoli opazi (namerno izključevanje iz skupine, ustrahovanje ...). Ker otrok ponavadi o svoji izkušnji le stežka spregovori, je dobro poznati nekatere znake, ki lahko kažejo, da je otrok žrtev nasilja nad vrstniki/cami:

- Boji se prihajati v šolo ali odhajati iz nje, spremeni svojo običajno pot, zato zamuja ali pa prihaja v šolo že zelo zgodaj.
- Na šolskih izletih je otrok vedno v bližini učiteljice ali učitelja in se od njiju noče oddaljiti.
- Starše prepriča, da ga spremljajo v šolo in čakajo ob koncu pouka.
- Dobi nenaden močan odpor do šole (boli ga trebuh ...).
- Začne neopravičeno izostajati od pouka.
- Poslabša se njegov učni uspeh.
- Njegova šolska oprema je poškodovana ali je nima, med poukom »izgublja« kose oblačil in drugo osebno lastnino.
- Opazne so vedenjske spremembe pri otroku.
- Zapre se vase, začne jecljati, ima izredno slabo samopodobo.
- Izoliran je in osamljen.

- Videti je pretirano vznemirjen.
- Lačen je že takoj po odmoru za malico oz. kosilo (nekdo je otroku vzel malico ali denar zanjo).
- Govori o samomoru ali ga poskuša narediti.
- Začne krasti denar drugim otrokom, ker ga od njega zahteva povzročitelj/ica.
- Odklanja pogovor ali si izmisli neverjetno zgodbo, da bi ga pustili pri miru.
- Na telesu ima nepojasnjene modrice, odrgnine in druge poškodbe.
- Začne uporabljati nasilje nad mlajšimi in manjšimi otroci ali nad svojimi mlajšimi bratci in/ali sestricami.

Nasilje nad vrstniki/cami ne prizadene le žrtev, temveč tudi opazovalke/ce, ki se pogosto počutijo nemočne in prestrašene ter se bojijo, da bodo postali/e žrtve tudi sami.

4.4.2. NAPAČNA PREPRIČANJA ODRASLIH O NASILJU NAD VRSTNIKI/CAMI

- *Vmešavanje odraslih bo stvari samo še poslabšalo.*

Odrasli tako otrokom ne vzbujajo zaupanja, da pomoč obstaja, temveč jim sporočajo, da bodo ukrepali šele, ko se bo njim zdelo potrebno. Sporočajo jim tudi, da otrokovo doživljanje in njegova čustva niso pomembni.

- *Otroci se morajo naučiti opraviti z izzivi vsakdanjika, katerega del je nasilje.*

Nekateri otroci zmorejo ustaviti nasilje, če do njega pride, drugi ne. Od otroka ne smemo pričakovati, da se bo sam spopadal z nasiljem. Družba tudi od žrtev drugih kaznivih dejanj ne pričakuje, da se bodo ubranile same. Odrasli imajo ključno vlogo pri zaustavljanju nasilja.

- *Nasilje med vrstniki/cami je normalen del odraščanja. Brez nasilja ni socializacije.*

Potrebno je ločevati med konfliktom in nasiljem. Medtem ko so konflikti v odnosih res normalen in koristen del odraščanja, saj se otrok preko reševanja konfliktov uči socialnih veščin in delovanja v svetu, je nasilje nedopustno. Konflikti se pojavljajo med osebami, ki imajo enako moči, pri nasilju pa je razmerje moči porušeno. Zagovarjati moramo ničelno toleranco do nasilja.

- *Žrtev nasilje izziva.*

Za nasilje je vedno odgovorna oseba, ki nasilje povzroča. S prepričanjem, da je žrtev »izzivala«, otrokom sporočamo, da je nasilje včasih opravičljivo – žrtve naj bi ga same izzvale z določenim vedenjem ali lastnostjo.

- *Pri nasilju nad vrstniki/cami gre za neformalni nadzor – če se nekdo ne umiva in ima vonj po nečistoči, se bo veliko hitreje začel umivati, če ga bodo dražili.*

Ko je otrok deležen zbadljivk in žalitev, se njegova samopodoba še poslabša, prav tako tudi njegovo razpoloženje. Tako bo še težje poskrbel zase na ustrezen način.

- *Ko ne bodo več zmogli sami, bodo otroci poiskali pomoč.*

S tem odrasli odgovornost za nasilje prelagajo na žrtve, misleč da bodo same prosile za pomoč. Če žrtev ni prepričana, da bomo nasilje jasno obsodili in da nasilje v celoti odklanjamo, nas verjetno ne bodo prosile za pomoč. Strah jim

pogosto preprečuje, da bi dovolile poseg celo tistim osebam, ki jim popolnoma zaupajo. Morda se bojijo maščevanja povzročitelja/ice, če bi ta izvedel/a, da so o nasilju spregovorile z odraslim. Prav tako se morda bojijo, da odrasli njihovih skrbi ne bodo jemali resno ali se bodo spopadli z nasiljem na neprimeren način.

Pomoč otroku, ki nasilje doživlja, in otroku, ki nasilje povzroča, lahko uspešno nudimo, ko napačna prepričanja nadomestimo z znanjem. Za ustavitev nasilja v družbi je potrebno doseči ničelno toleranco do nasilja, kar pomeni obsodbo vsakega dejanja nasilja.

4.4.3. VLOGA ŠOLE IN VRTCA PRI PREPREČEVANJU, ZMANJŠEVANJU IN UKREPANJU OB ZAZNAVU NASILJA NAD VRSTNIKI/CAMI

Ko zaposleni v vrtcu ali šoli izve za nasilje, mora o tem takoj obvestiti svetovalnega delavca ali delavko. Prav tako mora sam ali s svetovalnim delavcem/ko narediti zapis dogodka, opažanj, pridobljenih informacij ali pogovora z otrokom. Zapis predstavlja uradni dokument, ki bo osnova za prijavo nasilja.²⁵

Šole in vrtci imajo pomembno vlogo pri preprečevanju in zmanjševanju nasilja nad vrstniki. S pravim odzivom na pojav nasilja lahko zaposleni/e zmanjšajo posledice in preprečijo nadaljevanje viktimizacije. Poleg upoštevanja zakonskih predpisov, naj šole in vrtci upoštevajo tudi sledeča priporočila:

²⁵ Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011). *Obnavljanje nasilja v družini*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

- ✓ Tema nasilja naj bo vključena v učni načrt. O nasilju se lahko govori pri različnih predmetih.
- ✓ Tema škodljivih spolnih stereotipov naj bo vključena v učni načrt.
- ✓ Vsi zaposleni naj se izobražujejo o nasilju.
- ✓ Šola/vrtec naj pripravi izobraževanja za starše o nasilju.
- ✓ Organizirane naj bodo preventivne delavnice za otroke.
- ✓ Otroci naj se čim bolj zgodaj seznanijo s tematiko nasilja, še preden imajo že trdno zasidrane vzorce vedenja.
- ✓ Otroci naj se učijo veščin nenasilne komunikacije in reševanja konfliktov.
- ✓ Šola/vrtec naj ima postavljena jasna pravila glede nasilja (ničelna toleranca do nasilja).
- ✓ Šola/vrtec naj se vedno odzove na pojav nasilja.
- ✓ Šola/vrtec naj ima pripravljen protokol ravnanja za odziv na nasilje.
- ✓ Težavo, povezano z nasiljem, naj se rešuje v timu.
- ✓ Učitelji/ce naj uporabljajo nenasilne metode poučevanja in vzgajanja.

Pogoste napake pri odzivu šole/vrtca na pojav nasilja nad vrstniki/cami:

1. Ignoriranja in/ali minimaliziranje nasilja (*»Pa saj ni nič takega.«*).

Žrtev nasilja mora dobiti sporočilo, da v svoji situaciji ni sama, da ima širšo podporo in osebe, na katere se lahko obrne. Žrtev mora biti slišana.

2. Prelaganje odgovornosti za nasilje na žrtev (*»Provocirala ga je.«*).

Za nasilje je vedno odgovorna oseba, ki nasilje povzroča. Nihče nima pravice uporabiti nasilja.

3. Nasilje poskuša reševati eden/ena od zaposlenih sam/a.

Pri delu za zaustavljanje nasilja je potreben strokovni tim, ki izdela načrt pomoči žrtvi in načrt dela s povzročiteljem/ico. Le tako se lahko situacija uspešno razreši.

4. Soočanje žrtve in povzročitelja/ice.

Za žrtev pomeni soočenje s povzročiteljem/ico dodatno viktimizacijo. Zaradi porušenega razmerja moči, predvsem pa zato, ker se žrtev povzročitelja/ice boji, ne uporabljamo pogovora o reševanju konflikta, saj nasilje ni konflikt. Ko se pojavi nasilje, zaščitimo žrtev, nato delamo s povzročiteljem/ico ter opazovalkami/ci v smislu prepovedi uporabe nasilja in odprave škode.

5. Obdolževanje žrtve, da »tožari« ali/in si izmišljuje.

Žrtev pogosto o nasilju, ki ga doživlja, težko spregovori, za kar ima številne razloge. Ko se odloči, da bo svojo stisko nekemu zaupala, je prav, da ji izbrana oseba verjame in deluje v smeri zmanjševanja in ne povečevanja njene stiske.

4.5. NASILJE NAD OTROKI V SKUPNOSTI

Čeprav do nasilja v skupnosti prihaja v vseh okoljih, je to **pogosteje v gosto poseljenih urbanih področjih, s slabimi bivalnimi pogoji in brez ustrezne infrastrukture.**²⁶ Nasilje nad otroki v skupnosti se večinoma dogaja v urbanih področjih, kjer vlada visoka stopnja revščine, ekonomske in družbene neenakosti, včasih pa je pridružena tudi politična in ekonomska nestabilnost. Otroci, še posebej fantje, pogosto izražajo svojo jezo in frustracijo z uporabo družbeno nesprejemljivih in nasilnih dejanj. Nasilje je pogostejše v tistih skupnostih, kjer so fantje spodbujeni, da dokazujejo svojo moškost z nasiljem, veččinami uporabe orožja, določenimi izkazovanji lojalnosti ipd.

Rizičnost za doživljanje nasilja v skupnosti narašča z odraščanjem otrok, ko postajajo samostojnejši in se osamosvajajo od družine.

Poleg neposrednih žrtev nasilja v skupnosti, so žrtve nasilja tudi otroci, ki opazujejo nasilje v skupnosti, kjer živijo.

Povzročitelji/ce **spolnega nasilja** nad otroki so najpogosteje osebe, ki jih otrok dobro pozna. Kljub temu so otroci lahko žrtve spolnega nasilja tudi s strani neznanca/ke, ki je napad bodisi skrbno načrtoval (predhodno opazovanje, kje se otrok giblje ...) ali izbral naključno žrtev.

Žrtve nasilja v skupnosti so pogosto tudi otroci s posebnimi potrebami, otroci iz skupin z manj moči ali spolnih manjšin (LGBT+, romski otroci ...).

Posebno rizična so okolja, kjer tudi med odraslimi vlada visoka stopnja diskriminacije do oseb z drugačnimi osebnimi okoliščinami.

²⁶ Pinheiro, Paulo Sérgio (2006), *World Report on Violence against Children*, United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children.

4.6. NASILJE MED ZMENKANJEM

Nasilje med zmenkanjem je prevod angleškega termina *dating violence*. O zmenkanju govorimo, ko imamo v mislih dogovarjanje za zmenek ali druženje, druženje samo in ves čas odnosa med dvema osebama, ko sta par, a ne živita v skupnem gospodinjstvu²⁷. Navezovanje stikov je danes, z množično uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij postalo hitrejše in lažje, prinaša pa tudi nekaj dodatnih tveganj.

Nasilje med zmenkanjem so **vsa dejanja psihičnega, fizičnega, spolnega in/ali ekonomskega nasilja, ki jih ena oseba v paru povzroča nad drugo osebo**. Velikokrat se dogaja v zelo prikritih oblikah, sploh na začetku odnosa, zaradi česar žrtev nasilja dolgo ne opazi. Prav tako je za fazo zmenkanja pogosto značilno stanje zaljubljenosti, zaradi česar žrtev še težje zazna nasilna dejanja, ki se jih tudi povzročitelj/ica trudi čim bolj prikriti. Za fazo zaljubljenosti je namreč značilno, da se poskušamo drugemu prikazati v idealizirani podobi.

Lahko gre za večkratna in dolgotrajna vedenja, lahko pa zgolj za enkratni dogodek.

Nasilje med zmenkanjem lahko vključuje vse oblike nasilja, tako psihično in fizično kot spolno in ekonomsko. Nekateri primeri nasilja med zmenkanjem so:

- siljenje v spolni odnos,
- prisiljen prvi spolni odnos,
- otipavanje, ki si ga druga/i ne želi,
- žaljenje,

²⁷ Urad za enake možnosti (2010): Posvet Enkrat ni nobenkrat. Dostopno na: http://www.arhiv.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/tematski_posveti/enkrat_ni_nobenkrat_posvet_o_nasilju_med_zmenkanjem/nasilje_med_zmenkanjem/.

- zapovedovanje stila oblačenja in vedenja,
- brcanje, lasanje,
- nadzorovanje sms sporočil, elektronske pošte,
- zalezovanje, sledenje,
- prepovedovanje druženja s prijateljicami/i ...

Nasilje med zmenkanjem se pogosto dogaja v zelo prikritih oblikah, zaradi česar ga žrtev dolgo ne opazi.

5

TEMELJNA NAČELA DELA Z OTROKOM, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE

Zanemarjanje otrok in nasilje nad otroki se pojavlja v vseh socialnih okoljih, kulturah in veroizpovedih. Ne glede na različne okoliščine, vsebuje delo z otrokom, ki ima izkušnjo zanemarjanja in/ali nasilja, naslednja načela:

1. Ob vseh ukrepih pri delu z otrokom z izkušnjo nasilja mora biti **varnost otroka na prvem mestu**.
2. Ob vseh ukrepih pri delu z otrokom z izkušnjo nasilja je potrebno upoštevati **izraženi interes otroka** in mu slediti v čim večji možni meri (dokler ne ogroža njegove varnosti).
3. Cilj dela z otrokom je **povečati njegovo varnost, preprečiti nadaljnje zanemarjanje in nasilje**, vključiti otroka v programe pomoči z namenom **zmanjšanja posledic** doživetega zanemarjanja ali/in nasilja in omogočiti otroku ustrezen psihosocialni razvoj.
4. Vsak otrok ima **pravico do varnosti in zaščite**, ne glede na osebne ali druge okoliščine.
5. Vsak otrok ima pravico do ustrezne skrbi, vzgoje in zaščite s strani odraslih. V primerih zanemarjanja otroka in nasilja nad otrokom, ima **otrokova pravica do varnosti in zaščite prednost** pred pravico odraslih do stika z otrokom in njihovimi drugimi pravicami.
6. Pri delu z otrokom moramo **upoštevati stopnjo otrokovega razvoja, morebitne razvojne posebnosti ter otrokovo kulturno in socialno ozadje**. Ob spoštljivem upoštevanju pa naštetih dejavnikov ne smejo biti

razlog za minimaliziranje nasilja ali neukrepanje pristojnih ustanov, ko otrok doživlja zanemarjanje in/ali nasilje.

7. Osebe, ki skrbijo za otroka po izkušnji zanemarjanja ali/in nasilja, ali/in osebe, ki otroku nudijo strokovno pomoč, morajo zagotavljati otrokovo varnost, upoštevati njegove pravice in interese ter **preprečevati nadaljnjo in sekundarno viktimizacijo otroka**.
8. Vsakdo, še posebej pa strokovne delavke in delavci različnih institucij in organizacij, ki menijo, da obstaja možnost ali sum, da otrok doživlja zanemarjanje ali nasilje, ali sumijo, da bi se to lahko zgodilo, **so dolžne ukrepati** (prijava zanemarjanja ali nasilja pristojnim ustanovam: CSD, policija, tožilstvo). Policija in tožilstvo sta edini instituciji, ki zbirata dokaze o nasilju in raziskujeta prijavo.
9. Za delo z otrokom ne sme biti odgovoren samo posamezen strokovni delavec/ka. Pri delu z ogroženim otrokom je **nujno timsko delo**, pri čemer je potrebno narediti vse, da se prepreči vsako nadaljnje travmatiziranje ogroženega otroka.
10. Vsem, ki delajo z otrokom z izkušnjo zanemarjanja in/ali nasilja, mora delodajalec zagotoviti možnost **redne in izredne supervizije**.
11. Strokovnjaki in strokovnjakinje v vseh institucijah in organizacijah, kjer delajo z otrokom, morajo v skladu z zakonom **zagotoviti zaupnost podatkov**, ki jih pridobijo med obravnavo. Z namenom zaščite in pomoči otroku lahko podatke obdelujejo le na podlagi zakona ali osebne privolitve posameznice oz. posameznika.
12. **Delo** institucij in organizacij, ki so v stiku z otrokom, mora biti **povezano ter usklajeno**. Zagotovljena mora biti **izmenjava potrebnih informacij**, kar ima prednost pred zavezanostjo poklicni molčečnosti.
13. **Strokovno delo s povzročiteljem/ico** ne sme biti v nasprotju z otrokovimi pravicami in koristmi ter ne sme dodatno ogroziti otrokove varnosti.

14. Potrebno je **uveljaviti vse razpoložljive ukrepe**, da povzročitelj/ica preneha z nasilnim vedenjem in sprejme odgovornost za nasilje, ki ga je povzročil/a.
15. Posebno pozornost je potrebno nameniti otrokom, ki imajo **posebne potrebe ali pripadajo družbenim skupinam z manj moči** (zaradi spola, etnične pripadnosti, rase, socialnega statusa, vere, spolne usmerjenosti staršev, vrste družinske skupnosti ...).
16. Ukrepanje zaradi zanemarjanja in nasilja, ki ga je doživel otrok, ne sme v nobenem primeru otroku povzročiti dodatne škode. Nosilec/ka multidisciplinarnega tima je v skladu z zakonom **odgovoren/na za preprečevanje morebitne škode** ter tudi v primeru nastanka dodatne škode.

Ob vseh ukrepih pri delu z otrokom z izkušnjo nasilja mora biti varnost otroka na prvem mestu.

6

POMOČ OTROKU, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN NASILJE

6.1. PRVI KORAK – PREPOZNAVA NASILJA

Da otrok doživlja nasilje, lahko posumimo sami ali na osnovi posledic, ki jih opazimo pri otroku. Včasih celo otrok sam jasno spregovori o nasilju, ki ga doživlja. Vsi, ki se pri svojem delu ali sicer srečujemo z otroki, se zlahka najdemo nepripravljeni na otrokovo izpoved o nasilju. Za to so lahko različni razlogi – morda nismo pomislili, da utegne biti otrok, ki ga poznamo, žrtev nasilja, morda se z nasiljem srečamo prvič, lahko smo enostavno šokirani ali nas ohromi strah, da bi rekli ali naredili kaj, s čimer bi otroka prizadeli ali ustavili njegovo izpoved. Pogosto nimajo nič manj težav strokovnjakinje in strokovnjaki, ki se pri svojem delu redno srečujejo z otroki, žrtvami nasilja, saj je človeško, da nas otrokova izpoved ne pusti ravnodušne. Prav zato moramo še posebno paziti, da je naš prvi odziv primeren, saj le tako lahko odpremo pot k rešitvi otrokove stiske in zmanjševanju njegove ogroženosti.

Ko otrok prvič spregovori o nasilju, se je dobro odzvati na sledeč način:

1. **Odzovemo se umirjeno** in tako krepimo otrokovo zaupanje vase in v nas.
2. Otroku **nikoli ne obljubimo, da ne bomo nikomur povedali**, kar nam namerava povedati. Razložimo mu, zakaj bomo o nasilju obvestili tudi druge osebe.

3. **Otroku verjamemo.** Ne zaslišujemo, ne sprašujemo na način, ki izraža dvom. Izražamo zanimanje za njegovo situacijo. Pazimo, da ne postavljamo vprašanj zgolj iz lastne radovednosti.
4. Poudarimo, da za nasilje **ni odgovoren otrok.** Ne namigujemo, da je morebiti sam naredil nekaj, s čimer je »izzval« povzročitelja/ico (*»Zakaj te je mama udarila? Si spet kaj ušpičil?«*).
5. **Otroka pohvalimo,** da je o svoji izkušnji nasilja spregovoril. Za to je potrebno veliko poguma.
6. V pogovoru z otrokom **se izogibamo** besedam kot so **grozno, nepredstavljivo, obupno,** saj mu s tem sporočamo, da je situacija zanj nerešljiva.
7. Otroku povemo, **kako bomo ukrepali** in mu razložimo, zakaj je pomembno, da ukrepamo. Pri tem mu ne obljubljam stvari, ki jih ne bomo mogli narediti.
8. **Ne spodbujamo fizičnega maščevanja** (*“Udari ga nazaj!”*). S tem mu sporočamo, da je nasilje sprejemljiv način reševanja težav in mu nalagamo odgovornost, da težavo reši sam. Tega seveda ne zmore, zato s tem njegovo stisko le še povečamo.
9. Z nasiljem **čim prej seznanimo** pristojni center za socialno delo, policijo ali tožilstvo.
10. Situacije **ne poskušamo rešiti sami** (s pogovorom s starši ali kako drugače). Slediti moramo zakonom, pravilnikom in morebitnim protokolom institucije, v kateri delamo.

6.2. OCENA OGROŽENOSTI OTROKA

Pri oceni ogroženosti otroka je potrebno **oceniti številne okoliščine in lastnosti, tako staršev kot otroka.** Med drugim ocenjujemo pripravljenost staršev za sodelovanje in reševanje problema, uvid staršev v problem z vidika doživljanja potreb in interesov otroka, kvalitete siceršnje starševske vzgoje in

skrbi za otroka, čustvenega odnosa staršev do otroka, razvojne spodbude, ki jih je deležen otrok s strani odraslih, značilnosti otroka ter značilnosti socialne podporne mreže otroku in družini. Prav tako ocenimo pripravljenost povzročitelja/ice, da prevzame odgovornost za nasilje in njegove/njene zmožnosti, da ne bo nadaljeval/a z ogrožanjem varnosti. Hkrati ocenimo veščine matere oz. starša, ki ne povzroča nasilja, da zaščiti in podpre otroka ter morebitno potrebo po takojšnjih ukrepih za zaščito otroka. Upoštevati je potrebno tudi vse rizične in varovalne dejavnike.

6.2.1. UPOŠTEVANJE VAROVALNIH IN RIZIČNIH DEJAVNIKOV

Družina je za otroka primarno okolje, ki je ključno za njegov psihofizični in socialni razvoj. Z odraščanjem pa postajajo vedno bolj pomembni tudi otrokovi vrstniki in vrstnice ter širše okolje. **Dejavniki, ki lahko zmanjšajo možnost, da bo otrok postal žrtev nasilja**, so sledeči:

- Otrok ima izkušnje **varne navezanosti** v odnosih s pomembnimi drugimi.
- Otrok ima **podporo socialne mreže** vrstnikov in vrstnic, družine in šole.
- V otrokovi družini so jasne generacijske razlike v vlogah, kar pomeni, da so **starši tisti, ki skrbijo** za otroka in ne obratno.
- Otrokova starša med seboj **dobro sodelujeta**.
- Starš/i in skrbnice/ki ali rejnice/ki med seboj dobro sodelujejo.
- Otrok ima **pozitiven odnos z vrstniki in vrstnicami** ter občutek varnosti in pripadnosti v šoli.
- Otrok ima **dober odnos s sorojenci/kami** in njihovo podporo, kadar gre za občutno starejše sorojenke/ce.
- Otrok ima **dostop do pravih informacij o nasilju** (dejstva namesto napačnih predstav).
- Otrok ima priložnosti, da razvija in uporabi različne **veščine, predvsem socialne**.

- **Otrok ima pozitivno samopodobo** (z občutkom lastne vrednosti).
- Do otroka so vzpostavljena **jasna pričakovanja in omejitve**.
- Otrok ima možnost **kvalitetnega preživljanja prostega časa** (dejavnosti, v katerih lahko sodelujejo otroci ...).
- Otrok in družina imajo **možnost dobiti konkretno podporo in pomoč** v kriznih časih.

6.2.2. SKUPINE OTROK, KI SO LAHKO ŠE POSEBEJ OGROŽENE ZA DOŽIVLJANJE RAZLIČNIH VRST NASILJA

Zaradi različnih okoliščin so nekateri otroci lahko še posebej ogroženi za doživljanje različnih vrst nasilja in zato potrebujejo še dodatno pozornost. To so:

- otrok, za katerega starši povedo, da ga **niso želeli**;
- otrok, ki je **drugega spola**, kot so želeli starši;
- otrok, ki ima **posebne potrebe** (motnje v duševnem razvoju, težave v vedenju in čustvovanju, telesna oviranost ...);
- **kronično bolan otrok**, ki potrebuje posebno stalno nego;
- otrok, ki je bil **spočet s posilstvom**;
- **LGBT+** otroci oz. mladostniki/ce;
- otrok s **slabo samopodobo**;
- otrok s **težavami z zasvojenostjo**;
- **brezdomni** otrok;
- otrok **begunec**;
- otrok na **vojnih območjih**;
- otrok, **star od 0 do 4 let** za zanemarjanje in fizično nasilje, saj ima manj stikov izven družine in posledično manj možnosti razkritja ...

6.2.3. STARŠI, PRI KATERIH JE POTREBNA POSEBNA POZORNOST

Nekateri starši lažje rešujejo težave, povezane z nasiljem, drugi imajo za to manj veščin ali moči. Posebna pozornost je potrebna pri starših in družinah s sledečimi okoliščinami:

- starš je **zasvojen** z alkoholom, dovoljenimi in prepovedanimi drogami, predpisanimi ali nepredpisanimi zdravili;
- starš je bil **že obsojen** zaradi nasilja v družini, nasilništva ali drugih kaznivih dejanj;
- starš povzroča **nasilje** ali je žrtev nasilja v družini;
- starš ali oba starša imata **zmanjšano sposobnost** za soočanje s stresom;
- starš ali starša imata **slabo samopodobo**;
- družina je **socialno izolirana**;
- med starši in otrokom je **slab odnos** in ni varne navezanosti;
- otrok ima sorojenca/ko s **težavami v duševnem zdravju** ali z **vedenjskimi težavami**;
- družina živi v **hudi revščini in/ali neprimernih bivalnih pogojih** (veliko oseb na majhnem prostoru ...);
- starš ima **nerazrešene težave v duševnem zdravju** in odklanja zdravljenje ali zdravljenje ni uspešno do takšne mere, da bi starš zmožel dovolj dobro skrbeti za otroka;
- starši, ki jim je bil **v preteklosti otrok že odvzet** ali jim je bila omejena roditeljska pravica ali stiki z otrokom;
- starši **z lastniškim odnosom do otrok** in prepričanjem, da je fizično kaznovanje nujni del discipliniranja otrok ...

6.2.4. POMEMBNO

Pri delu z otrokom z izkušnjo zanemarjanja in/ali nasilja je potrebno poleg ostalega upoštevati tudi sledeča priporočila:

- ✓ Strokovni delavec/ka dela le s povzročiteljem/ico ali z žrtvijo nasilja, nikoli nima delovnega odnosa ali razgovorov z obema, še najmanj pa z obema hkrati.
- ✓ Isti strokovni delavec/ka naj z uporabnikom/co ne opravlja svetovalnega/terapevtskega dela in hkrati tudi upravnih postopkov v zvezi z družino.
- ✓ Za ustavljanje nasilja nad otrokom ni odgovoren le en strokovni delavec/ka, temveč tim strokovnjakov/inj.
- ✓ Strokovni delavci/ke imajo redno supervizijo in intervizijo.
- ✓ Strokovni delavci/ke poskrbijo, da se za potrebe nadaljnjih postopkov otrokova začetna izjava posname v varnem okolju ob prisotnosti podporne osebe, s čimer se prepreči dodatno travmatizacijo otroka ob ponavljanju izjave. Posneta izjava se uporablja v vseh nadaljnjih postopkih.

6.2.5. KRITERIJI IN DOLOČITEV STOPNJE OGROŽENOSTI

Kriteriji, ki se upoštevajo:

- **trenutno doživljanje nasilja/zanemarjanja**

Npr. Otrok trenutno ne doživlja nasilja/zanemarjanja in ga prav tako ne bi v primeru stikov s povzročiteljem/ico.

Če otrok trenutno biva z mamo oz. staršem, ki ne povzročata nasilja, na drugi lokaciji, v varni hiši, kriznem centru ali drugi varni namestitvi in/ali nima stikov s povzročiteljem/ico, to še ne pomeni, da ni ogrožen. V kolikor iz znanih informacij lahko sklepamo, da bi bil/a povzročitelj/ica do njega nasilen/na ob morebitnem srečanju in/ali bi ga lahko po lastni volji odpeljal/a iz šole, vrtca ali drugega kraja, pomeni, da je otrok trenutno ogrožen, čeprav nima stikov s povzročiteljem/ico.

- **prevzemanje odgovornosti za nasilje s strani povzročitelja/ice**

Npr. Povzročitelj/ica prevzema odgovornost za povzročeno nasilje (ga ne zanika, minimalizira, racionalizira).

Prevzemanje odgovornosti za povzročeno nasilje je eden bistvenih pokazateljev, da je povzročitelj/ica pripravljen/a na učenje varne skrbi za otroka, nenasilne komunikacije in pozitivnih starševskih veščin. Ogroženost otroka je v teh primerih nižja. **Sprejemanje odgovornosti za svoje ravnanje pomeni**, da se oseba zaveda svojih nasilnih in neprimernih dejanj. Nasilja in/ali zanemarjanja ne zanika, ne minimalizira ali racionalizira. Kaže pripravljenost na sodelovanje in vključitev v programe dela s povzročitelji/cami. Ima že vsaj delno razvito notranjo motivacijo za spremembo vedenja.

- **potek postopkov, ki urejajo razmerja med žrtvijo in povzročiteljem/ico**

Npr. Morebitni postopki, ki urejajo razmerja med žrtvijo in povzročiteljem, so uspešno zaključeni ali se konstruktivno rešujejo.

Kadar je na sodišču odprtih več postopkov, ali je postopek zaupanja otroka v varstvo in vzgojo zaradi diametralno nasprotnih stališč staršev ali drugih razlogov dolgotrajen, pomeni to za otroka dodaten pritisk in povečuje njegovo ogroženost, zlasti v smislu manipulacij, poskusov vplivanja na pričanje, nadaljevanja pritiskov, ustrahovanja in kontrole povzročitelja/ice nad drugim staršem.

- **sodelovanja staršev pri reševanju situacije**

Npr. Oba starša aktivno sodelujeta pri reševanju situacije.

Ne glede na to, ali je nasilje nad otrokom izvajal eden od staršev ali neka druga oseba, je za otrokovo nadaljnjo varnost dobro, da pri reševanju sodelujeta oba starša. Otrokova ogroženost je večja, kadar je sodelovanje enega od staršev zgolj navidezno in v pretežni meri namenjeno zadovoljevanju lastnih potreb in sledenju svojim koristim.

- **sposobnost povzročitelja/ice videti interese in potrebe otroka**

Npr. Povzročitelj/ica je sposoben/na videti interese in potrebe otroka.

Če je povzročitelj/ica sposoben/na videti interese in potrebe otroka in jih je pripravljen/a postaviti pred svoje, je večja verjetnost, da bo začel/a spreminjati svoje vedenje v smeri neogrožanja otroka.

- **odnos otroka z neogrožajočim staršem oz. s staršema**

Npr. Otrok ima s staršem, ki ne povzroča nasilja, oz. s staršema, kadar ne gre za nasilje v družini, varen in podporen odnos.

Podpora staršev in varen ter zaupen odnos z vsaj eno odraslo osebo lahko pomembno zmanjša otrokovo stisko ob doživljanju nasilja.

- **prisotnost vsaj ene zaupne odrasle osebe v otrokovem življenju**

Npr. Otrok ima vsaj eno podporno odraslo osebo, s katero ima varen in zaupen odnos.

Varen ter zaupen odnos z vsaj eno odraslo osebo lahko pomembno zmanjša otrokovo stisko ob doživljanju nasilja.

- **socialna mreža družine**

Npr. Družina ima dobro razvito socialno mrežo.

Družine, v katerih se dogaja nasilje, se pogosto socialno izolirajo, da s tem zmanjšajo možnost razkritja nasilja. Če družina (ali vsaj otrok) ni socialno izolirana, je več možnosti, da bo otrok o nasilju lahko nekemu povedal in dobil ustrezno pomoč. S tem se poveča možnost zmanjšanja ogroženosti.

- **podporna socialna mreža neogrožajočega starša**

Npr. Neogrožajoči starš ima podporo v svoji socialni mreži.

Pri nasilju v družini so možnosti ugodne rešitve situacije in zmanjšanja ogroženosti večje, kadar ima starš, ki ne povzroča nasilja, podporo v svoji socialni mreži. Tako bo lažje zmogel prevzeti vse breme posledic nasilja nase in bo ob pomoči bolje poskrbel za otroka.

- **možnost igranja in ustreznega kognitivnega razvoja**

Npr. Starš oz. starša otroku omogoča/ta igranje in ustrezen kognitivni razvoj.

Če ima otrok ustrezne intelektualne spodbude in možnosti za igro, je večja verjetnost, da bodo posledice nasilja, ki ga doživlja, lažje obvladljive in manj hude. To seveda ne pomeni, da otrok, ki ima na voljo veliko materialnih sredstev za igro in/ali kognitivni razvoj, ne more biti ogrožen ali žrtev nasilja. Mnogi povzročitelji namreč povzročajo nasilje tudi preko pritiskov na otroka k pretirani uspešnosti, saj se preko otrokovih uspehov poskušajo dokazati kot uspešni starši.

- **otrokova uspešnost v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih**

Npr. Otrok je uspešen v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih.

Če je otrok uspešen v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih, pomeni, da ima področje, kjer se lahko pozitivno dokazuje. To pripomore k njegovi boljši

samopodobi in s tem k lažjemu soočanju s posledicami nasilja. Vendar je potrebna **posebna pozornost**: otroci, ki so žrtve nasilja, razvijejo številne obrambne mehanizme, s katerimi si pomagajo premagovati svojo stisko. Tako je lahko tudi »pridnost« način, s katerim se otrok sooča s svojo situacijo. Zato dober šolski uspeh nikakor ne more biti kazalnik tega, da otrok ni ogrožen ali da ni žrtev nasilja.

- **varni stiki otroka z vrstniki in vrstnicami tudi izven šole**

Npr. Otrok ima varne stike z vrstniki in vrstnicami tudi izven šole.

Če ima otrok varne stike z vrstniki in vrstnicami tudi izven šole, pomeni, da ni socialno izoliran, da ima prostor, kjer se lahko razbremeni in dobi podporo. Otrok prav tako dobi možnost vpogleda v drugo družino, kjer se ne dogaja nasilje, na podlagi česar lahko razvije bolj kritičen odnos do nasilja v lastni družini.

- **varnostni načrt, narejen z otrokom**

Npr. Z otrokom je že izdelan letom primeren varnostni načrt, kako ravnati v trenutku akutne ogroženosti (ima telefonsko številko KC, ve, kam iti, koga poklicati ...).

Varnostni načrt z otrokom lahko naredi starš, starša ali druga oseba. Varnostni načrt je letom primeren (s triletnim otrokom se starš lahko dogovori za »varno besedo«, starejši otrok ima lahko načrt, kam iti, ko se dogaja nasilje in podobno). Dobro izdelan varnostni načrt poveča varnost otroka v trenutku akutne ogroženosti. [Več o izdelavi varnostnega načrta → str. 114.](#)

- **težave staršev z zasvojenostjo**

Npr. Starša nimata težav z zasvojenostjo.

Kadar ima eden od staršev ali oba starša težave z zasvojenostjo, je bistveno manjša verjetnost, da bosta prvenstveno delovala v korist otroka in mu nudila ustrezno podporo ob in po izkušnji nasilja.

- težave staršev v duševnem zdravju

Npr. Starša nimata nerazrešenih težav v duševnem zdravju.

Kadar se starša ali eden od staršev sooča z akutnimi težavami v duševnem zdravju, je bistveno zmanjšana verjetnost, da bosta zmogla nuditi ustrezno podporo otroku. Če nasilje povzroča eden izmed staršev, je manjša verjetnost, da bo prekinil svoje nasilno vedenje, kadar ima določene težave v duševnem zdravju (npr. razne oblike shizofrenije in drugih psihotičnih motenj, motnje osebnosti kot je mejna osebnostna motnja ipd.). Uspešno zdravljene težave v duševnem zdravju pa ne glede na diagnozo ne povečajo ogroženosti otroka.

Pri podaji stopnje ogroženosti otroka je potrebno upoštevati otrokovo celotno življenjsko situacijo. Otrok je lahko ogrožen že, ko je izpolnjen le en kriterij (npr. otrok trenutno doživlja hudo nasilje), po drugi strani pa ni nujno, da izpolnjevanje določenega kriterija že kaže na ogroženost otroka (npr. neogrožajoči starš nima podpore v svoji socialni mreži).

Glede na zgornje kriterije in ob upoštevanju ostalih okoliščin se določi **nizka**, **srednja** ali **visoka stopnja ogroženosti otroka**.

NIZKA STOPNJA OGROŽENOSTI

Otrok trenutno ne doživlja nasilja/zanemarjanja in ga prav tako ne bi v primeru stikov s povzročiteljem/ico (v kolikor stikov trenutno nima).

Povzročitelj/ica prevzema odgovornost za povzročeno nasilje (ga ne zanika, minimalizira, racionalizira).

Morebitni postopki, ki urejajo razmerja med žrtvijo in povzročiteljem, so uspešno zaključeni ali se konstruktivno rešujejo.

Oba starša aktivno sodelujeta pri reševanju problema.

Povzročitelj/ica je sposoben/na videti interese in potrebe otroka in sprejema odgovornost, da poskrbi zanje.

Otrok ima s staršem, ki ne povzroča nasilja, oz. s staršema, kadar ne gre za nasilje v družini, varen in podporen odnos.

Otrok ima vsaj eno podporno odraslo osebo, s katero ima varen in zaupen odnos.

Družina ima dobro razvito socialno mrežo.

Neogrožajoči starš ima podporo v svoji socialni mreži.

Otrok ima ustrezne intelektualne spodbude, možnost za igro ...

Otrok je uspešen v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih.

Otrok ima varne stike z vrstniki in vrstnicami tudi izven šole.

Z otrokom je že izdelan letom primeren varnostni načrt, kako ravnati v trenutku akutne ogroženosti.

Starša nimata težav z zasvojenostjo.

Starša nimata nerazrešenih težav v duševnem zdravju.

SREDNJA STOPNJA OGROŽENOSTI

Otrok trenutno doživlja nasilje/zanemarjanje ali bi ga v primeru stikov s povzročiteljem/ico.

Povzročitelj/ica ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje (ga zanika, minimalizira, racionalizira, odgovornost prelaga na druge osebe).

Morebitni postopki, ki urejajo razmerja med žrtvijo in povzročiteljem, so uspešno zaključeni ali se konstruktivno rešujejo.

Oba starša (kadar ne gre za nasilje s strani enega izmed staršev) ali neogrožajoči starš aktivno sodeluje(ta) pri reševanju težave, medtem ko povzročitelj/ica ni pripravljen na sodelovanje.

Povzročitelj/ica delno vidi interese in potrebe otroka.

Otrok ima s staršem, ki ne povzroča nasilja, oz. s staršema (kadar ne gre za nasilje v družini) varen in podporen odnos.

Otrok ima vsaj eno podporno odraslo osebo, s katero ima varen in zaupen odnos.

Družina ima delno razvito socialno mrežo (stiki z nekaj osebami zunaj družine).

Otrok nima veliko intelektualnih spodbud in možnosti za igro.

Otrok je delno uspešen v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih.

Neogrožajoči starš ima podporo vsaj ene osebe v svoji socialni mreži.

Otroku se onemogoča/preprečuje običajne stike z vrstniki.

Z otrokom je že izdelan letom primeren varnostni načrt, kako ravnati v trenutku akutne ogroženosti.

Starša in/ali povzročitelj nimajo težav z zasvojenostjo.

Starša in/ali povzročitelj nimajo nerazrešenih težav v duševnem zdravju.

VISOKA STOPNJA OGROŽENOSTI

Otrok trenutno doživlja hudo nasilje/zanemarjanje ali bi ga v primeru stikov s povzročiteljem/ico.

Morebitni postopki, ki urejajo razmerja med žrtvijo in povzročiteljem, so dolgotrajni in pomenijo za otroka dodaten pritisk.

Starš, ki povzroča nasilje (kadar gre za nasilje v družini), otroka vključuje v pogovore in dejavnosti, ki jim otrok razvojno ni dorasel.

Povzročitelj/ica ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje (ga zanika, minimalizira, racionalizira, odgovornost prelaga na druge osebe).

Povzročitelj/ica ne kaže zanimanja za reševanje težave, neogrožajoči starš ni pripravljen na sodelovanje, oz. sodelovanja v smeri rešitve ne zmore.

Starš, ki povzroča nasilje, ni sposoben videti interesov in potreb otroka.

Otrok nima nobene odrasle podporne osebe, s katero bi imel zaupen odnos.

Družina ima slabo razvito socialno mrežo ali socialne mreže nima.

Otrok nima skoraj nobenih intelektualnih spodbud in možnosti za igro.

Otrok je pretežno neuspešen v šoli in/ali pri interesnih dejavnostih.

Neogrožajoči starš ima šibko podporo v svoji socialni mreži ali je sploh nima.

Otroku se onemogoča/preprečuje običajne stike z vrstniki.

Otrok nima izdelanega varnostnega načrta.

Starš/a ali/in povzročitelj/ica ima težave z zasvojenostjo.

Starš/a ali/in povzročitelj/ica ima nerazrešene težave v duševnem zdravju.

6.3. NAČRT POMOČI

Načrt pomoči je načrt, kako povečati otrokovo varnost in zmanjšati že nastalo škodo zaradi nasilja, ki ga je otrok doživel. To naj bo glavni cilj pomoči otroku, ki je žrtev nasilja.

Načrt pomoči vključuje:

- seznam institucij in oseb, ki bodo nudile pomoč otroku in neogrožajočemu staršu ter delale s povzročiteljem/ico;
- seznam potrebnih zdravniških pregledov in posegov (v primeru poškodb, hude zanemarjenosti ...);
- načine odpravljanja posledic nasilja;
- načine širjenja socialne mreže;
- načine odpravljanja rizičnih faktorjev (zasvojenost, huda revščina ...);
- način evalviranja pomoči;
- opredelitev morebitnih specifičnih ciljev.

Načrt pomoči se redno pregleduje in dopolnjuje v timu z vsemi institucijami, organizacijami, posamezniki in posameznicami, ki sodelujejo pri reševanju situacije. Prav tako se načrt pomoči spreminja glede na rezultate vmesnih evalvacij oz. glede na spremenjene okoliščine.

V sistem podpore družini naj se vključijo vse institucije in posamezniki/ce, ki prihajajo v stik z otrokom, razen povzročitelja/ice nasilja. Pomembno je, da z medsebojnim sodelovanjem oblikujejo trden sistem zaščite in povečevanja varnosti ogroženega otroka.

Sistem pomoči naj po potrebi vključuje:

- zagovorništvo za otroke,
- psihoterapijo ali svetovanje za otroke,
- druženje za otroke,

- psihoterapijo ali svetovanje za neogrožajočega starša,
- program za povzročitelje za osebo, ki povzroča nasilje,
- pediatrično službo,
- obiske na domu,
- patronažno službo,
- delavnice za učenje starševskih veščin,
- skupine za samopomoč ali podporo v poporodnem obdobju,
- skupine za (samo)pomoč za težave v duševnem zdravju,
- programe za zdravljenje zasvojenoti,
- podporne programe za družine z otroki s posebnimi potrebami ...

Z vidika zaščite otroka in varovanja njegovih koristi je zelo pomembno, da pristojni center za socialno delo izdelava:

1. Načrt pomoči otroku.
2. Načrt pomoči staršu, ki ščiti otroka ali staršema, v kolikor ne gre za nasilje v družini.
3. Načrt pomoči staršu oziroma osebi, ki je izvajala zanemarjanje in/ali nasilje nad otrokom in prevzema odgovornost za svoje ravnanje.
4. Načrt dela s staršem oziroma osebo, ki je povzročala zanemarjanje in/ali nasilje nad otrokom ter ne prevzema odgovornosti za svoje ravnanje.

Večina zanemarjanja otrok in nasilja nad otroki se dogaja znotraj družine, oziroma s strani ljudi, ki naj bi skrbeli za otroka. Ugotovljena dejstva, ki so bila pomembna že za izvajanje javnih pooblastil, je zato potrebno upoštevati tudi pri načrtovanju pomoči za zaščito otroka.

6.3.1. NAČRT POMOČI OTROKU, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE IN NEOGROŽAJOČEMU STARŠU ALI DRUGI PODPORNIM OSEBI

Načrt pomoči otroku, ki je doživel zanemarjanje in nasilje, in staršu ali drugi osebi, ki ščiti otroka, pripravi center za socialno delo v timu z drugimi institucijami in organizacijami, ki delajo z otrokom. Načrt pomoči vsebuje:

1. Pridobljene informacije morebitnih **predhodnih postopkov**, izvajanih v okviru javnih pooblastil, ki med drugim vsebujejo:
 - oceno ogroženosti otroka in starša, ki ščiti otroka (v kolikor gre za nasilje v družini);
 - že sprejete zaščitne ukrepe za varnost in zaščito otroka in starša, ki ščiti otroka, z upoštevanjem otrokovih potreb in koristi.
2. Opredelitev **dinamike zanemarjanja in/ali nasilja** ter že ugotovljene **posledice**, ki sta jih utrpela otrok in starš/a, ki ga ščiti/ta.
3. Oceno **zaščitne in podporne sposobnosti starša** ali osebe, ki ščiti otroka oz. staršev, kadar otrok ni žrtev nasilja v družini.
4. Opredelitev **specifičnih ciljev pomoči otroku, metode dela** in določitev **izvajalcev in izvajalk** pomoči.
5. Opredelitev **specifičnih ciljev pomoči staršu oz. staršema, metode dela** in določitev **izvajalcev in izvajalk** pomoči, vse to v dogovoru z dotičnim staršem oz. staršema.
6. **Obseg in trajanje pomoči** ter termine za vmesno in končno **evalvacijo** izvajanja pomoči.

Otrokovo situacijo in njegovo varnost je potrebno redno in spremljati.

Cilj pomoči otroku, ki je doživel zanemarjanje in/ali nasilje, je povečati in spremljati otrokovo varnost, preprečiti nadaljnje zanemarjanje in nasilje, zmanjšati posledice doživetega zanemarjanja ali nasilja in mu omogočiti ustrezen psihosocialen razvoj.

Cilj pomoči staršu, ki štiti otroka, ali staršema, v kolikor ne gre za nasilje v družini, je podpora staršu oz. staršema pri ščitenju in skrbi za otroka, razvijanje pozitivne interakcije med staršem/a in otrokom, podpiranje in razvijanje čustveno- komunikacijskih kapacitet v interakciji med staršem/a in otrokom ter povečanje duševne stabilnosti in dobrega počutja starša/ev. **Pomoč, ki jo pridobi starš, pripomore k povečevanju varnosti otroka**, varne navezanosti otroka na starša in mu omogoča ustrezen psihosocialen razvoj ter lažjo predelavo posledic zanemarjanja in/ali nasilja.

6.3.2. NAČRT DELA S STARŠEM OZIROMA OSEBO, KI ZANEMARJA OTROKA IN/ALI IZVAJA NASILJE NAD OTROKOM

Načrt dela s staršem oziroma osebo, ki zanemarja otroka in/ali izvaja nasilje nad otrokom, pripravi center za socialno delo v timu z drugimi sodelujočimi institucijami in organizacijami. Načrt pomoči vsebuje:

1. Opredelitev **dinamike** povzročanja zanemarjanja in nasilja (prvi dogodek, najhujši dogodek, pogostost nasilja, morebitno naraščanje intenzivnosti in pogostosti ...).
2. **Načine trenutnega ogrožanja otroka** (in drugih družinskih članov/ic).
3. Podatke o tem, ali starš oziroma oseba, ki povzročala zanemarjanje in/ali nasilje nad otrokom, **sprejema odgovornost za svoja dejanja in je pripravljena aktivno sodelovati** pri reševanju situacije.
4. Ugotovitve o **načinih zavračanja in nesprijemanja odgovornosti** za zanemarjanje in nasilna vedenja.
5. **Cilje dela** (v dogovoru z osebo, ki povzroča nasilje), **metodo dela** in **izvajalce/ke**.
6. **Specifične cilje dela**, ki jih določi center za socialno delo z vidika koristi in varnosti otroka ter drugih članov družine.
7. Dogovorjen **obseg in trajanje dela** ter termine za vmesno in končno evalvacijo dela.

V primeru suma nadaljnega ogrožanja otroka in drugih oseb, sta izvajalec/ka programa dela in center za socialno delo dolžna takoj **obvestiti pristojno policijsko postajo, tožilstvo in sodišče.**

Osnovni cilj dela z osebo, ki povzroča nasilje, je povečanje varnosti otroka, ki doživlja nasilje. Med cilje pa sodi tudi povečanje povzročiteljevega/ičinega zaznavanja in odzivnosti na otrokove potrebe, **sprejemanje potrebne odgovornosti** za svoj odnos in ravnanje z otrokom ter **sprememba vedenja** v interakciji z otrokom v smeri zagotavljanja varnosti otroka, razvijanja bolj varne navezanosti ter zdravega psihofizičnega razvoja otroka.

Kontinuirano delo s povzročiteljem/ico med drugim pripomore k večjemu nadzoru nad njegovim/njenim ravnanjem in s tem k večji zaščiti otroka. Ker starš, oziroma druga oseba, ki povzroča nasilje nad otrokom, sam premalo nadzoruje svoja vedenja in prepričanja, je **za zaščito otroka nujen zunanji nadzor.**

Center za socialno delo **opredeli možnost izvedbe predvidenega načrta** v okviru centra za socialno delo in drugih strokovnih institucij in organizacij. Pri tem upošteva tudi realne možnosti staršev in otroka, ki doživlja zanemarjanje in/ali nasilje.

6.4. DELO S POVZROČITELJEM/ICO NASILJA NAD OTROKOM²⁸

Pri delu s povzročiteljem/ico nasilja je potrebno **nameniti pozornost stereotipnim in posplošujočim prepričanjem o nasilju** ter z njimi **sproti soočati** povzročitelja/ico, ko jih izraža:

²⁸ Več o delu s povzročitelji/cami nasilja v: Hrovat, T., ur. (2015). *Delo s povzročitelji nasilja. Strokovne smernice in predstavitev dela.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

1. Prepričanje, da nasilje ni nevarno in ne povzroča škode, če ni trenutno življenjsko ogrožajoče, je potrebno nadomestiti s prepričanjem, da so **posledice zanemarjanja in nasilja za otroka** tako hude, da negativno vplivajo na njegov telesni in psihosocialni razvoj, odnos do sebe, do drugih in do življenja.
2. Prepričanje, da se osebnih stališč, prepričanj in iz njih izhajajočega nasilnega vedenja ne da spremeniti, je potrebno nadomestiti s prepričanjem, da je ob osebni motiviranosti za spremembe in vključenosti v ustrezen program dela **mogoče oblikovati stališča in ravnanja, ki temeljijo na varnosti in nenasilju**.
3. Prepričanje, da otroci o zanemarjanju in nasilju ne želijo govoriti, je potrebno nadomestiti s prepričanjem, da **otroci na svoj način sporočajo doživljanje nasilja** in da je dolžnost odraslih, da jih slišimo in ukrepamo v smeri njihove zaščite, tudi kadar otroci svoje stiske ne ubesedijo.
4. Prepričanje, da je nasilje običajen in sprejemljiv del odnosov in vzgoje v določenih okoljih, kulturah, skupnostih, je potrebno nadomestiti z zavedanjem, da pogosto nimamo realnih vedenj in znanj o skupnostih, okoljih in kulturah, da nekatera stališča napačno posplošujemo in da **nobena okoliščina ne sme biti razlog za opravičevanje in neukrepanje**, ko otrok doživlja zanemarjanje in nasilje.

6.4.1. OCENA PONOVI TVENE NEVARNOSTI²⁹

Delo s povzročitelji/cami nasilja mora prispevati k zagotavljanju povečane varnosti žrtve nasilja. V ta namen strokovni delavci/delavke, ki delajo s

²⁹ Povzeto po: Hrovat, T., ur. (2015). *Delo s povzročitelji nasilja. Strokovne smernice in predstavitev dela*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

povzročitelji/cami nasilja, na podlagi zbranih informacij podajo oceno ponovitvene nevarnosti za povzročanje nasilja. Na podlagi te ocene v nadaljevanju skupaj s povzročiteljem/ico pripravijo osebni načrt odgovornosti.

⇒ **Kriteriji za oceno ponovitvene nevarnosti:**

Ocena ponovitvene nevarnosti je podana na podlagi treh kriterijev:

1. Prvi kriterij upošteva pridobljene informacije o:

- dinamiki/zgodovini nasilja (pojavne oblike nasilja, do koga je povzročal nasilje, začetek in trajanje, pogostost, intenzivnost, povzročene poškodbe ...),
- osebnih okoliščinah povzročitelja/ice (zasvojenost, težave v duševnem zdravju ...).

2. Drugi kriterij temelji na:

- oceni osebne odgovornosti, ki jo sprejema povzročitelj/ica za svoja nasilna vedenja,
- njegovi/njeni pripravljenosti za sodelovanje z institucijami,
- notranji motiviranosti za spremembe vedenja in osebnih prepričanj.

3. Tretji kriterij upošteva:

- pridobljene informacije o izrečenih ukrepih, ki povečujejo varnost žrtve, (prepoved približevanja ...) ter podatke o tem, v kakšni meri jih povzročitelj/ica upošteva,
- informacije o tem, ali je z žrtvijo še v stiku, oziroma ali poskuša z njo navezati stik.

S pomočjo opisanih kriterijev lahko izdelamo oceno ponovitvene nevarnosti nasilja.

⇒ Stopnje ponovitvene nevarnosti

Možne so tri ocene ponovitvene nevarnosti:

- **Nizka stopnja ponovitvene nevarnosti:** Povzročitelj/ica prevzema odgovornost za povzročeno nasilje (nasilja ne zanika, minimalizira, racionalizira). Kaže pripravljenost na sodelovanje z institucijami in vključitev v programe dela s povzročitelji nasilja. Ima že delno razvito notranjo motivacijo za spremembo nasilnega vedenja (prepoznava svoje nasilno vedenje in ga problematizira; izraža željo po spremembi; delno ali v celoti prevzema odgovornost za povzročeno nasilje ...). Pridobljene informacije kažejo, da je nasilje prisotno krajši čas ali da gre za prvi dogodek nasilja. Poleg tega pridobljene informacije s strani žrtve in drugih kažejo, da povzročitelj/ica trenutno ne ogroža žrtve (izrečena prepoved približevanja, ki jo povzročitelj upošteva, ne išče stikov s partnerko, če ta tega ne želi, z otrokom živita ločeno, upošteva izrečena navodila sodišča, pogojne obsodbe ...).
- **Srednja stopnja ponovitvene nevarnosti:** Povzročitelj/ica nasilja ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje. Nasilje zanika ali odgovornost za svoje nasilno vedenje prelaga na žrtev in okoliščine. Ni pripravljen/a sodelovati z institucijami ali je le zunanje motiviran/a za takšno sodelovanje. Pridobljene informacije kažejo, da nasilje traja dalj časa, intenzivnost in pogostost se stopnjujeta. Prisotni so psihosocialni dejavniki tveganja za nasilje (zasvojenost, težave v duševnem zdravju ...). Vendar pa pridobljene informacije s strani žrtve in drugih kažejo, da povzročitelj/ica trenutno ne ogroža žrtve (izrečena prepoved približevanja, ki jo povzročitelj/ica upošteva, ne išče stikov s partnerko, če ta tega ne želi, z otrokom živita ločeno, upošteva izrečena navodila sodišča, pogojne obsodbe ...).
- **Visoka stopnja ponovitvene nevarnosti:** Povzročitelj/ica nasilja ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje. Nasilje zanika ali odgovornost za svoje nasilno vedenje prelaga na žrtev in okoliščine. Ni

pripravljen/a sodelovati z institucijami ali je le zunanje motiviran/a za takšno sodelovanje. Pridobljene informacije kažejo, da nasilje traja dalj časa, intenzivnost in pogostost se stopnjujeta. Prisotni so psihosocialni dejavniki tveganja za nasilje (zasvojenost, težave v duševnem zdravju ...). Pridobljene informacije s strani žrtve in drugih kažejo, da povzročitelj/ica tudi trenutno ogroža žrtev (izrečena prepoved približevanja, ki je ne upošteva; nenehno išče stik z otrokom, ga čaka pred šolo/vrtcem ..., ne upošteva izrečena navodila sodišča – pogojne obsodbe ...). Povzročitelj/ica odkrito grozi z nasiljem (da bo ubil/a partnerko in/ali otroke, da bo ubil/a sebe ...). Pri povzročitelju/ici so lahko opazni tudi izbruhi jeze, povzdigovanje glasu, užaljenost in agresivnost v komunikaciji, nenehno dokazovanje svoje dominantnosti in velika posesivnost.

Oceno ponovitvene nevarnosti naredi strokovni delavec/ka tudi v primeru, ko se povzročitelj/ica nasilja ne vključi v programe dela (zavrača sodelovanje). Po drugi strani je priprava osebnega načrta odgovornosti možna le v sodelovanju s povzročiteljem/ico.

6.4.2. PRIPRAVA OSEBNEGA NAČRTA ODGOVORNOSTI S POVZROČITELJEM/ICO³⁰

Bistvo osebnega načrta odgovornosti je, da povzročitelj/ica pridobi konkretne usmeritve, kako lahko sam/a zmanjša ali prepreči svoje nasilno vedenje. Načrt je last povzročitelja/ice nasilja, zato vsebuje samo tiste strategije ravnanja, za katere povzročitelj/ica sam/a verjame, da jih lahko izvede.

³⁰ Hrovat, T., ur. (2015). *Delo s povzročitelji nasilja. Strokovne smernice in predstavitev dela*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Osebni načrt odgovornosti vsebuje:

- **Strategije za samokontrolo vedenja:** S povzročiteljem/ico iščemo načine, kako pri sebi prepozna značilne telesne znake in miselne vzorce, ki stopnjujejo napetost in so povezani z nasilnimi izbruhi. kateri so ti telesni znaki in katere misli so takrat najpogostejše? Skupaj z njim iščemo možnosti, kako lahko prepreči nasilni izbruh (npr. se odmakne iz stanovanja, ne hodi za otrokom, ko se mu ta poskuša odmakniti, šteje do deset ali uporabi katero drugo umiritveno tehniko ...).
- **Način odprave rizičnih dejavnikov:** S povzročiteljem/ico iščemo rizične dejavnike in sestavimo seznam možnosti za njihovo odpravo. Npr. izogibajo naj se interakcijam z ljudmi, ki bi krepili njihove nasilne in nadzorovalne misli ter prepričanja in vrednote, ki spodbujajo nasilno vedenje; v kolikor ima povzročitelj/ica orožje, naj razmisli o njegovi hrambi izven prebivališča; če je bolj nasilen/na pod vplivom prepovedanih substanc ali alkohola, naj razmisli o zdravljenju teh težav ali o načinu, kako se bo izognil/a otroku, ko je v takšnem stanju ...
- **Določitev zaupnih oseb,** na katere se lahko povzročitelj/ica obrne, ko čuti, da bo postal/a nasilen/na. Skupaj z njim/njo sestavimo seznam s kontaktnimi podatki oseb, ki jih lahko pokliče ali jih obišče, ko prepozna napetost, ki bi se lahko stopnjevala do nasilnega dejanja.
- **Načrtovanje trajnega dela na odpravi povzročanja nasilja:** S povzročiteljem/ico načrtujemo, kateri so tisti programi, pri katerih bi lahko neprekinjeno sodeloval/a daljše časovno obdobje (individualno svetovanje, terapijski program, trening socialnih veščin ...).
- **Iskanje konkretnih ravnanj, ki temeljijo na nenasilni komunikaciji:** Povzročitelji/ce so najpogosteje kritični/e do fizičnega nasilja, a ne prepoznavajo ostalih pojavnih oblik nasilja, zato se pogosto zgodi, da eno obliko nasilja nadomestijo z drugo. Nujno je, da povzročitelj/ica

išče in v praksi uporablja samo tista alternativna ravnanja, ki temeljijo na nenasilni komunikaciji.

- **Soočanje s posledicami svojega nasilnega vedenja:** Povzročitelj/ica mora poskrbeti, da s svojimi ravnanji kakorkoli še dodatno ne ogroža žrtve nasilja in povečuje njen občutek ogroženosti. Soočanje s posledicami pomeni, da upošteva izrečene prepovedi približevanja in ne išče osebnih ali drugih stikov z žrtvijo proti njeni volji. Prav tako sprejme, da trenutno nima stikov z otroki ali da stiki potekajo pod nadzorom, če je tako določilo sodišče.

Priprava osebnega načrta odgovornosti je možna le v sodelovanju s povzročiteljem/ico. Načrt vsebuje samo tiste strategije ravnanja, za katere povzročitelj/ica sam/a verjame, da jih lahko izvede.

7

SPECIFIKE DELA V PRIMERIH NASILJA V DRUŽINI

7.1. DELO Z DRUŽINO, KJER SE DOGAJA NASILJE IN/ALI ZANEMARJANJE OTROKA, SPREMLJANJE DELA IN KONČNA OCENA

Delo z družino poteka znotraj različnih teoretičnih modelov, ki jih strokovne delavke in delavci začenjajo spoznavati v procesu svojega rednega izobraževanja. Nujno je, da imajo tekom svojega dela možnost stalnega dodatnega izobraževanja o delu na področju preprečevanja nasilja. Prav tako je potrebna vključenost v redno in po potrebi izredno intervizijo in supervizijo, saj je [delo z družino](#), v kateri je prisotno nasilje, [zahtevno tako s čustvene kot strokovne plati](#).

Pravilo dela na področju zanemarjanja otrok in/ali nasilja nad otroki je [ločeno delo z žrtvijo nasilja in s povzročiteljem/ico nasilja](#), zaradi česar mora z družino delati več strokovnih delavcev/k. Nepogrešljiva je tudi uporaba znanj različnih strok, zato se strokovno delo z družino lahko [izvaja le v timu](#) in ob medinstitucionalnem sodelovanju.

Center za socialno delo je osrednja institucija, ki izvaja, organizira in koordinira delo z družino ter spremlja in evalvira potek dela. V ta namen se [pri centru za socialno delo ustanovi multidisciplinarni tim](#). V okviru tima, v katerem sodelujejo vse organizacije, institucije ter posamezniki/ce, ki delajo ali bodo delale z žrtvijo nasilja oziroma družino, se pripravi načrt pomoči, v

okviru katerega se izdelata tudi [ocena ogroženosti otroka](#) in se predvidijo vsi potrebni ukrepi za varstvo otroka.

Da bi center za socialno delo lahko spremljal in stalno zagotavljal varnost otroka pred zanemarjanjem in/ali nasiljem, je [upravičen do pridobivanja informacij](#), ki so potrebne za oceno otrokove varnosti v družini in za nadaljnje ukrepanje. Pristojne institucije in organizacije morajo zato pravočasno obveščati center za socialno delo o svojih ukrepih in odločitvah, ki vplivajo na razmere v družini. To lahko storijo na lastno iniciativo ali na zaprosilo centra za socialno delo.

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini³¹ določa, da odgovorni strokovni delavec/ka na CSD [vse udeležence/ke tima obvešča o izvedenih ukrepih](#). Člane in članice tima je potrebno obvestiti tudi o morebitni spremembi krajevno pristojnega centra za socialno delo ali o zamenjavi odgovorne/ga nosilca/ke primera. V primerih spremembe krajevno pristojnega centra za socialno delo se predajni in sprejemni center za socialno delo ustrezno informirata o družini ogroženega otroka na neposrednem predajnem sestanku.

Zaradi različnih razlogov se lahko na pobudo uporabnika/ce ali na lastno pobudo [zamenja odgovorni nosilec/ka primera ali drugi sodelujoči strokovni/a delavec/ka](#). V takem primeru o spremembi odloči direktor/ica centra za socialno delo po internem timskem posvetovanju, po potrebi pa se lahko posvetuje tudi z drugimi sodelujočimi institucijami in organizacijami. O zamenjavi odgovornega nosilca/ke primera morajo biti obveščeni vsi udeleženci/ke medinstitucionalnega razširjenega tima.

³¹ Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 31/2009.

V primerih, ko je pri delu z družino podana ocena, da starš nadaljuje z zanemarjanjem in/ali nasiljem nad otrokom in ponovna združitev družine ne bo več možna, center v okviru ukrepov [najde možnost stalne namestitve za otroka](#), to je predvsem posvojitev, rejništvo ali skrbništvo. Center za socialno delo ima v primerih namestitve otroka v ustrezno ustanovo in ob drugih ukrepih za zaščito otroka koordinacijsko vlogo.

Člani in članice multidisciplinarnega tima na rednih sestankih [evalvirajo izvedbo načrta pomoči](#) in ga po potrebi spreminjajo oziroma prilagajajo glede na spremenjene okoliščine.

Pri [končni oceni](#) se upošteva dosežena stopnja otrokove varnosti, varnost njegovih sorojencev in sorojenk, kvaliteta vseh odnosov v družini, zmanjšanje posledic zanemarjanja in nasilja pri otroku, možnost ustreznega psihosocialnega razvoja otroka ter druge pomembne okoliščine, ki so bile upoštevane pri izdelavi prvotne ocene otrokove ogroženosti. Rezultate končne ocene je potrebno primerjati z načrtom pomoči in načrtom dela.

Za zagotavljanje varnosti otroka je [po zaključenem delu](#) z družino potrebno daljše časovno obdobje (najmanj eno leto) [kontinuirano spremljati družino](#). To lahko v okviru svojih pristojnosti stori center za socialno delo. V ta namen lahko pridobiva tudi informacije iz vrtca, šole, nevladnih organizacij, zdravstvenih ustanov in ostalih ustanov, ki so bile vključene v programe pomoči in programe dela.

7.2. DELO Z OTROKOM Z IZKUŠNJO ZANEMARJANJA IN/ALI NASILJA

Po izvedenih ukrepih za zaščito otroka se nadaljuje delo z otrokom v smeri krepitve moči ter zmanjševanja posledic zanemarjanja in/ali nasilja.

Delo z otrokom z izkušnjo zanemarjanja in/ali nasilja je osrednji del celotnega dela z družino, ki zahteva največ aktivnega delovanja in znanja strokovnih delavcev/k.

Delo mora biti prilagojeno otroku, njegovim potrebam, starosti, razvojni stopnji in drugim pomembnim dejavnikom. V primerih, ko je to mogoče in v korist otroka, mora biti delo **usklajeno tudi s celotnim družinskim sistemom**. Pri načrtovanju pomoči za zaščito otroka je potrebno upoštevati tudi **zaščitne in podporne sposobnosti starša ali osebe, ki ščiti otroka**.

V vseh delih Slovenije ni na voljo vseh specializiranih oblik pomoči, zato je pogosto pomoč oddaljena ali težko dosegljiva. Programe pomoči izvajajo tudi nevladne in druge organizacije. Ko center za socialno delo presodi, da omenjene organizacije lahko otroku nudijo ustrezno strokovno pomoč, lahko tja napoti otroka, posameznika ali družino. Če to ni mogoče, lahko center za socialno delo uredi pomoč otroku v obliki individualnega psihološkega svetovanja v okviru centra ali šole.

Spodbujanje tovrstnih oblik dela ter njihovo sofinanciranje je naloga države in lokalnih skupnosti.

7.3. DELO S STARŠEM, KI POVZROČA NASILJE NAD OTROKOM ALI OTROKA ZANEMARJA³²

V smernicah želimo izpostaviti potrebo po določitvi enotnih ciljev strokovnega dela z otrokom, katerih glavno vodilo so koristi in pravice otroka. Temu je potrebno slediti tudi pri delu s staršem, ki zanemarja otroka in/ali povzroča nasilje nad otrokom.

³² Glej tudi poglavje 6.4. Delo s povzročiteljem/ico nasilja.

Za nasilje v družini je značilno, da se redko konča, ko pride do razveze zakonske zveze ali razpada zunajzakonske skupnosti. V večini primerov povzročitelj/ica nadaljuje z uporabo nasilja, ga celo stopnjuje ali pa zgolj spremeni način povzročanja nasilja. Namesto fizičnega nasilja povzročitelj/ica lahko uporablja psihično nasilje, nadzorovanje, preko otroka nadaljuje z izvajanjem kontrole bivšega partnerja/ke ali otroka še na druge načine zlorablja za nadaljevanje povzročanja nasilja.

Povzročitelji/ce nasilja, ki so otroka v času trajanja zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti zanemarjali/e ali nad njim povzročali/e nasilje, pogosto zahtevajo dodelitev otroka, skupno skrbništvo ali zelo pogoste stike, pri tem pa uveljavljanje starševske pravice in odgovornosti ni namenjeno skrbi za otroka, pač pa maščevanju nad mam/očetom otroka ali nadaljevanju povzročanja nasilja in vzdrževanju kontrole.

Pri odločanju o dodelitvi otroka in stikih otroka s staršem je potrebno primarno upoštevati in varovati pravice in koristi otroka. Pomembno je ugotoviti, ali bo otrok pri staršu, ki je do njega povzročal nasilje, varen. Pri odločitvi ne smejo biti primarnega pomena pravice staršev, temveč varovanje pravic otroka. Pravice otroka se lahko varuje le tako, da dajemo podporo in nudimo pomoč neogrožajočemu staršu ter otroku, povzročitelj/ica pa mora pridobiti in izkazati veščine za varen stik in odnos z otrokom. Zato je v načrt dela z družino **nujno vključiti tudi delo s staršem, ki je zanemarjal otroka in povzročil nasilje nad otrokom**. Pri tem je nujno povezovanje vseh strokovnih delavk in delavcev ter vključiti tudi delo z obsojencem/ko v postpenalni obravnavi. Zaradi ukrepov za zaščito otroka, ki izvirajo iz kazenskega postopka zoper enega od staršev, je potrebno obsojenca/ko spremljati že v samem procesu prestajanja kazni ter tudi kasneje. To področje dela mora biti ozko povezano s procesom odločanja o stikih z otrokom in dodelitvi otroka.

Pri delu s staršem, ki zanemara otroka in/ali povzroča nasilje nad otrokom, morajo strokovne delavke in delavci jasno podati naslednja sporočila:

1. Pri vzgoji otroka je potrebno in primerno, da starš uporablja svojo moč; nedovoljeno, kaznivo in za otroka škodljivo pa je, če moč zlorablja, saj s tem povzroča zanemarjanje in nasilje.
2. Otrok ima pravico do vzgoje brez nasilja.
3. Starš je dolžan ločevati med primernimi in neprimernimi načini vzgajanja.
4. Vzgojnih veščin se da naučiti.
5. Otrok ni nikoli odgovoren za nasilje, ki ga nad njim povzroča starš/starši ali druge osebe.

Starša je potrebno seznaniti s primernimi načini vzgajanja, ki so med drugim:

- pohvale osebnosti,
- pohvale vedenja,
- izkazovanje in izražanje naklonjenosti in ljubezni,
- ustrezno postavljanje meja dovoljenega in nedovoljenega,
- ustrezna podaja kritike neprimerne vedenja,
- ustrezna uporaba kazni (otrok čuti posledice neprimerne vedenja, ko mu ni dovoljeno uresničiti neke želje ali ko mora opraviti koristno, a zanj neželeno delo; kazen nikoli ne sme biti ponižujoča; telesna kazen je nesprejemljiva ...),
- jasno izražanje pričakovanj staršev do otroka,
- postavljanje zahtev, ki so skladne z otrokovimi sposobnostmi in razvojno stopnjo,
- vzgajanje z zgledom ...

Seznaniti ga je potrebno tudi z neprimernimi načini vzgajanja:

- telesno kaznovanje in ostale oblike nasilja,
- nezadovoljevanje osnovnih telesnih in psiholoških potreb otroka,
- ustrahovanje,

- poniževanje in norčevanje iz otroka,
- kritika otrokove osebnosti,
- ignoriranje otroka ...

7.4. STIKI POD NADZOROM

7.4.1. PROTOKOL IZVAJANJA STIKOV STARŠA Z OTROKOM POD NADZOROM

Otrok ima pravico do varnih in primernih stikov z obema staršema in oba starša imata pravico do stikov z otrokom. **S stiki se zagotavljajo predvsem otrokove koristi, zato lahko sodišče pravico do stikov odvzame ali omeji**, če je to potrebno zaradi varovanja otrokove koristi. Stiki niso v otrokovo korist, če pomenijo za otroka psihično obremenitev ali če se z njimi kako drugače ogroža njegov telesni ali duševni razvoj. Sodišče lahko odloči, da se stiki izvršujejo pod nadzorom tretje osebe ali da se ne izvajajo z osebnim srečanjem in druženjem, ampak na drug način, če sicer ne bi bila zagotovljena otrokova korist.³³

Kadar stiki potekajo pod nadzorom strokovne osebe na centru za socialno delo ali drugi instituciji/organizaciji, ki izvaja stike pod nadzorom, je **potrebno upoštevati protokol izvajanja stikov**, s čimer se zagotovi otrokova varnost in kvalitetno izveden stik:

1. **Določi se** strokovno delavko ali delavca, ki bo **nadzoroval/a stike**.
2. Na uvodnem srečanju se **določi točne datume in ure** izvajanja stikov pod nadzorom.

³³ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-UPB1). Uradni list Republike Slovenije, št. 69/2004.

3. Starš, katerega stiki z otrokom se nadzorujejo, mora pred prvim stikom [podpisati Dogovor o načinu izvajanja stikov starša z otrokom](#), ki ga pripravi institucija/organizacija, ki izvaja stike pod nadzorom. Dogovor naj vključuje terminsko opredelitev stikov, nadzorno osebo, ki bo stike nadzorovala, namen in pravila izvajanja stikov. Brez podpisanega dogovora se stiki ne izvajajo, o čemer se obvesti sodišče.
4. Izvajalec/izvajalka stikov [opravi uvodni razgovor](#) tudi z drugim staršem ali skrbnico/skrbnikom, če ta skrbi za otroka, da dobi čim več informacij o načinih neprimerne ravnanja z otrokom, ki jih je povzročitelj/ica uporabljal/a. Tako lahko te načine hitro prepozna in po potrebi ustavi. Izvajalka/izvajalec opravi tudi pogovor z otrokom.
5. Namen izvajanja stikov pod nadzorom je [zagotoviti varnost otroka med stiki](#) in preprečiti nadaljnjo viktimizacijo otroka.
6. Izvajalka/ec nadzora lahko [stike še pred začetkom zavrne](#), če oceni, da je starš, katerega stiki z otrokom se nadzorujejo, pod vplivom alkohola ali drugih psihoaktivnih snovi ali se iz drugih razlogov [vede na način, ki za stik z otrokom ni primeren](#).
7. Starš, katerega stiki z otrokom se nadzorujejo, mora na stike priti vsaj [15 minut pred začetkom stikov](#), da se otroku omogoči varen prihod ter prepreči morebitne neželene stike med nadzorovanim staršem in osebo, ki je otroka pripeljala na stike.
8. [Zapuščanje prostorov](#) organizacije/institucije, kjer se izvajajo stiki pod nadzorom, [med stiki ni dovoljeno](#). Starš z otrokom ne more na igrišče ali v drug prostor, kjer je težje skrbeti za otrokovo varnost.
9. Če želi katerikoli od staršev [spremeniti dogovor](#) glede izvajanja stikov, mora to pisno ali po telefonu sporočiti strokovni delavki/delavcu, ki nadzoruje stike in sicer [vsaj dva dni pred napovedanimi stiki](#). Spremembe dogovora niso možne na dan, ko se stiki izvajajo. Strokovna delavka/delavec poskrbi, da se o takšnih prošnjah nikoli ne dogovarja vpričo otroka, s čimer se prepreči kakršenkoli pritisk na otroka.

10. Izvajalka/ec nadzora je v prostoru, kjer se izvaja stik, **prisotna/en ves čas** trajanja stikov.
11. Po končanem stiku **prostore najprej zapusti otrok**. Starš, katerega stiki se nadzorujejo, mora v prostorih ostati še najmanj 15 minut po odhodu otroka. Tako se otroku in osebi, ki ga je prišla iskat, omogoči varen odhod, s staršem, katerega stik je bil nadzorovan, pa se naredi **evalvacijski pogovor** o poteku stika.
12. Izvajalka/ec nadzora na zaprosilo sodišča tega obvesti o poteku stikov. **Poročilo sodišču** vsebuje podatke o tem, kdaj so bili stiki izvedeni, razlogi, zakaj niso bili, kako je starš z otrokom ravnal na stikih, ali se starš drži dogovorov, kako se na stikih vede otrok. Izvajalka/ec nadzora lahko sodišče opozori še na morebitna druga opažanja.
13. Izvajalka/ec **sproti obvešča sodišče o morebitnih zapletih** pri izvajanju stikov, kot so npr. odsotnost otroka ali starša, izražanje stiske otroka, odklanjanje stikov s strani otroka ali starša, neprimerno vedenje starša, kršitev določil dogovora in podobno, saj takšni stiki otroku niso v korist.
14. Starš lahko na stike prinese lastne igrače, pripomočke za ustvarjanje in športne rekvizite ter z otrokom **preživlja skupni čas po svojih načrtih**, v okviru dogovora.
15. Starš **ne sme** pred otrokom grdo in žaljivo govoriti o otroku pomembnih ljudeh, ga spraševati o tem, kje otrok trenutno živi, ne sme ga telesno kaznovati ali uporabljati kakršnokoli drugo obliko pritiska, manipulacije ali nasilja. Prav tako z otrokom med stikom ne sme govoriti o postopkih na sodišču, ga v zvezi s tem zastraševati ali poskušati vplivati nanj ali ga drugače **spravljati v stisko**.
16. Ob kršitvi dogovora izvajalka/ec nadzora **starša na kršitev takoj opozori**. Če starš s kršitvijo ne preneha, izvajalka/ec stik prekine in telefonsko obvesti drugega starša, da pride po otroka. Tudi v tem primeru najprej odide otrok, šele 15 minut kasneje lahko odide starš, katerega stiki z otrokom se nadzorujejo.

17. Če starš ne upošteva navodil izvajalke/ca nadzora, izvajalka/ec **pokliče policijo** in o tem takoj obvesti pristojno sodišče in center za socialno delo.
18. Če želi starš z izvajalko/cem nadzora **govoriti izven stikov**, ima na voljo telefonsko številko, kamor jo/ga lahko pokliče v delovnem času.
19. Izvajalka/ec nadzora v stike **posega le toliko, kolikor je za zaščito interesa otroka nujno potrebno**, pri čemer upošteva Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu in morebitne druge interne kodekse in pravilnike organizacije/institucije, v kateri deluje.
20. Če starš brez tehtnega opravičila **izostane** od vnaprej določenih stikov pod nadzorom **več kot 2x, se stiki pod nadzorom nehajo izvajati**, o čemer izvajalec/ka stikov obvesti sodišče in center za socialno delo.

7.4.2. PRIPRAVA OTROKA NA STIKE S STARŠEM POD NADZOROM

Stiki pod nadzorom so stiki v otroku novem in tujem okolju, s staršem, ki se ga otrok morda boji, saj je do njega povzročal nasilje, pogosto nekaj časa ni bil z njim v stiku ali ima do stikov z njim mešane občutke, zato so lahko stiki za otroka stresni in neprijetni. Prav zato je potrebno **nameniti še posebno pozornost pripravi otroka na stik s staršem** pod nadzorom.

1. Uvodno srečanje z otrokom naj bo v prostoru, kjer bo potekal stik, da se otrok lahko **seznani s prostorom**. Prostor naj bo urejen približno tako, kot bo na stikih.
2. Otroku se oseba, ki bo stike nadzorovala, predstavi in mu razloži, kaj je **namen nadzora** - da je za otroka na stikih čim bolj poskrbljeno.
3. Otroku nadzorna oseb razloži, da se lahko na njo obrne, **če med stikom karkoli potrebuje** – hrano, pijačo, stranišče, odmor, prekinitev stika.
4. Otroku nadzorna oseba razloži, da oče/mati ve, kakšna so pravila in je o tem podpisal/a dogovor. Pove mu, da bo nadzorovanega starša

opozarjal/a na kršitve tako, da mu/ji bo rekla na primer nekaj takega:
»Gospod/Gospa, uporabite prijaznejši ton, to je ustrahovanje.«

5. V primeru, da otrok z drugim staršem zaradi varnosti **biva v varni hiši ali na drugi, nadzorovanemu staršu neznani lokaciji**, otroku nadzorna oseb razloži, da bo očeta/mamo ustavila, v kolikor bo spraševal/a, kje živijo.
6. Otroku nadzorna oseba razloži, da oči/mami **pride na stik pred njim** in gre s stika kasneje.
7. Otroku nadzorna oseba razloži, da bodo stiki potekali samo v prostorih organizacije/institucije in da **ne bodo odhajali ven**.
8. Otroku nadzorna oseba razloži, da se lahko zgodi, da oči/mami **morda kdaj ne pride**, ker je bolan/a, zadržan/a v službi ali na cesti in podobno.
9. Otroku nadzorna oseba razloži, da bo **med stikom vedno zraven**, da ne bo zapustila prostora, v morebitnih nujnih primerih pa jo bo nadomestil/a kolega/kolegica.
10. Z otrokom se nadzorna oseba dogovori **za besedo ali kretnjo**, s katero lahko otrok pove ali signalizira, da želi, da se stik prekine.
11. Če sta na stikih dva otroka (sorojenca ali sorojenki), otroku nadzorna oseb razloži, da lahko, če želi, **eden odide prej kot drugi**.
12. Otroka spodbujamo, da **prinese svoje igrače**, če to želi.

Glej tudi: Varnostni načrt z otrokom za nenadzorovane stike otroka s staršem, ki povzroča nasilje → **str. 121**.

7.5. IZDELAVA VARNOSTNEGA NAČRTA Z OTROKOM³⁴

Pri izdelavi varnostnega načrta z otrokom je potrebno upoštevati, da bo najverjetneje potrebno več kot eno srečanje. Varnostni načrt je prav tako potrebno ves čas preverjati in po potrebi spreminjati. Z otrokom poskusimo izdelati takega, ki mu bo povsem prilagojen, zato imejmo v mislih, da je varnostnih načrtov toliko, kot je otrok.

Varnost otrok, ki živijo v družini, kjer se dogaja nasilje, je vedno tesno povezana z varnostjo mame, oziroma neogrožajočega starša. Zato je nujno, da se varnostni načrt izdelava tudi z mamo. Ta je lahko tudi najboljši vir informacij o tem, na katere stvari moramo biti pri izdelavi varnostnega načrta z otrokom še posebej pozorni.

Otroci imajo pravico, da so varni. Čeprav je dobro, da se zaščitijo, ko je to potrebno, naj vedo, da so za njihovo varnost v prvi vrsti odgovorni odrasli.

Pri izdelavi varnostnega načrta z otroki vedno vključimo sledeča sporočila³⁵:

1. Pojdi na varen kraj.
2. Ne posreduj.
3. Pokliči na pomoč.
4. Nisi sam/a.
5. Nasilje se ne dogaja zaradi tebe. Za nasilje nisi odgovoren/a.
6. Nasilje v družini je nevarno in z zakonom kaznivo dejanje.

³⁴ Povzeto po priročniku: *Safety Planning with Children and Youth. A Toolkit for Working with Children and Youth Exposed to Domestic Violence*, Ministry of Justice, British Columbia. Dostopno na: <http://www.pssg.gov.bc.ca/victimservices/shareddocs/child-youth-safety-toolkit.pdf>

³⁵ **Pojasnilo:** pri varnostnem načrtu zaradi lažje berljivosti uporabljamo ženski spol za žrtve nasilja in moški spol za povzročitelje nasilja, saj je v več kot 90 % žrtev nasilja v družini ženska. Pri tem opozarjamo, da vse zapisano velja tudi v primerih, ko je povzročiteljica nasilja ženska in žrtev moški. Prav tako zaradi lažje berljivosti uporabljamo izraz otrok tudi za poimenovanje mladostnic in mladostnikov.

7.5.1. POJDI NA VAREN KRAJ

- Z otrokom **poiščemo osebe** v njihovem življenju, s katerimi se počuti varno.
- Narišemo zemljevid ali **načrt njihovega doma**.
- Raziščemo možnosti, **kam lahko otrok gre ali kaj lahko počne**, ko se ne počuti varno, ker se dogaja nasilje. Morda k sosedom/am? Ali jih otrok pozna? Je pri njih varno? Bi pomagali/e?
- Če otrok živi izven mesta ali na samem, daleč od drugih ljudi - kje zunaj doma bi lahko našel **varen kraj**?
- Če otrok meni, da bo med izbruhoma nasilja varneje zunaj hiše, skupaj razmislimo, kam naj gre. Lahko se tudi **dogovori z mamo**, kje se dobita, ko se nasilje konča. Razmislimo, kako lahko pride do tja.
- Skupaj z otrokom načrtujemo, **kje naj hrani svoje posebno premoženje** (ljubljenčka, predmete s čustveno vrednostjo, morebitne dokumente ...), če bo moral na hitro zapustiti dom.
- Otroku naj ima, če je to možno, **pri sebi vedno nekaj denarja**, s katerim si bo plačal/a prevoz. Razložimo mu tudi možnosti, kako lahko pokliče pomoč z javnega telefona (npr. s pošte ...).
- Mnogi otroci imajo **mobilne telefone**. Če ga otrok ima, ga ne pozabite vključiti v varnostni načrt. Naj ga ima vedno pri sebi, tako v hiši kot zunaj.
- Otroka seznanimo z možnostjo, da lahko pokliče **Telefon za otroke in mladostnike - TOM**³⁶, v kolikor ga to ne bo dodatno ogrozilo. Prav tako naj si zapomni **številko policije 113**. Otroka seznanite tudi z **Unicefovimi varnimi točkami**³⁷.

³⁶ Telefon za otroke in mladostnike - TOM: 116111, vsak dan od 12h do 20h.

³⁷ <http://www.unicef.si/projekti-v-sloveniji/varne-tocke>.

7.5.2. NE POSREDUJ

Z otrokom se pogovorimo o tem, da je lahko posredovanje pri nasilju, ki se dogaja nad drugim družinskim članom/ico, za njih nevarno. Govorimo o tem, da je normalno, da bo čutil željo, da bi ustavil nasilje in pomagal. Poudarimo, da bo tako za njega/njo kot za njegovo/njeno mamo **varneje, če ne posreduje**. Če bi kljub temu rad ostal zraven, naj se umakne nekam, kjer ga ne bo videti (v sobo ...) in naj ima, če je to možno, pri sebi telefon.

V nekaterih primerih je pomembno, da otrok sledi svojim občutkom. Morda bo takrat zakričal ali začel jokati in tako dejansko ustavil nasilje. Vseeno pa moramo otroku jasno povedati, da ustavljanje nasilja ni njegova dolžnost.

7.5.3. POKLIČI NA POMOČ

Z otrokom se pogovorimo, kako lahko v času, ko se dogaja nasilje, poišče pomoč. Skupaj z njim gremo skozi vse **korake, ki so potrebni pri pogovoru z reševalci oz. policijo**. Z mamo se morda lahko dogovori za geslo, ki ga bo izrekla, ko bo želela, da pokliče policijo.

Z otrokom se pogovorimo **o vlogi policije** pri varovanju ljudi in ga spodbudimo, da pokliče na pomoč policijo, ko je to potrebno. Ko pokliče policijo, je dobro ostati na zvezi, dokler policija ne prispe. V kolikor bi bilo to prenevarno, naj slušalko odloži iz rok, a tako, da je zveza še vedno vzpostavljena.

Z otrokom raziščemo tudi njegov morebitni strah, da bi šel zaradi njegovega klica kdo od bližnjih v zapor. Preverimo, **kakšno predstavo ima o zaporu**. Poudarimo, da je namen vseh kaznovalnih ukrepov ta, da bo varen. Otroci so pogosto **v konfliktu glede svojih občutkov do povzročitelja**. Na primer, radi bi pomagali mami, zato pokličejo policijo. Nato jih navda občutek krivde, da so

spravili v težave očeta. Če ima otrok slabo vest, ker je poklical policijo, mu potrdimo, da je ravnal pravilno.

7.5.4. NISI SAM/A

Spodbudimo otroka, naj razmisli, **katere so tiste osebe, s katerimi bi se lahko pogovoril o nasilju** v njegovi družini. Pomagamo mu, da ugotovi, da ni tako sam, kot se mu morda zdi. Spodbudimo ga, naj se o svoji izkušnji z nekom pogovori in mu razložimo, kako mu to lahko pomaga. Nekaj idej za iskanje prave osebe:

- družinski član/ica (teta, stric, stari starši, bratranec ...),
- prijatelj/ica,
- starši prijateljice/prijatelja,
- sosed/a,
- učitelj/ica, ravnatelj/ica, svetovalna delavka/ec ali katerakoli druga oseba, zaposlena na šoli oz. v vrtcu,
- varuška,
- trener/ka, vodja pri tabornikih ...,
- župnik, imam, kaplan ali drugo osebje v cerkvi,
- TOM telefon ...

7.5.5. NASILJE SE NE DOGAJA ZARADI TEBE. ZA NASILJE NISI ODGOVOREN/A.

Poudarimo, da za nasilje nikakor ni odgovoren/na on/a. Tudi če med izbruhoma nasilja sliši svoje ime, ali se zdi, da je nasilje posledica nečesa, kar je rekel/la oz. naredil/a, mu/ji zagotovimo, da to ni razlog za nasilje.

Otroku razložimo, da je za nasilje vedno odgovoren tisti, ki nasilje povzroča. Razložimo mu, da bi morali odrasli brez nasilja sporočiti, kaj želijo ali kaj jim ni všeč.

Otroci si pogosto tudi napačno razložijo, da je za nasilje odgovoren tisti, ki je »prvi začel«. Tako si lahko razložijo, da je mama odgovorna, ker jo je oče pretepel, saj »ni bila tiho«. Poudarimo, da nima nihče pravice uporabiti nasilja, ne glede nato, kaj je druga oseba rekla ali naredila.

7.5.6. NASILJE V DRUŽINI JE NEVARNO IN V NASPROTJU Z ZAKONOM

Otroku razložimo sledeča dejstva:

- Nasilje v družini je **nevarno**, ljudje lahko utrpijo resne poškodbe.
- Z **zakonom je prepovedano**, da smo do nekoga nasilni, ga poškodujemo.
- V redu je, če imaš rad/a starša, ki povzroča nasilje, a **ne maraš njegovega vedenja**.
- Starš, ki povzroča nasilje, se mora **naučiti, kako naj ravna drugače**.

7.5.7. ZAKLJUČEK IZDELAVE VARNOSTNEGA NAČRTA - POVZETEK

Skupaj z otrokom **naredimo povzetek** vsega, kar smo med pogovorom ugotovili in načrtovali. Kadar je primerno in možno, se pogovorimo o izdelanem varnostnem načrtu tudi z njegovo mamo.

7.5.8. DODATEK: UPOŠTEVANJE RAZVOJNE STOPNJE OTROKA

Pri pogovoru z otrokom vedno upoštevajmo njegovo razvojno stopnjo, kateri prilagodimo izdelavo načrta. Pri najmlajših otrocih je priporočljivo, da je zraven tudi mati, saj se bodo tako počutili varnejši.

Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri razvojni stopnji 3 do 5 let:

- Učijo se, kako na primeren način **izraziti jezo** in druga čustva.
- Njihovo **mišljenje je konkretno**, svet si osmišljajo s svojimi izkušnjami in opazovanjem.
- Nagnjeni so h **komparmentaliziranju dogodkov** (gre za podoben obrambni mehanizem, kot je racionalizacija. Kognicije, ki se med sabo ne skladajo, ločijo med sabo in se tako izognejo notranjemu konfliktu).
- **Osredotočeni so na rezultat**, bolj kot na sam proces ali postopke, ki pripeljejo do rezultata.
- Razmišljajo **egocentrično**.
- Razvijejo občutek, **da so separirani** (ločeni) posamezniki/ce in kažejo povečano fizično neodvisnost.³⁸
- **Časovno sosledje** dogodkov jim še ni povsem jasno.
- Nimajo še svoje presoje o tem, **kaj je prav in kaj narobe**.
- **Besedni zaklad** jim še ne omogoča, da bi podrobneje opisali doživljanje.

Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri razvojni stopnji 6 do 11 let:

- Imajo **povečano čustveno zavest** o sebi in drugih.
- Sposobni so bolj **kompleksnega mišljenja** o tem, kaj je prav in kaj narobe, o vzrokih in posledicah.
- **Šolski uspeh** in **socialni uspeh med vrstniki** v šoli ima najpomembnejši vpliv na njihovo samopodobo.
- Otroci začnejo **ustvarjati odnose zunaj družine**, vrstniki/ce zavzamejo pomembno mesto.
- Tvorijo prijateljstva in začnejo **sami načrtovati** svoje aktivnosti.

³⁸ Cunningham, A.; Baker, L. (2004). *What About Me! Seeking to Understand a Child's View of Violence in the Family*. London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System.

- Vedno bolj se **identificirajo s staršem istega spola**; vedno bolj se zavedajo razlik med spoloma v naši družbi.
- Običajno so **sposobni ubesediti**, kaj potrebujejo, da se počutijo varne.
- Sposobni so **kritičnega mišljenja** in so pogosto zelo ustvarjalni.³⁹
- **Zavedajo se razlik** med odnosi v njihovi in odnosi v drugih družinah.

Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri razvojni stopnji 12 do 14 let:

- Povečan občutek sebe in **avtonomije** znotraj družine.
- Doživljajo **telesne in mentalne spremembe**, ki jih prinaša puberteta.
- Poveča se vpliv vrstnic in vrstnikov in **želja po sprejetju**.
- Pri starejših mladostnikih/cah se pojavijo vprašanja, povezana z zmenki - **vprašanja seksualnosti, intimnosti, odnosov**.
- Poveča se njihova **sposobnost abstraktnega mišljenja** in razumevanje širše slike sveta.
- Povečan vpliv na njihova življenja imajo **mediji**.⁴⁰

Dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri razvojni stopnji 15 do 18 let:

- Gradijo svojo **neodvisnost**.
- Sposobni so **aktivne vloge pri izdelavi varnostnega načrta**. Njihova moč se okrepi, če lahko izdelajo načrt, ki je prilagojen njim osebno.
- V pomoč jim je lahko **pogovor o njihovih izkušnjah s tveganim vedenjem** v preteklosti in načinih, na katere ponavadi odreagirajo v nevarnih situacijah.⁴¹

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ *ibid.*

7.6. VARNOSTNI NAČRT ZA NENADZOROVANE STIKE OTROKA S STARŠEM, KI POVZROČA NASILJE⁴²

Menimo, da stiki otroka s staršem, ki povzroča nasilje, otroku niso v korist, dokler starš ne sprejme odgovornosti za svoje nasilno vedenje in preneha z nasiljem. Vendar je dejstvo, da do takšnih stikov pogosto prihaja. Načrtovanje stikov s povzročiteljem lahko pomaga, da so otroci pred stikom manj prestrašeni ter da razvijejo varnostne mehanizme, s katerimi lahko zmanjšajo možnost nasilja med stiki. Varnostni načrt je potrebno preveriti pred in po stikih.

Dejavniki, o katerih se je potrebno pogovoriti z otrokom pri načrtovanju stikov s povzročiteljem:

1. Z otrokom se **pogovorimo o morebitnih sprožilcih** za izbruh očetovega nasilnega vedenja (če se pogovarjamo z majhnim otrokom, mu razložimo, kaj so sprožilci). Poslušajmo, kako so se z njimi spoprijemali v preteklosti. Če se ne spomnijo nobenih sprožilcev, se pogovorimo, kaj bi lahko bili sprožilci med stiki. Skupaj načrtujemo, kako naj otrok ravna, če med stikom te sprožilce opazi. Lahko poskusimo z igrami vlog.
2. Pogovorimo se in načrtujemo vse potrebno v zvezi z **vplivom drog/alkohola** na očetovo vedenje.
3. Povzročitelji pogosto **zaslišujejo otroka** o tem, kaj počne mati, kako poteka njihovo življenje ipd. Z otrokom se pogovorimo, kako naj odgovorijo, da jim pri tem ne bo neprijetno in da hkrati ne bi ogrozili

⁴² Podrobneje o tem v (in delno povzeto po): Hart, B.J., (1990). *Safety Planning for Children: Strategizing for Unsupervised Visits with Batterers*. Dostopno na: www.mincava.umn.edu.

svoje varnosti ali varnosti svoje mame. Informirajmo ga, kaj lahko odgovori, ko ga oče zaslišuje o njegovih ali materinih aktivnostih.

4. Z otrokom se pogovorimo o njegovih morebitnih **občutkih razpetosti med lojalnostjo do očeta in lojalnostjo do mame**. Prav tako se pogovorimo o njegovih morebitnih konfliktnih občutkih do očeta in njegovega nasilnega vedenja ter o njegovih občutkih do mame in njene odločitve glede odnosa z očetom. Poslušajmo, kaj imajo povedati o lojalnosti in svojih občutkih. Potrdimo, da je **povsem normalno, da čutijo jezo, zmedo in strah** in da imajo do tega vso pravico. Sposobnost otroka, da se sooča in predela svoje občutke glede lojalnosti ter ostale konfliktno občutke, je odvisna od njegove razvojne stopnje, razumevanja nasilja in obsega nasilja, ki se je dogajalo (se dogaja) v njegovi družini.
5. Z otrokom izdelajmo načrt, kako lahko, kadar bo potrebno, **pokliče svojo mamo** ali drugega družinskega člana, ki bi lahko pomagal. Otrok se lahko z določeno osebo dogovori za geslo, torej besedo, ki jo bo izrekel v telefonskem pogovoru, če bo hotel sporočiti, da se ne počuti varno in hoče domov.
6. Prepričajmo se, da otrok pozna **številko policije** in da ve, katere podatke mora povedati, ko kliče policijo (svoj ime in priimek, starost ter naslov, kaj se je zgodilo, kje se je zgodilo, koliko je udeležencev).
7. Če stiki hkrati potekajo s **sorojenci/kami**, se z njimi pogovorimo, kako lahko pomagajo drug drugemu.
8. Z materjo otroka **raziščimo vse njene pomisleke** glede varnosti in načrtujemo, koga o tem obvestiti in kako ravnati.

8

RAZLIKA MED PROGRAMI POMOČI IN PROGRAMI DELA Z OSEBAMI

V **programe pomoči** so vključeni uporabniki in uporabnice, ki se zavedajo, da so otroka zanemarjali in nad njim povzročali nasilje, ki vsaj delno sprejemajo odgovornost za svoja dejanja in so motivirani za spremembo.

Za programe pomoči je značilno aktivno sodelovanje uporabnika/ce in strokovne osebe ter uporabnikovo ali uporabnično samoiniciativno reševanje situacije in odzivanje na motiviranje za spremembo s strani strokovne osebe.

V **programe dela** so vključeni uporabniki/ce, ki ne sprejemajo odgovornosti za zanemarjanje otroka in/ali nasilje nad otrokom, ki zanemarjanje in/ali nasilje zanikajo, skrivajo ali prelagajo odgovornost na otroka in/ali druge osebe.

Za programe dela je značilen poudarek na psihoedukaciji. Strokovna delavka/delavec uporabnika/co informira, sooča z napačnimi prepričanji in vedenji ter daje s svojim odzivanjem zgled in model za nenasilno komunikacijo (spoštljiv odnos, aktivno poslušanje, ubesedenje čustev, potreb in želja, razlikovanje med impulzivno reakcijo in premišljeno odzivnostjo, konstruktivno reševanje konfliktov ...).

Programi pomoči in programi dela so najpogosteje izvajani kot:

- 1. Programi pomoči otroku, ki je doživel zanemarjanje in/ali nasilje:**
 - individualno svetovanje ali psihoterapija,

- zagovorništvo,
- druženje,
- podporne skupine,
- spremstvo in pomoč pri postopkih na policiji, tožilstvu, sodišču in drugje,
- učenje asertivnosti in konstruktivnega reševanja konfliktov,
- skupno delo služb z namenom, da je postopek prizanesljiv do otroka,
- brezplačno zdravljenje ...

2. Programi pomoči staršu ali osebi, ki ščiti otroka, ki je doživel zanemarjanje in nasilje:

- individualno svetovanje,
- skupno svetovanje oziroma terapija starša in otroka,
- starševsko svetovanje,
- podporne skupine in skupine za samopomoč,
- edukativni programi, psihoterapija ...

3. Programi pomoči staršu ali osebi, ki je zanemarjala in/ali bila nasilna do otroka ter sprejema odgovornost za svoje ravnanje:

- trening starševskih veščin,
- individualno svetovanje ali psihoterapija,
- obiskovanje šole za starše in podobnih edukativnih programov,
- obiski patronažne sestre in
- pomoč na domu pri skrbi za otroka ...

4. Programi dela s staršem ali osebo, ki je otroka zanemarjala in bila do njega nasilna in ne sprejema odgovornosti za svoje ravnanje:

- individualno svetovanje s poudarkom na edukaciji,
- trening starševskih veščin,

- trening socialnih veščin in drugi programi za povzročitelje,
- psihoterapija ...

Pomembno je, da v primeru težav z zasvojenostjo ali nerazrešenih težav v duševnem zdravju, osebo usmerimo v ustrezne programe pomoči (programi za zdravljenje alkoholizma in drugih zasvojenosti, psihiatrično zdravljenje ...).

PRAVNI VIRI, POVEZANI Z DELOM Z OTROKOM, KI DOŽIVLJA ZANEMARJANJE IN/ALI NASILJE⁴³

9.1. USTAVNE IN ZAKONSKE DOLOČBE

Ko je otrok ogrožen zaradi zanemarjanja in/ali nasilja, so v zakonodaji in praksi otrokove koristi najvišje vodilo, ki mora biti skupno vsem, ki delajo z otrokom in družino. Pri opredelitvi zanemarjanja otrok in nasilja nad otroki je potrebno upoštevati obstoječo zakonodajo, predvsem Kazenski zakonik in Zakon o preprečevanju nasilja v družini ter druge zakonske in podzakonske določbe posameznih strok.

9.1.1. USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Temeljni in najvišji pravni akt je Ustava Republike Slovenije⁴⁴. Ustava v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah vsakomur zagotavlja enakost pred zakonom, nedotakljivost življenja, prepoved mučenja, varstvo osebne svobode, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, enako varstvo pravic, pravico otrok do posebnega varstva in skrbi, pravico do sodnega varstva, javnost sojenja, pravico do pravnega sredstva, pravico do povračila škode, pravna jamstva v kazenskem postopku,

⁴³ Strokovni pregled poglavja: Nina Obran, univ. dipl. prav., pravna svetovalka na DNK.

⁴⁴ Uradni list Republike Slovenije, št. 33/91-I.

pravico do rehabilitacije in odškodnine, svobodo gibanja, pravico do zasebne lastnine in dedovanja, pravico do osebnega dostojanstva in varnosti, varstvo zasebnosti in osebnostnih pravic, nedotakljivost stanovanja, varstvo tajnosti pisem in drugih občil, varstvo osebnih podatkov, svobodo izražanja, svobodo vesti, sodelovanje pri upravljanju javnih zadev, pravico do peticije, pravico do ugovora vesti, pravico do socialne varnosti, pravico do zdravstvenega varstva, pravice invalidov, pravice staršev, svobodno odločanje o rojstvih otrok, pravico do izobrazbe in šolanja ter druge pravice.

Ustava Republike Slovenije v 8. členu določa, da se **ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno**. To pomeni, da se mednarodne določbe za zaščito otrok v Republiki Sloveniji uporabljajo, ne da bi bilo potrebno določbe konvencije poprej prevzeti v notranje pravo Republike Slovenije.

9.1.2. KAZENSKI ZAKONIK

Kazenski zakonik⁴⁵ vsebuje opise kaznivih dejanj. Kazniva dejanja, pri katerih so žrtve pogosto tudi otroci, so:

- 112. člen - spravljanje v suženjsko razmerje;
- 113. člen - trgovina z ljudmi;
- 124. člen - posebno huda telesna poškodba;
- 132. a člen - prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitve podobne skupnosti;
- 170. člen - posilstvo;
- 171. člen - spolno nasilje;
- 172. člen - spolna zloraba slabotne osebe;
- 173. člen - spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let;

⁴⁵ Uradni list Republike Slovenije, št. 55/08, 66/08 – popr., 39/09, 91/11, 54/15.

- 173. a člen - pridobivanje oseb, mlajših od petnajst let, za spolne namene;
- 174. člen - kršitev spolne nedotakljivost z zlorabo položaja;
- 175. člen - zloraba prostitucije;
- 176. člen - prikazovanje, izdelava, posest in posredovanje pornografskega gradiva;
- 190. člen - odvzem mladoletne osebe;
- 191. člen - nasilje v družini;
- 192. člen - zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje;
- 194. člen - neplačevanje preživnine;
- 195. člen - krvoskrunstvo;
- 280. člen - opustitev ovadbe, da se pripravlja kaznivo dejanje;
- 281. člen - opustitev ovadbe kaznivega dejanja ali storilca.

9.1.3. ZAKON O KAZENSKEM POSTOPKU

Kazenski postopek teče po pravilih, zbranih v Zakonu o kazenskem postopku⁴⁶. Določbe, ki se še posebej nanašajo na mladoletne žrtve kaznivih dejanj, so:

- 54. člen - vložitev predloga oz. zasebne tožbe za mladoletno osebo;
- 64. člen - podajanje izjav in opravljanje procesnih dejanj mladoletnih oseb;
- 65. člen - pooblaščenec mladoletnega oškodovanca in oseba, ki ji mladoletna oseba zaupa;
- 236. člen - prepoved zaslišanja mladoletne osebe, ki ne more razumeti pomena pravice, da ni dolžna pričati;

⁴⁶ Uradni list Republike Slovenije, št. 63/94, 70/94 – popr., 72/98, 6/99, 66/00, 111/01, 56/03, 43/04, 101/05, 14/07, 68/08, 77/09, 91/11, 47/13, 87/14.

- 237. člen - prepoved opreti odločitev sodišča na zaslišanje mladoletnika, ki ni mogel razumeti pomena pravice, da ni dolžan pričati;
- 239. člen - vabljenje mladoletne osebe;
- 240. člen - zaslišanje mladoletne osebe;
- 295. člen - izključitev javnosti zaradi koristi mladoletne osebe;
- 5. odstavek 331. člena - prepoved neposrednega zaslišanja oseb, mlajših od 15 let, na glavni obravnavi.

9.1.4. ZAKON O PREPREČEVANJU NASILJA V DRUŽINI IN SPREMLJAJOČI PODZAKONSKI AKTI

Zakon o preprečevanju nasilja v družini⁴⁷ je izjemno pomemben pri obravnavanju vseh žrtev nasilja v družini, ne le otrok. Med drugim vsebuje definicijo nasilja v družini, ukrepe za preprečevanje nasilja in pravice, ki jih imajo žrtve. Otroci, ki so žrtve nasilja v družini tudi, če so prisotni pri izvajanju nasilja nad drugimi družinskimi člani ali živijo v okolju, kjer se nasilje izvaja, so deležni še posebne zaščite.

Spremljajoči podzakonski akti:

- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini;⁴⁸
- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode;⁴⁹
- Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini;⁵⁰

⁴⁷ Uradni list Republike Slovenije, št. 16/08.

⁴⁸ Uradni list Republike Slovenije, št. 31/09.

⁴⁹ Uradni list Republike Slovenije, št. 104/09.

- Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti.⁵¹

9.1.5. ZAKON O NALOGAH IN POOBLASTILIH POLICIJE

Pomembnejše določbe Zakona o nalogah in pooblastilih policije⁵² za delo z otrokom, ki doživlja zanemarjanje in nasilje, so:

- 60. člen - prepoved približevanja določeni osebi, kraju ali območju;
- 61. člen - podaljšanje prepovedi približevanja.

Podzakonski akt, ki podrobneje ureja tematiko prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju, je Pravilnik o prepovedi približevanja določeni osebi, kraju ali območju⁵³.

9.1.6. ZAKON O VARSTVU JAVNEGA REDA IN MIRU

Tudi Zakon o varstvu javnega reda in miru⁵⁴ vsebuje določbo, ki se nanaša na prekršek, povezan z nasiljem:

- 6. člen - nasilno in drzno vedenje.

⁵⁰ Uradni list Republike Slovenije, št. 25/10.

⁵¹ Uradni list Republike Slovenije, št. 38/11.

⁵² Uradni list Republike Slovenije, št. 15/13 in 23/15 – popr.

⁵³ Uradni list Republike Slovenije, št. 49/14.

⁵⁴ Uradni list Republike Slovenije, št. 70/06.

9.1.7. ZAKON O ZAKONSKI ZVEZI IN DRUŽINSKIH RAZMERJIH

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih⁵⁵ je temeljni zakon, ki ureja družinska razmerja. Pomembnejše določbe za delo z otrokom, ki doživlja zanemarjanje in nasilje, so:

- 4. člen - pravica in dolžnost staršev zagotavljati otroku zdrav razvoj;
- 5. člen - dolžnost staršev ne glede na to, ali so otroci rojeni v zakonski zvezi ali izven nje;
- 5. a člen - otrokova korist;
- 6. člen - dolžnost države pri zagotavljanju varstva otrok, kadar je ogrožen njihov razvoj ali to zahtevajo druge koristi otroka;
- 10. člen - dolžnost države zagotavljati pogoje za varstvo in pomoč družini;
- 10. a člen - pristojnost sodišč;
- 10. b člen - pristojnost CSD in ministrstva, pristojnega za socialne zadeve;
- 11. člen - dolžnost sodelovanja CSD s podjetji, društvi, drugimi organizacijami, pravosodnimi in drugimi organi, ter strokovnimi službami pri opravljanju nalog, ki jih imajo po ZZZDR;
- 40. člen - razveljavitev zakonske zveze mladoletne osebe, ki jo je sklenila brez dovoljenja CSD;
- 64. člen - CSD varuje otroke pred morebitnim ogrožanjem tudi s tem, da pri sporazumni razvezi sodišču poda mnenje o tem, ali je s sporazumom primerno poskrbljeno za vzgojo in varstvo otrok;
- 68. člen - svetovalni razgovor ob prenehanju zakonske zveze, na katerem CSD ugotavlja zlasti, kako je poskrbljeno za koristi otrok;
- 78. člen - CSD tudi pri razvezi na podlagi tožbe enega od zakoncev poda mnenje o tem, kako najbolje zavarovati koristi otroka;

⁵⁵ Uradni list SRS, št. 15/76, 1/89, 14/89, Uradni list Republike Slovenije, št. 64/01, 16/04.

- 86. – 95. člen - ugotavljanje očetovstva in materinstva;
- 96. – 101. člen - izpodbijanje očetovstva in materinstva;
- 102. – 112. člen - pravice in dolžnosti staršev ter otrok, izpostavljeno:
 - 105. člen - sporazum staršev o varstvu in vzgoji skupnih otrok ter vloga institucij pri tem;
 - 105. a člen - sporazum staršev o preživljanju skupnih otrok ter vloga institucij pri tem;
 - 106. člen - pravica otrok do stikov z obema staršema in vloga institucij pri tem;
 - 106. a člen - pravica otrok do stikov drugimi osebami in vloga institucij pri tem;
 - 111. člen - CSD daje soglasje, če želijo starši obremeniti ali odsvojiti otrokovo premoženje.
- 113. člen - izvrševanje roditeljske pravice in vloga institucij pri tem;
- 116. člen - odvzem roditeljske pravice in vloga institucij pri tem;
- 118. člen - podaljšanje roditeljske pravice in vloga institucij pri tem;
- 119. člen - splošno pooblastilo za izvajanje ukrepov za varstvo otrokovih koristi;
- 120. člen - CSD lahko otroka odvzame staršem;
- 121. člen - CSD lahko otroka odda v zavod zaradi osebne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj;
- 122. člen - CSD lahko od staršev zahteva račun o upravljanju otrokovega premoženja ali predlaga sodišču omejitve pravic staršev glede upravljanja z otrokovim premoženjem;
- 123. do 133. člen - dolžnost preživljanja;
- 134. do 153. člen - posvojitev;
- 154. do 177. člen - rejništvo;
- 178. do 223. člen - skrbništvo:
 - 201. do 205. člen - skrbništvo nad mladoletnimi;

- 198. člen - CSD mora razrešiti skrbnika, ki ogroža koristi otroka;
- 213. člen - zaradi varovanja koristi otrok, je CSD dolžan postaviti kolizijskega skrbnika, kadar so si koristi zakonitega zastopnika in otroka v navzkrižju.

9.1.8. ZAKON O IZVAJANJU REJNIŠKE DEJAVNOSTI

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti⁵⁶ ureja pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje te dejavnosti, način izvajanja rejniške dejavnosti, spremljanje izvajanja te dejavnosti in njeno financiranje ter druga vprašanja, povezana z izvajanjem rejniške dejavnosti.

9.1.9. ZAKON O PRAVDNEM POSTOPKU

Zakon o pravnem postopku⁵⁷ določa pravila postopka, po katerih sodišče med drugim obravnava in odloča v sporih iz osebnih in družinskih razmerij. Določbe, ki so še posebej pomembne v teh primerih, so:

- 32. člen - pristojnost okrožnih sodišč;
- 50. člen - pristojnost v sporih za zakonito preživljanje;
- 56. člen - pristojnost v sporih o ugotovitvi ali izpodbijanju očetovstva ali materinstva;
- 406. do 414. člen - skupne določbe postopka v zakonskih sporih in sporih iz razmerij med starši in otroki;
 - 411. člen - začasne odredbe;

⁵⁶ Uradni list Republike Slovenije, št. 110/02, 109/12.

⁵⁷ Uradni list Republike Slovenije, št. 26/99, 96/02, 2/04, 52/07, 45/08.

- 416. člen - svetovalni razgovor na CSD v primeru sporazumne razveze oziroma tožbe za razvezo zakonske zveze;
- 421. člen - varstvo, vzgoja in preživljanje skupnih otrok ter stiki med zakoncema in skupnimi otroki;
- 422. in 423. člen - postopek o sporih za ugotovitev in izpodbijanje očetovstva ali materinstva.

9.1.10. ZAKON O NEPRAVDNEM POSTOPKU

Osebna stanja, družinska in premoženjska razmerja ter druge zadeve, za katere je z zakonom določeno, da se rešujejo v nepravdnem postopku, se obravnavajo po pravilih, določenih v Zakonu o nepravdnem postopku⁵⁸.

- 38. do 43. člen - skupne določbe postopkov za ureditev osebnih stanj in družinskih razmerij;
- 57. do 60. člen - postopek za podaljšanje in prenehanje podaljšane roditeljske pravice;
- 61. do 63. člen - postopek za pridobitev popolne poslovne sposobnosti mladoletne osebe, ki je postala roditelj;
- 64. do 68. člen - postopek za odvzem in vrnitev roditeljske pravice;
- 69. člen - postopek za omejitev pravic staršev glede upravljanja z otrokovim premoženjem.

9.1.11. ZAKON O IZVRŠBI IN ZAVAROVANJU

Zakon o izvršbi in zavarovanju⁵⁹ določa pravila postopka, po katerem sodišča opravljajo prisilno izvršitev terjatev na podlagi izvršilnih naslovov in

⁵⁸ Uradni list Republike Slovenije, št. 30/86, 20/88 – popr.

verodostojnih listin, pravila za zavarovanje terjatev ter ureja službo izvršitelja. Določbe, ki se nanašajo na izvršbo preživnine za otroke, so:

- 101. člen - prejemki, ki so izvzeti iz izvršbe;
- 102. člen - omejitve izvršbe;
- 4. odstavek 110. člena - prednost terjatev iz naslova zakonite preživnine;
- 131. člen - če ima več oseb pravico do preživnine;
- 197. člen - prednost pri poplačilu;
- 204. člen - nezapadla terjatev občasnih prejemkov;
- 259. člen - zavarovanje še ne zapadlih občasnih dajatev;
- 238. a do 238. g člen - izvršba v zadevah glede varstva in vzgoje otrok ter glede osebnih stikov z otroki;
- 266. člen - krajevna pristojnost sodišča za odločitev o predlogu za zavarovanje z začasno odredbo, vloženim pred uvedbo sodnega postopka;
- 272. člen - pogoji za začasno odredbo za zavarovanje nedenarne terjatve.

9.1.12. ZAKON O USMERJANJU OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami⁶⁰ se ureja usmerjanje otrok, mladoletnikov in polnoletnih oseb s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami, torej tudi tistih otrok, ki se zaradi nasilja v družini spopadajo s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

⁵⁹ Uradni list Republike Slovenije, št. 51/98, 89/99, 75/02, 16/04, 17/06, 69/06, 115/06, 93/07, 28/09, 51/10, 26/11, 53/14, 54/15.

⁶⁰ Uradni list Republike Slovenije, št. 58/11, 90/12.

9.1.13. ZAKON O SOCIALNEM VARSTVU

Centri za socialno delo imajo pri obravnavi otrok, ki doživljajo nasilje, največ pristojnosti. Podlaga za njihovo delo je Zakon o socialnem varstvu⁶¹. Pomembnejše določbe za delo z otrokom, ki doživlja zanemarjanje in nasilje, so:

- 11. člen - storitve namenjene odpravljanju socialnih stisk;
- 12. člen - prva socialna pomoč;
- 13. člen - osebna pomoč;
- 15. člen - pomoč družini;
- 2. odstavek 16. člena - institucionalno varstvo otrok in mladoletnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje;
- 81. člen - krajevna pristojnost CSD;
- 86. člen - CSD pri odločanju o izvrševanju javnih pooblastil postopajo po Zakonu o splošnem upravnem postopku;
- 88. člen - obvezna ustna obravnava v zadevah po 105., 106., 114., 120., in 121. čl. ZZZDR in pridobitev mnenja strokovne komisije (ustanovitev posebnih komisij);
- 90. člen - Kdo lahko začne postopek za uveljavljanje storitev po ZSV;
- 91. člen - kdo lahko da pobudo za začetek postopka po uradni dolžnosti in dolžnost obveščanja o primerih ogroženega otroka ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost s strani organov, zavodov in drugih organizacij, ki to ugotovijo pri svojem delu;
- 92. člen - dolžnost strokovnega delavca, da si prizadeva doseči sporazum z upravičencem glede trajanja, vrste in načinu zagotavljanja storitve;

⁶¹ Uradni list Republike Slovenije, št. 54/92, 56/92 – popr., 41/99, 26/01, 2/04, 7/04 – popr., 105/06, 23/07 popr., 41/07 – popr., 57/12.

- 93. člen - dolžnost varovanja zaupnih podatkov, strokovnega delavca lahko razreši te dolžnosti le prizadeta oseba sama, sodišče, za mladoletne osebe pa starši oz. skrbnik;
- 94. člen - ugovor zoper delo strokovnega delavca.

9.1.14. ZAKON O VARSTVU OSEBNIH PODATKOV

Z Zakonom o varstvu osebnih podatkov⁶² se določajo pravice, obveznosti, načela in ukrepi, s katerimi se preprečujejo neustavni, nezakoniti in neupravičeni posegi v zasebnost in dostojanstvo posameznika oziroma posameznice pri obdelavi osebnih podatkov. Pomembnejše določbe za delo z otrokom, ki doživlja zanemarjanje in nasilje, so:

- 9. člen - pravne podlage obdelovanja osebnih podatkov v javnem sektorju;
- 10. člen - pravne podlage obdelovanja osebnih podatkov v zasebnem sektorju;
- 12. člen - obdelava osebnih podatkov v primerih varovanja življenja ali telesa posameznika;
- 16. člen - namen zbiranja in nadaljnja obdelava osebnih podatkov;
- 18. do 23. člen - varstvo posameznikov;
- 29. do 36. člen - pravice posameznika.

⁶² Uradni list Republike Slovenije, št. 86/04, 67/07.

9.1.15. PRAVILNIK O ZBIranJU IN VARSTVU OSEBNIH PODATKOV NA PODROČJU OSNOVNOŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA

Pravilnik o zbiranju in varstvu osebnih podatkov na področju osnovnošolskega izobraževanja⁶³ določa podrobnejša navodila o načinu zbiranja osebnih podatkov v osnovnih šolah, z namenom, da se preprečijo nezakoniti in neupravičeni posegi v zasebnost posameznice oziroma posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki.

- 28. člen - dolžnost obveščanja centrov za socialno delo in organov kazenskega pregona.

9.2. DRUGI POMEMBNI MEDNARODNI AKTI Z USMERITVAMI ZA ZAŠČITO OTROK

9.2.1. KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH

Pomembnejše določbe za delo z otrokom, ki doživlja zanemarjanje in nasilje:

- 3. člen - načelo največje koristi otroka;
- 5. člen - načelo spoštovanja odgovornosti, pravic in dolžnosti staršev;
- 7. člen - pravica otroka do imena, do skrbstva, do vpisa v matično knjigo, do državljanstva, pravica otroka, da pozna svoje starše in da ti skrbijo zanj;

⁶³ Uradni list Republike Slovenije, št. 80/04 in 76/08.

- 9. člen - ločitev otroka od staršev proti njihovi volji, pravica otroka do osebnih stikov z obema od staršev, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi;
- 12. člen - pravica otroka izraziti svoje mnenje v vseh postopkih, ki se nanašajo nanj;
- 16. člen - varstvo otroka pred samovoljnim in nezakonitim vmešavanjem v njegovo zasebnost;
- 18. člen - enaka odgovornost obeh staršev za vzgojo in varstvo otroka;
- 19. člen - varstvo otroka pred vsemi oblikami zanemarjanja, nasilja in zlorabljanja;
- 20. in 21. člen - nadomestna skrb za otroka, ki je začasno ali stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje;
- 27. člen - načelo priznavanja pravice do življenjske ravni, ki ustrezajo njihovemu telesnemu, duhovnemu, nravstvenemu in družbenemu razvoju.

9.2.2. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

9.2.3. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

9.2.4. Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk

9.2.5. Protokol za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki

Protokol dopolnjuje konvencijo združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu.

- 9.2.6. Evropska konvencija za varstvo človekovih pravic in temeljnih človekovih svoboščin
- 9.2.7. Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic
- 9.2.8. Konvencija Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi
- 9.2.9. Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima - istanbulska konvencija
- 9.2.10. Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo - Lanzarotska konvencija
- 9.2.11. Konvencija Sveta Evrope o kibernetiski kriminaliteti
- 9.2.12. Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja
- 9.2.13. Evropska socialna listina

9.3. KODEKSI ETIČNIH NAČEL RAZLIČNIH POKLICEV

Kodeksi etike za različne poklice nalagajo dolžnost pomoči, spoštovanja človekove enkratnosti in dostojanstva, kriterije komuniciranja z javnostjo in izdajanja osebnih podatkov ter uveljavljanja in varovanja zasebnosti. Kodeksi etike so opora strokovnim delavcem in delavkam različnih poklicev in spadajo med instrumente zavarovanja njihove strokovne integritete in integritete uporabnikov in uporabnic.

Opomba: Pomembna publikacija, v kateri se lahko podrobneje seznanimo z evropsko zakonodajo na področju otrokovih pravic je tudi *Handbook on European Law relating to the rights of the child*, ki jo je novembra 2015 izdala Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA). Publikacija je dostopna na spletni strani:

http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf.

10

VIRI IN LITERATURA

Pri snovanju Smernic smo črpale iz 20-letnih izkušenj dela in najrazličnejših izobraževanj, posvetov, konferenc. Iz različnih virov se je tako nabralo veliko znanja. Uporabili smo tudi sledeče vire:

Cunningham, A.; Baker, L. (2004). *What About Me! Seeking to Understand a Child's View of Violence in the Family*. London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System. Dostopno na: <http://www.lfcc.on.ca/>.

Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5 (2013). Washington, D.C: American Psychiatric Association.

Female genital mutilation (FGM): frequently asked questions (2015).

United Nations Population Fund. Dostopno na: <http://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions>.

Female Genital Mutilation (2014). World Health Organization. Dostopno na: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>.

Filipčič, K.; Klemenčič, I. (2011). *Obravnavanje nasilja v družini*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Frangež, D.; Klančnik, A. T.; Ludvigsen, B. E.; Veijalainen, M.; Lewin, M.; Konczyk, J. in Ruiz Perez, F. (2014). *There is no "child pornography": the importance of proper terminology in public discourse. Understanding*

professionalism, trust, and legitimacy: conference proceedings.

Ljubljana: FVV UM, str. 24-26.

Goodreads. Quote by Astrid Lindgren. Dostopno na:

<http://www.goodreads.com/quotes/459084-you-understand-teacher-don-t-you-that-when-you-have-a>.

Handbook on European Law relating to the rights of the child (2015).

Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA). Dostopno na:

http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ENG.pdf.

Hart, B. J. (1990). *Safety Planning for Children: Strategizing for Unsupervised Visits with Batterers.* Dostopno na: www.mincava.umn.edu.

House, L. (2015). *Ritualistic Abuse.* Dostopno na: <http://laurelhouse.org.au/>.

Hrovat, T., ur. (2015). *Delo s povzročitelji nasilja. Strokovne smernice in predstavitev dela.* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Kaljenje. Preprečevanje nasilja v družini (2010). Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.

Kazenski zakonik (KZ-1). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 55/2008.

Klančnik, A. T., mag., višji kriminalistični inšpektor specialist - svoje bogato znanje o internetni kriminaliteti in nasilju nad otroki preko informacijsko-komunikacijskih tehnologij je radodarno delil z nami na številnih posvetih ter izobraževanjih.

Klančnik, A. T. (2015). *Internet: Mladostniki, nasilje in trendi - vse več skupnih izzivov.* Dostopno na:

http://www.tonecufar.com/uploads/moddoc_3088_c9325c70981e5351bf532c.pdf.

Konvencija o otrokovih pravicah. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 35/1992.

Lacter, E. P. (2003). *Spiritual and Psychological Resolution of the Pain and Torment of Having Abused or Killed While Victimized by Ritual Abuse and Mind Control.* Dostopno na: <http://endritualabuse.org/>.

- Lacter, E. P. (2004). *Kinds of Torture Endured in Ritual Abuse and Trauma-Based Mind Control*. Dostopno na: <http://endritualabuse.org/>.
- Martinelli, M. in Ollé-Goig, J. E. (2012). Female genital mutilation in Djibouti. *African Health Sciences*. 12(4): str. 412–415.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World Report on Violence against Children*. United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children.
- Planet Siol.net: *Spolne zlorabe ljudi, ki jim najbolj zaupamo* [15. 10. 2011]. Dostopno na: http://www.siol.net/novice/poglabljeno/2011/10/nosilni_clanek_spolne_zlorabe.aspx.
- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 31/2009.
- Safety Planning with Children and Youth. A Toolkit for Working with Children and Youth Exposed to Domestic Violence*. Ministry of Justice, British Columbia. Dostopno na: <http://www.pssg.gov.bc.ca/victimservices/shareddocs/child-youth-safety-toolkit.pdf>.
- Salter, M. (2012). The Role of Ritual in the Organised Abuse of Children. *Child Abuse Review*, 21: 440–451.
- Smernice za zaščito pravic otrok, žrtev trgovanja v jugovzhodni Evropi (2003)*. Unicef.
- Strokovne smernice za delo centrov za socialno delo pri zaščiti otrok pred nasiljem v družini (2011)*. Bilten Kaljenje. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije.
- UNODC on human trafficking and migrant smuggling. Dostopno na: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/>.

[Urad za enake možnosti \(2010\)](http://www.arhiv.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/tematski_posveti/enkrat_ni_nobenkrat_posvet_o_nasilju_med_zmenkanjem/nasilje_med_zmenkanjem/): *Posvet Enkrat ni nobenkrat*. Dostopno na: http://www.arhiv.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/tematski_posveti/enkrat_ni_nobenkrat_posvet_o_nasilju_med_zmenkanjem/nasilje_med_zmenkanjem/.

[Ustava Republike Slovenije](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 33/91-l.

[Video Tea Consent \(2015\)](#). Emmeline May and Blue Seat Studios. Ogledati si ga je mogoče na: <https://www.youtube.com/watch?v=oQbei5JGiT8>.

[Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 69/2004.

[Zakon o enakih možnostih žensk in moških](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 59/02 in 61/07 – ZUNEO-A.

[Zakon o preprečevanju nasilja v družini](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 16/2008.

[Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 93/07.

[Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika \(KZ-1C\)](#). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 54/2015.

[Zakon o delovnih razmerjih \(ZDR-1\)](#), *Uradni list Republike Slovenije*, št. 21/2013

[Zavratnik Zimic et al. \(2003\)](#). *Where in the Puzzle: Trafficking from, to and through Slovenia. Assessment Study*. Ljubljana: International Organization for Migration.

[Žakelj, T. \(2013\)](#). Nasilje med mladini v kibernetnem prostoru: Neraziskanost pojava v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, XXIX, 74: 107–123.

Zgodba, objavljena namesto uvoda, je (žal) resnična. Prvotno je bila objavljena v [Kraljih ulice, št. 113, oktober 2015](#). Z osebnim dovoljenjem avtorice smo jo uporabili kot uvod v smernice. Barbara, hvala!

Društvo za nenasilno komunikacijo je nevladna, neprofitna in humanitarna organizacija, ustanovljena leta 1996. Delujemo v smeri preprečevanja nasilja in zmanjševanja posledic nasilja v družini in družbi.

Za osebe, ki so doživele nasilje, nudimo naslednje programe:

telefonska informacijsko-svetovalna pomoč na področju nasilja,
informacijsko-svetovalna pomoč preko elektronske in navadne pošte,
individualna pomoč ljudem, ki doživljajo nasilje (svetovanje),
socialno zagovorništvo za žrtve nasilja,
spremstvo na institucije za žrtve nasilja,
varna hiša za ženske in otroke, žrtve nasilja,
varna namestitev za ženske in otroke, žrtve nasilja,
individualna pomoč otrokom in mladim, ki imajo izkušnjo nasilja,
svetovalnica za žrtve spolnega nasilja.

Osebe, ki povzročajo nasilje, se lahko vključijo v naslednje programe:

trening socialnih veščin,
trening starševskih veščin,
individualno svetovalno delo,
vodena skupina za mlade fante, ki se vedejo nasilno.

LJUBLJANA:

TEL: 01 4344 822, 031 770 120
e-naslov: info@drustvo-dnk.si

ENOTA KOPER:

TEL: 05 6393 170, 031 546 098
e-naslov: dnk.koper@siol.net

VARNA HIŠA:

TEL: 031 736 726
e-naslov: vh.dnk@siol.net

Za več informacij obiščite našo spletno stran www.drustvo-dnk.si ali našo **Facebook** stran.

Programne društva v letu 2015 sofinancirajo:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,
SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI

Mestna občina
Ljubljana

Občina Domžale

MESTNA OBČINA KOPER
COMUNE CITTA' DI CAPODISTRIA

OBČINA PIRAN
COMUNE DI PIRANO

MESTNA OBČINA CELJE

Občina Hrpelje-Kozina

Mestna občina Novo mesto

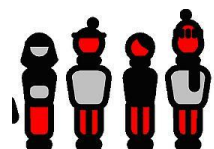
Mestna občina Slovenj Gradec

Občina Komen

Zavod Republike Slovenije
za zaposlovanje

Mestna občina Ljubljana - Urad za
mladino

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE